

”Eka mielikuva mikä tulee mieleen sanasta pomo, johtaja,
on ilkeä lihava mies.”

Haastattelututkimus nuorten ammattikäsitteistä sukupuolittuneiden
työmarkkinoiden konteksteissa

Laura-Leena Lehto
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Sosiaalitieteiden laitos
Turun Yliopisto
Toukokuu 2021

Turun yliopiston laaturjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on
tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LEHTO, LAURA-LEENA: ”Eka mielikuva mikä tulee mieleen sanasta pomo, johtaja, on ilkeä lihava mies” – Haastattelututkimus nuorten ammattikäsitteistä sukupuolittuneiden työmarkkinoiden konteksteissa

Pro Gradu -tutkielma, 68 s., 3 liites.

Sosiologia

05/2021

Tämä tutkielma käsittelee nuorten ammattikäsitteitä sekä sukupuolittuneiden luonteenpiirteiden ja omakuvan roolia sukupuolittuneilla työmarkkinoilla. Suomessa työmarkkinat ovat vahvasti jakautuneet sukupuolen mukaan, ja vaikka aihetta on tutkittu laajasti, ovat sen uudistumisen mekanismit edelleen epäselviä. Viimeaikainen tutkimus on tuonut esiin sukupuolittuneen omakuvan ja kompetenssikäsitysten roolin työmarkkinoiden sukupuolittuneisuuden uusiutumisen.

Tutkielma koostuu seitsemän nuoren teemahaastatteluista, joissa käsiteltiin omakuvaa, ammattikäsitteitä ja työmarkkinoista esiintyviä sukupuolittuneita stereotyyppioita. Aineistoa on analysoitu sisällönanalyysin ja kriittisen kehysanalyysin keinoin. Kehysanalyysi on tutkielmassa mahdollistanut ottamaan huomioon myös kognitiivisen ulottuvuuden nuorten haastatteluista.

Tutkielmassa esitetään, että nuorten käsitykset työmarkkinoista ja ammateista ovat ristiriitaisia, ja ne samanaikaisesti mukailevat ja haastavat sukupuolistereotyyppisiä oletuksia. Nuorten käsitykset ammateista olivat myös vahvasti uusliberalistisen kehyksen sisällä. Sukupuolittuneen omakuvan vaikutus työmarkkinoille sijoittumiseen oli läsnä nuorten puheessa. Ammatillista segregoitumista käsittelevän tutkimuksen olisi kasvavassa määrin tärkeää siirtyä tutkimaan työmarkkinoiden estävien rakenteiden lisäksi myös nuorten sukupuolittuneen omakuvan ja minäpystyvyyden oletuksen vaikutusta sukupuolittuneille työmarkkinoille kiinnittymiseen.

Asiasanat: sukupuolittuneet työmarkkinat, kehysanalyysi, teemahaastattelu, omakuva, minäpystyvyys, ammattikäsitteet

Sisällys

1.	Johdanto	1
2.	Uusiutuva työmarkkinoiden segregaatio ja nuorten ammattikäsitykset.....	4
2.1	Sukupuolittuneet työmarkkinat Suomessa	4
2.2	Segregaatio uusiutuu yksilöiden valinnoissa.....	11
2.3	Nuorten ammattikäsityksistä	20
3.	Aineisto ja menetelmät.....	27
3.1	Tutkimusasetelmasta ja tutkimusetiikasta	27
3.2	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	28
3.3	Analyysi.....	30
4.	Uusliberaalit sukupuolittuneet subjektit työmarkkinoilla	34
4.1	Uusliberalismin kehys	35
4.2	Ristiriitainen sukupuoli -kehys.....	47
4.3	Yhteenveto: Ristiriitainen aineisto	54
5.	Johtopäätökset.....	58
	Lähteet.....	63
	Liitteet	69

1. Johdanto

”Mielikuva johtajasta on usein valkoihoinen, heteroseksuaalinen ja keskiluokkainen mies.” – Soronen & Teräsaho 2021, THL-blogi

THL:n (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) blogissa käsiteltiin vuoden alussa sitä, onko yritysjohdossa sukupuolella väliä. Tulokset toivat esiin, että stereotyyppiset ja rakenteelliset esteet vaikuttavat edelleen naisten johtajuuteen johtaviin urapolkuihin. THL:n johtajuuden mielikuvia käsittelevä lainaus on hyvin samankaltainen kuin tässä tutkielmassa erään haastateltavani esittämä ajatus johtajasta (”Eka mielikuva mikä tulee mieleen sanasta pomo, johtaja, on ilkeä lihava mies”): miehinen etuoikeutettu hahmo. Molemmissa puhutaan mielikuvista, käsityksistä ammatista ja ammattiryhmästä.

Olen kiinnostunut Suomen vahvasti horisontaalisesti segregoituneista työmarkkinoista, ja niiden uudelleentuottamisesta yhteiskunnassa. Nuoret ovat ammatinvalinnan prosessissa avainasemassa sukupuolisegregaation uusiutumisessa, ja erilaiset sukupuolittuneet käsitykset niin itsestä ja omista kyvyistä kuin työmarkkinoista ja valittavissa olevista ammateista ovat olennainen osa työmarkkinoiden horisontaalisen segregaatiosuusiutumista. Työmarkkinoiden sukupuolittuneen jaon autonominen uusiutuminen nuorten ammattivalinnoissa perustelee myös nuorten ammattikäsityksiä tarkastelevan tutkimuksen tarpeellisuuden.

Nuorten ammattikäsityksiä tutkivan tutkimuksen tarve on noussut esille myös aikaisemmassa nuorten koulutusvalintoja käsittelevässä tutkimuksessa. Valtioneuvoston tutkimus ja selvitystoiminta julkaisi vuoden 2019 syyskuussa Purkutalkoot -nimisen hankkeen loppuraportin, joka käsitteli nuorten koulutusvalintoja. Purkutalkoot -hankkeen tutkimuksellinen kiinnostus oli siinä, *miten* nuoret tekevät koulutusvalintoja. Hankkeen loppuraportista kävi ilmi, että siitä, *minkälaisia* käsityksiä nuorilla ammateista on, ei ole vielä kovinkaan paljon tutkimustietoa. Koulutusvalintoja ja esimerkiksi oppilaan ammattiin ohjaamista on kuitenkin tutkittu laajalti. Tutkimuksessa on kuitenkin aukko siinä, miten nuoret itse muodostavat käsityksiä ammateista, ja miten käsitykset itsestä ovat läsnä tässä prosessissa. (Lahtinen 2019.)

Nuoret muodostavat käsityksiä omasta identiteetistään ja maailmankuvastaan sukupuolen rajoissa. Sukupuolistereotyyppiat välittyvät nuoren lähiympäristöstä, kuten koulusta ja

nuoren lähipiiristä, mutta myös kaupallinen massaviihde kuten televisio ja erilaiset sosiaalisen median kanavat ovat mukana ohjaamassa nuorten käsityksiä omasta itsestään. Nämä käsitykset näkyvät esimerkiksi nuorten uravalinnoissa. (Helve 1987(a); Nummenmaa & Vanhalakka-Ruoho 1985, 6–12.)

Tutkielman aihe on myös ajankohtainen, ja työelämän segregaatiota ja naisten asemaa työmarkkinoilla käsitellään tällä hetkellä niin mediassa kuin erilaisten yhteiskunnallisten hankkeiden kontekstissa. Esimerkiksi otsikoita kuten ”*Ammatit eriytyvät yhä räikeämmin miesten ja naisten aloihin*” (Helsingin Sanomat 2018) ja ”*Kaavamaiset käsitykset ohjaavat yhä tyttöjen ja poikien ammatinvalintaa*” (Yle 2021) esiintyy usein mediassa.

Ammattien sukupuolittuneisuus on ollut esillä myös esimerkiksi Naisjärjestöjen Keskusliiton uutisoinnissa ja toiminnassa. Vuoden 2019 lokakuussa Naisjärjestöjen Keskusliitto julkaisi *Tehdään tasa-arvo! Mikä on naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien tilanne Suomessa? Peking+25* -raportin, joka toi esiin Suomen tämän hetken pahimpia tasa-arvon ongelmia. Pahimpina tasa-arvon puutteina raportissa näyttäytyvät naisten köyhyys, naisiin kohdistuva väkivalta ja työelämän naisiin negatiivisesti vaikuttava palkkaepätasa-arvo. (Lahtinen 2019.) Näistä kolmesta kaksi, köyhyys ja palkkaerot, ovat liitettävissä suoraan työelämän sukupuolittuneisiin rakenteisiin.

Heinäkuussa 2019 Naisjärjestöjen Keskusliitto ja yhteistyöyliopistot käynnistivät myös *Kaikkien teknologia – tytöt käännteentekijöinä* -kampanjan, jonka tavoitteena on saada tytöt kiinnostumaan ja työllistymään teknologian aloille. Hanke muistuttaa, että Suomessa tekniikan alan koulutuksen aloittaneista naisten osuus on Pohjoismaiden pienin ja OECD-maiden pienimpiä. Vain 19 prosenttia uusista opiskelijoista tekniikan aloilla ja 15 prosenttia ICT-aloilla on naisia. (TANE & Naisjärjestöjen Keskusliitto 2019.)

Suomen työmarkkinoiden vahva sukupuolittuminen miesten ja naisten ammatteihin on hyvin tunnettu ilmiö. Sukupuolittuneen segregaation purkamiseksi on tarjolla runsaasti tietoa, mutta ongelmana ilmiössä ei ole tiedon vaan toiminnan ja tulosten puute: runsaasta tiedosta huolimatta Suomen työelämän vahvasti sukupuolittuneet rakenteet pysyvät ennallaan. Suomessa on ollut 2000-luvun puolella useita hankkeita, jotka ovat keskittyneet Suomen työmarkkinoiden vahvaan sukupuolittuneeseen segregaatioon. Sukupuolisegregaation tutkimus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen ovat kuitenkin viime vuosien aikana muuttuneet pitkälti hanke pohjaisiksi, jotka tarjoavat valitettavasti vain lyhyitä tutkimushankkeita ja kauniita ideaaleja. (Brunila 2009; Julkunen 2010.) Näiden

hankkeiden tulosten implementointi toiminnaksi jää usein puolitiehen. Kristiina Brunilan (2009) mukaan tasa-arvo työ on projektitapaistunut, joka on johtanut myös tasa-arvotyön hidastumiseen, ja sen todellisten vaikutusmahdollisuuksien heikkenemiseen. Vaikka hankkeet tarjoavat runsaasti ehdotuksia hyvistä käytänteistä ja opeista sekä ohjeita segregaaation purkamiseksi, kehittämissuositukset eivät etene toiminnaksi asti. Tutkimuksen keinoin olisikin tarpeen pohtia myös sitä, mikä estää runsaan tiedon hyödyntämistä ja tasa-arvon todellista edistämistä työelämän sukupuolittuneen segregaaation kontekstissa. Se jää kuitenkin tulevien tutkimusten tehtäväksi.

Tämä tutkielma tarkastelee nuorten ammattikäsitteitä. Tutkielman tavoitteena on tutkia sitä, minkälaisia käsityksiä lukion käyneillä nuorilla on ammateista, ja sitä miten käsitykset itsestä ja omista kiinnostuksen kohteista vaikuttavat siihen minkälaiset ammatit nähdään sopivina itselle. Haluan tarkastella nuorten sukupuolen, omakuvan ja ammattikäsitteiden yhteenliittymiä ja luoda kuvaa siitä minkälaisia ammattikäsitteitä nuorilla näissä konteksteissa on.

2. Uusiutuva työmarkkinoiden segregatio ja nuorten ammattikäsitykset

Suomessa työmarkkinat ovat vahvasti eriytyneet sukupuolen mukaan. Tätä ilmiötä kutsutaan työmarkkinoiden sukupuolittuneeksi segregatioksi. Sukupuolittunutta segregatiota on työmarkkinoilla sekä horisontaalista että vertikaalista: horisontaalisella segregatiolla tarkoitetaan miesten ja naisten eriytymistä eri aloille, esimerkiksi miesten työllistymistä teknisille ja naisten työllistymistä hoivan aloille. Vertikaalisella segregatiolla taas tarkoitetaan miesten ja naisten työtehtävien hierarkkisuuutta saman alan töissä eli sitä, että miehet ovat johtoasemissa ja naiset työskentelevät miesten alaisina. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2019.) Vaikka Suomessa on myös vertikaalista segregatiota esimerkiksi yhteiskunnan eliittiammateissa kuten lakimiesten keskuudessa (Choroszewicz 2016, 122–137), on etenkin horisontaalinen segregatio ollut jo pitkään Suomen työmarkkinoilla erityisen voimakasta.

2.1 Sukupuolittuneet työmarkkinat Suomessa

Suomen omakuvaan liittyy hyvin vahvasti oletus sukupuolten tasa-arvosta ja elämään tyytyväisistä naisista. Suomen imago naisystävällisenä valtiona on perusteltavissa esimerkiksi naisten kodin ja työn yhdistämistä helpottavien tukien tarjonnan kautta, jotka liittyvät vahvaan tasa-arvon ideologiaan Suomen hyvinvointivaltion järjestämisessä. Suomi onkin pärjännyt kansainvälisissä tasa-arvovertailuissa osaltaan hyvin: Maailman talousfoorumin sukupuolikuilua mittaavassa indeksissä mitataan sitä, missä määrin naiset ovat saavuttaneet tasa-arvoa miesten kanssa terveydessä, koulutuksessa sekä poliittisessa ja taloudellisessa vallassa. Suomi on sijoittunut viime vuosina usein listan kärkeen, neljän parhaimman maan joukkoon. (World Economic Forum 2020.) Neljässä mitatuista kriteereistä Suomi menestyy terveydessä, koulutuksessa ja poliittisissa asemissa, mutta taloudellisen vallan osalta kehitystä tarvittaisiin. Suomen pudottaakin palkintopallilta taloudellinen kuilu miesten ja naisten välillä, tarkemmin palkkaeriarvoisuus ja miesvaltaisuus johtoasemissa. (Julkunen 2010, 12.)

Pohjoismaista identiteettiä leimaa vahvasti pyrkimys tasa-arvoiseen yhteiskuntaan ja tänä päivänä sen idea kehystää vahvasti ja kasvavassa määrin sukupuolta koskevaa ajattelua ja politiikkaa. Sukupuolipolitiikalla on pohjoismaissa myös pitkä historia. Esimerkiksi 1920-luvulla pohjoismaisen yhteistyön avulla suunniteltiin siihen aikaan edistykselliset

avioliittolait, jotka vapauttivat vaimot miestensä holhouksenalaisuudesta. (mts, 12–13.) Tämänkaltaisesta edistyksestä huolimatta Suomea ja laajemmin myös pohjoismaisia työmarkkinoita leimaa vahva ja syvä ammattien segregoituminen sukupuolen mukaan. Tämä työmarkkinoiden aspekti on selkeästi ristiriidassa pohjoismaiden tasa-arvoa korostavan yleisilmeen kanssa. (Melkas 2000.)

2.1.1 Sukupuolittuneen segregaatian vaikutukset

Selkein indikaattori segregaatista on miesten ja naisten sijoittuminen eri aloille. Perronsin mukaan (2005) miehet sijoittuvat ammatillisilla alueilla korosteisesti etenkin kolmen M:än alueille; *machinery, money, management*. Naisten työn keskiössä ovat taas kolme C:tä, *cleaning, cooking, caring*. (Perrons 2005.) Naisten työn kolme C:tä ovat myös suomennettu kolmeksi K:ksi: kuuraus, köksäys ja kaitseminen (Eräsaari 2006). Toinen segregaatian indikaattori on se, että naiset eivät etene vallan keskiöön eli keskeisiin yhteiskunnan johtoasemiin kuten yritysjohton huipulle. Yleistäen voidaan todeta, että miehet ja naiset toimivat eri tehtävissä ja ammateissa. Vuosien 2000–2010 välillä vain viidennes työssäkäyvistä suomalaisista tekivät työtä, jossa heillä oli työtovereinaan sekä naisia että miehiä, jotka tekivät samantyyppistä työtä. (Korvajärvi 2010, 185.)

1990-luvun lamaa seuranneen talouden laajentumisen jälkeen naiset ovat usein työllistyneet alemmiksi toimihenkilöiksi luokiteltaviin ammatteihin. Talouden laajentuessa myös byrokraatit laajenivat ja työmarkkinat tarjosivat kasvavasti naiskuvaan sopivia valkokaulustoimistotöitä, palvelusektorin laajentuminen tarjosi puolestaan feminiinisesti leimautunutta hoito-, hoiva-, kasvatus- ja palvelutyötä. (Kinnunen 2001; Julkunen 2010, 131.) Työelämän muutos tarjosi uusia tehtäviä, joilta puuttui niin sanottu sukupuolinen muisti (Julkunen 2010). Tutkimus on kuitenkin osoittanut, että jopa alun perin sukupuolineutraalit uudet tehtävät ja nimikkeet pyrkivät suhteellisen nopeasti saamaan sukupuolileiman (Heiskanen ym. 2008).

Vaikka ammattien tarkastelu tarjoaa kuvaa työelämän sukupuolijaoista, on tärkeää suunnata huomio myös koulutusalojen sukupuolittumiseen, sillä työmarkkinoille astutaan yhä useammin koulutuksen kautta. Ammatillisen koulutuksen sukupuolittuminen naisten ja miesten aloihin on jyrkentyntä viime vuosikymmeninä. Tekniikan ja luonnontieteiden alat ovat puhtaasti miesten aloja, ja miltei kaikki muut ammatillisen koulutuksen alat

naisvaltaisia. Etenkin sosiaali- ja terveysala on vahvasti naisvaltainen, ja 90 prosenttia alan opiskelijoista ja tutkinnon suorittavista on naisia. Yliopistokoulutuksen piirissä ainoastaan teknillinen ala on selkeästi miesvoittainen. Muut yliopistokoulutukset ovat niin kutsuttuja tasapainaloja, eli niiden opiskelijoiden sukupuolijakaumat ovat suhteellisen tasaisia. (Julkunen 2010, 134.)

Miesten ja naisten koulutustaso on kääntynyt viime vuosikymmeninä pääläelleen. Nykyään Euroopan Unionin alueella 25–64-vuotiaista naisista 32 prosenttia ja miehistä 28 prosenttia on suorittanut korkeakoulututkinnon. Suomessa vastaavat luvut ovat 47 ja 35 prosenttia. Miehet ovat siis prosentuaalisesti vähemmän koulutettuja kuin naiset, mutta Suomessa ero on poikkeuksellisen suuri. Naiset ovat 2000-luvun alussa ohittaneet miehet myös suoritetuissa tohtorintutkinnoissa. (Lehto & Sutela 2008.) Raija Julkunen (2010) tuo esiin, että samalla kuin naiset korkeakouluttautuvat yhä pitemmälle ja yhä suuremmissa määrin, on akateemisen koulutuksen merkitys työuralle ja tuloille heikentymässä ja muuttumassa yhä epävarmemmaksi. Aiheesta on keskusteltu myös laajemmin feministisen tutkimuksen parissa pohtien korkeakoulutuksen samanaikaisen arvostuksen laskun ja naisistumisen mahdollista yhteiskunnallista yhteyttä.

Koulutusalojen sukupuolittuminen selittää esimerkiksi sen, miksi suurin osa psykologeista, sosiaalityöntekijöistä, eläinlääkäreistä, farmaseuteista ja sairaanhoitajista on naisia, ja insinöörit sekä matemaatikot ovat pääosin miehiä. Koulutusvalinnoilla pystytään selittämään siis osaltaan ammattien ja töiden sukupuolista eriytymistä, mutta todellinen mysteeri on näiden sukupuolittuneiden valintojen jyrkkyys ja se mikä mekanismi tuottaa ammateille ja niihin valmistaville koulutusaloille sukupuolittuneet identiteetit. On myös tuotava esiin, että vain osa ammattien sukupuolittuneesta eriytymisestä on palautettavissa yksilöiden koulutusvalintoihin, sillä myös ammattien ja alojen sisällä tapahtuu sukupuolista rakenteiden muodostumista. Esimerkiksi naisten asemointi alempien toimihenkilöiden ammatteihin tuotetaan organisaatioissa ja tilastokäytännöissä sekä näiden summana. (Julkunen 2010, 134–135.)

Pienen taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden avulla pohjoismaat ovat onnistuneet suhteellisen hyvin nostamaan naisten yhteiskunnallista asemaa. Ne eivät ole kuitenkaan onnistuneet nostamaan naisia talouselämän huipulle tai johtoasemiin asti. Vaikka tasa-arvon valtiollisesta ja institutionalisoituneesta tukemisesta onkin hyötyä naisille, tutkimus on kuitenkin osoittanut, että institutionalisoitunut tasa-arvo on hyvä keino auttaa naisia

työmarkkinoilla, mutta se ei itsessään ratkaise kaikkia työmarkkinoiden epätasa-arvoon liittyviä ongelmia (McDaniel 2016, 122–134). Kuten aikaisemmin totesin, koulutusvalinnatkaan eivät pysty selittämään kaikkea työmarkkinoiden segregatiota. Esimerkiksi yliopistolliset koulutusalat, jotka valmistavat liike- ja yritysmaailman johtaja- ja asiantuntija-asemiin, kuten kauppa- ja oikeustieteet, ovat koulutusten osalta tasapainoaloja. Miesten selkeä enemmistö yrityssektorin johtajina selittyy siis muiden mekanismien kuin koulutusvalintojen kautta. Syyksi on nimetty esimerkiksi naisten omat uravalinnat, naisten syrjintä työmarkkinoilla, miesten homososiaalisuus (esim. ”poikien kerho” -ilmiö), sekä johtoasemien maskuliiniset ehdot. (Julkunen 2010, 136.)

Esimerkkinä johtoasemien miehisistä ehdoista voisi antaa Sarah Rutherfordin (2001) kritisoiman pitkän työpäivän, jonka hän nimeää yhdeksi naisia ulossulkeväksi työelämän käytännöksi. Hän tuo ilmi, että johtaviin asemiin kuuluu usein niin kutsuttu hiljainen suostumus työajan venymiselle sekä työn priorisointiin muun elämän osa-alueiden kuten perheen edelle. Ongelmalliseksi hän nimeää myös niin kutsutun ”kolmannen työn”, jolla tarkoitetaan ammatillisiin yhteisöihin osallistumista, professionaalisisissa järjestöissä toimimista, kollegasuhteiden ylläpitoa sekä matkoja ja konferensseja sekä yleisesti työajan ulkopuolella tapahtuvia töihin liittyviä aktiviteetteja. (Rutherford 2001.) Ongelmaksi tämä muodostuu kodin ja perheen hoivavastuun nojatessa edelleen pääasiallisesti naisten työpanokseen, ja monen professionaalisen naisen tulee edelleen tehdä joko-tai-ratkaisuja työn ja kodin välillä.

Sukupuoliin liitetyt stereotyyppit, normit ja essentialistiset oletukset ovat edelleen läsnä työmarkkinoilla, ja niillä on työelämässä laajoja vaikutuksia. Etenkin negatiiviset vaikutukset ovat nähtävissä naisten uria tarkasteltaessa. Essentialistisilla oletuksilla viitataan oletuksiin, joiden mukaan sukupuoli määrittää yksilön kykyjä tai soveltuvuutta johonkin. Sukupuolittuneilla stereotyyppioilla ja normeilla viitataan niihin oletuksiin, jotka perustuvat naisen historialliseen asemaan yhteiskunnassa. Naisten perinteinen rooli on ollut äiti, sekä kodin- ja lastenhoidon pääasiallinen huoltaja. Miesten rooli on ollut työllistyä kodin ulkopuolelle ja luoda itselleen uraa. Naiset nähdään työmarkkinoilla edelleen vahvasti perinteisen naisen roolin kautta, tulevana äitinä ja perheen sekä kodin pääasiallisena hoitajana. (Boye, Halldén & Magnusson 2017, 595–619; Choroszewicz 2016, 122–137, McDaniel 2016, 122–134; Peutere, Rautava & Virtanen 2017, 536–554, Quadlin 2018, 331–360.) Kirjoitettuna, se että naiset nähdään pitkälti äitiyden kontekstissa kuulostaa liioitellulta. Kuitenkin aikaisemman tutkimuksen mukaan

perheellistymisellä on suuri rooli niin naisten palkkauksessa kuin työurien etenemisessä. Tämä taas tekee perheellistymisen oletetuista sukupuolittuneista riskeistä olennaisia miesten ja naisten työurien eriytymisessä, sillä miesten kohdalla ei perheellistymistä nähdä samankaltaisena riskinä työtunneille tai työhön sitoutumiselle. (Boye et al. 2017, 595–619; Choroszewicz 2016, 122–137, McDaniel 2016, 122–134; Peutere et al. 2017, 536–554, Quadlin 2018, 331–360.) Olennaista on, että vaikka aikaisemman tutkimuksen mukaan sanktiot perheellistymisestä ja kodinhoidon suuresta vastuusta ovat todellisuudessa molemmille sukupuolille relevantteja ja negatiivisesti työhön vaikuttavia, tärkeä huomio on siinä, että näin ei työmarkkinoilla oleteta olevan. Esimerkiksi palkkauksessa työntekijän palkkaamiseen vaikuttavat arviot, jotka potentiaalinen työnantaja työnhakijasta tekee, ja samankaltaisia oletuksia työnhakijan tulevasta roolista perheen- ja lastenhoitajana ei miespuolisten hakijoiden kohdalla tehdä.

Sukupuoleen, etenkin naiseuteen, liitetyt stereotypiat ja käyttäytymismallit ovat esteenä naisten urille myös muiden suhtautumisessa naistyöntekijöihin ja -professionaaleihin. Tutkija Cynthia Cockburn (1991) toi ilmi brittitutkimuksessa, että miehistä koostuva johto arvosti puheissaan naistyöntekijöitä, ainakin niin kauan, kunnes he pysyivät paikallaan. Puhe kuitenkin muuttui naisten noustessa johtoasemiin, jolloin heidät alettiin kokea pätevän ja kunnollisen sijaan hankalina. Samansuuntaisia tuloksia on myös saatu Yhdysvalloista. Natasha Quadlinin (2018) tutkimus, joka tutki miesten ja naisten työhakemusten arviointia sai tulokseksi, että miesten ja naisten akateemisella kompetenssilla on erilaisia vaikutuksia työmarkkinoille kiinnittymiseen. Miehillä työhön pääsy ei ollut vahvasti riippuvainen akateemisista arvosanoista, paitsi silloin kun arvosanat olivat kiitettäviä. Huonommin pärjänneet miehet kutsuttiin haastatteluun miltei saman verran kuin ne, joiden arvosanat olivat olleet keskitasoisia. Miehillä työhaastatteluihin pääseminen seurasi selkeästi saatuja arvosanoja, ja heikoimmin pärjäisivät heikoimpia arvosanoja saaneet ja selkeästi parhaiten ne, joilla arvosanat olivat olleet kiitettäviä. Naisten akateemisilla saavutuksilla oli erilainen vaikutus. Naiset, joiden akateeminen menestys oli ollut kohtalaista, saivat enemmän soittopyyntöjä kuin naiset, joiden arvosanat olivat huonompia, mutta kehitys ei jatkunut tästä eteenpäin suoraviivaisena. Naiset, joiden akateeminen kompetenssi oli korkeinta eivät saaneet suhteessa muihin arvosanaryhmiin niin paljon soittopyyntöjä, etenkin silloin kun pääaineeksi oli merkitty miesvaltainen ala; matematiikka. Quadlinin tutkimuksen toiseen vaiheen tuloksista merkittävin oli huomio siitä, että naiset kärsivät ilmiöstä, jossa hänet

nähtiin joko kompetenttina, mutta epämiellyttävämpänä ja sosiaalisesti lahjattomampana, tai mukavana mutta ei niin kompetenttina. Naisten työhön palkkaamisessa siis merkittävintä eivät olleet samat ominaisuudet kuin miesten palkkaamisessa, kuten kompetenttius, kova työskentely ja työhön sitoutuminen, vaan merkittävämpää oli se, millaisena henkilönä naista pidettiin. Tutkimus osoitti, että stereotyyppiset oletukset naiseudesta vaikuttavat naisten palkkaamiseen, ja asettavat nais- ja miespuoliset hakijat eriarvoiseen asemaan jo ennen palkkausta. (Quadlin 2018.)

2.1.2 Naisten ja miesten ammattien eriytyminen

Työmarkkinoilla sukupuolen mukaisia jakoja tuottavia käytäntöjä on vaikea hahmottaa (Heiskanen ym. 2008). Raija Julkusen mukaan selitykset työelämän segregaatiolle vaihtelevat ekonomistien rationaalisen valinnan ja hyödyn tavoittelun selitysmalleista sosiologisiin ja feministisen teorian selitysmalleihin, joissa mielenkiinnonkohteiksi asettuvat sukupuolen tekemisen mekanismit työ- ja perhe-elämässä. Ensimmäisessä selitysmallissa naisten suurempi rooli kodin- ja perheenhoitajana otetaan annettuna, ja roolilla perustellaan niin yksittäisten naisten ja perheiden kuin työnantajienkin valinnat. (Julkunen 1988; Korvajärvi 2007.) Etenkin pohjoismaiden sukupuolten ammatillisen segregaation voimakkuutta perustellaan usein julkisen sektorin työllisyyden laajuudella sekä naisten työmarkkinoille astumisen ja julkisen sektorin kasvun yhtäaikaaisuudella. Tämä selitys ei kuitenkaan ole täysin tyydyttävä, sillä myös yksityisen sektorin alat ovat sukupuolittuneita. (Julkunen 2010, 133.)

Sukupuolijakojen alkuperäistä syntyä on selitetty yksinkertaisesti puettuna siten, että naisten astuessa työmarkkinoille olivat ne jo miehisesti määritellyt. Teollisen yhteiskunnan syntyessä miehet toimivat jo tehtailijoina, ammattimiehinä, ammattiliitoissa, perheen päinä ja niin edelleen, antaen heille etuoikeutetun aseman työmarkkinoiden toimijoina, joissa harjoittaa maskuliinisia ulossulkemisen ja rajanvedon strategioita. (Witz 1986.) He saattoivat näistä asemista esimerkiksi hallita siten, että naiset eivät uhanneet heidän ammattejaan eli kirjaimellisesti pitää heidät pois omalta alaltaan sekä tehdä naisten työstä halvempaa ja joustavampaa (Suoranta 2009). Naiset saattoivat siten asettua työmarkkinoilla asemiin, joissa miesten valta oli heikompaa tai joissa pystyisi hyödyntämään ”naiseuden ideologiaa” ja naisiin liitettyjä oletuksia kompetenssista, kuten hoivan aloille (Julkunen 1998). Jälkikäteen on helppoa ymmärtää

ammattillisen sukupuolijaon alkuperäistä syntyä mutta näiden jakojen jatkuva uusiutuminen on yhä arvoitus (Julkunen 2010, 131).

Vanhojen sukupuolittuneiden työmarkkinailmiöiden odotettiin luovan nahkansa uudeksi vuosituhaten vaihteessa, kun suuret rakennemuutokset jylläsivät yhteiskunnassa. Vanhaa teollisuutta ajettiin alas, julkisella sektorilla suoritettiin tiukkoja säästötoimia ja uudet tieto- ja finanssisektorit saapuivat työmarkkinoille. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan esimerkiksi naisten osuus kunnan työntekijöistä kasvoi vielä suuremmaksi kuin ennen uudistuksia. (Julkunen & Nätti 2002.) Tuttu rakenne, jossa naiset työskentelevät julkisen puolen sektorilla, ja miehet yksityisen sektorin piirissä vahvistui siis entisestään. Myös sukupuolijaot ovat jatkaneet vahvistumistaan työmarkkinoilla. Vuoteen 2010 mennessä naisten määrä palkkatyössä oli kasvanut etenkin terveydenhoito- ja sosiaalialalla sekä opetustyössä. Vastaavan aikajänteen sisällä miesten osuudet olivat kasvaneet kaupallisessa työssä, toimistotyössä (johon kuuluivat myös tietotekniset työt), teknisessä sekä tieteellisessä työssä. (Korvajärvi 2010, 185.)

2.1.3 Sukupuolten välisen ammatillisen segregaatian ongelmallisuus

Keskustelussa työmarkkinoiden segregoitumisesta on usein esillä kysymys siitä, onko miesten ja naisten sijoittuminen eri aloille ongelmallista. Naisten ja miesten sijoittuessa eri aloille on mahdollista ajatella että naiset saisivat tällä tavoin omaa keskinäistä toimintatilaa, eikä jatkuvaa kilpailua naisten ja miesten välille syntyisi. Segregaation voi myös ajatella suojaavan negatiiviselta kanssakäymiseltä, kuten seksuaaliselta ahdistelulta työpaikoilla. (Korvajärvi 2010, 186.)

Segregaation seurauksia pidetään naisille kuitenkin haitallisina. On arvioitu että segregatio selittäisi suuren osan miesten ja naisten välisistä 20 prosentin kokoluokkaa olevista palkkaeroista. Ammatillisen eriytymisen on myös todettu johtavan naisvaltaisten alojen arvostuksen laskemiseen ja siihen että ne nähdään vähemmän vaativina kuin miesvaltaiset alat ja ammatit. (Korvajärvi 2010, 187.) Segregoituneiden työmarkkinoiden ongelmallisuus voidaankin liittää naisten suurempaan palkkaköyhyyteen (ks. Naisjärjestöjen Keskusliitto 2019) ja arvovallan epätasaiseen jakautumiseen. Palkkaerot eivät palaudu ainoastaan sukupuolittuneisiin työmarkkinoihin, vaan on tuotu esiin, että palkkaerojen muodostuminen kietoutuu myös työn arvostukseen, tulospalkkioiden yksilöllistymiseen, luokkaan, vanhemmuuteen ja koulutustasoon. (Korvajärvi 2010, 187.)

Palkkaerojen vaikutukset ovat tutkitusti myös kumulatiivisia, ja niiden todelliset vaikutukset tulevat esiin vasta pitkällä aikavälillä. Yhdysvaltalainen tutkimus on tuonut esille, että yhdysvaltalaiset naiset ovat pitkän ajan palkkaerojen vuoksi suuremmassa riskissä velkaantua, heillä on korkeampi köyhyysasteen riski, suurempi riski sairastua ahdistus- ja masennusperäisiin sairauksiin sekä huonommat mahdollisuudet eläköityä. (Pham, Fitzpatrick & Wagner 2018.) Vaikka tämä tutkimus sijoittuu Yhdysvaltoihin, ja suora liittäminen Suomeen on hankalaa esimerkiksi sosiaaliturvan hyvin erilaisen järjestyksen suhteen, niin palkkaeroilla on myös vaikutuksia Suomessa. Kuten toin ilmi, palkka toimii myös indikaattorina oman työn arvostuksesta, ja systemaattisesti matalampi palkka kuin mieskollegoilla voi vaikuttaa hyvin paljonkin työviihtyvyyteen ja työssä pysymiseen.

2.2 Segregaatio uusiutuu yksilöiden valinnoissa

Eräs vaikeasti ratkaistavissa oleva työmarkkinoiden sukupuolittuneen segregaation ilmiö on aloille vapaaehtoisesti hakeutuminen. Ammatinvalinta on prosessi, jossa yksilö itse päättää mille alalle hakeutuu. Sukupuolisegregaatiota ei pakoteta instituutioiden tasolta uusiutumaan, vaan se uusiutuu yksilöjen vapaaehtoisten valintojen mukana. (Esim. Cech 2013, Correll 2001.)

Tutkimuksen mukaan sukupuolittunutta eriytymistä eri aloille eli sukupuolittunutta segregaatiota tapahtuu jo nuoruusiässä hyvissä ajoin ennen koulutusalan valintaa, ja sukupuolittuneilla yhteiskunnallisilla normeilla on tässä roolinsa. Kehitys työelämän sukupuolittuneessa segregaatiossa onkin kehämäinen. Olemassa olevalla työelämän nais- ja miesvaltaisiin aloihin valikoitumisella on itseään uudelleentuottava vaikutus, joka tutkimuksen mukaan vaikuttaa jo hyvin nuorena niihin tulevaisuudensuunnitelmiin ja mahdollisuuksiin, joissa nuoret itsensä näkevät. Esimerkiksi Anne McDanielin tutkimusartikkeli nuorten STEM-aloille (*science, technology, engineering, math*) eli luonnontieteiden, teknologian, tekniikan ja matematiikan aloille suuntautumisesta tuo ilmi, että jos nuorten keskuudessa ala nähdään hyvin miesvaltaisena, nuoret naiset eivät tulevaisuudessa ajattele hakeutuvansa sille. (McDaniel 2016, 122–134.) Nuorten ajatukset ja käsitykset ammateista ovat siis tärkeässä asemassa työelämän sukupuolittuneen segregaation uusiutumisessa. Syyt työmarkkinoiden sukupuolittuneen rakenteen pysyvyyteen ovat kuitenkin edelleen epäselviä, ja niitä edelleen pyritään tutkimuksen avulla selvittämään. Sen seuraukset ovat kuitenkin hyvin tunnettuja, ja

miesten ja naisten jakautuminen eri aloille selittää muun muassa suuren osan sukupuolten välisistä palkkaeroista ja siten esimerkiksi myös naisten palkkaköyhyyttä. (Naisjärjestöjen keskusliitto 2019.) Tutkimushankkeet ja monet sosiologiset pyrkimykset selittää epätasa-arvon pysyvyyttä työmarkkinoilla ovat keskittyneet tutkimaan työelämän rakenteellisia esteitä kuten naisten syrjintää työmarkkinoilla, miesten suosimista jonotustilanteissa (ks. esim. Reskin & Roos 1990) ja palkkaerojen pysyvyyttä. Jonotuksella viitataan jonotusteoriaan, joka käsittelee organisaatiotason käytännöissä tapahtuvaa tilastollista syrjintää, jossa työnantaja asettaa hakijat paremmuusjärjestykseen, nimen, kuvan tai etnisen taustan mukaan. (Cech 2013, 748.)

Shelley J. Correll on nimennyt ammattien segregatiota tutkivan tutkimuksen usein keskittyvän ”kysynnän” (*demand*) puolen ongelmiin, kuten siihen kenelle ja mitä työmarkkinat tarjoavat. Toisin sanoen Correll esittää, että tutkimus keskittyy usein siihen, kenelle työmarkkinoilla on kysyntää ja kenelle ei, ja mistä syistä. Correll on kuitenkin omassa tutkimuksessaan tuonut esiin toista perspektiiviä, johon myös tässä tutkielmassa keskityn. Tämä toinen perspektiivi on ”tarjonnan” (*supply*) puolen tutkiminen ja esiintuominen työmarkkinoiden kontekstissa, eli kuka hakee, minne ja miksi. (Correll 2001, 1691–1692.) Tarkastelen aluksi yksilökeskeisen kulttuurin vaikutusta sukupuolen vaikutuksen tunnistamiseen, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan sukupuolittuneen omakuvan vaikutusta ammatinvalintaan. Viimeisenä suuntaan huomioni nuorten jo tunnettuihin käsityksiin ammasteista.

2.2.1 Keisarin uudet työvaatteet – sukupuoli piiloutuu yksilökeskeisyyteen

Sukupuoleen, sekä miehiin että naisiin, liitetään yhteiskunnassa paljon ominaisuuksia, joilla on vaikutusta yksilöiden tuleviin ammattivalintoihin. Sukupuoli onkin järjestelmä, joka on läsnä kaikkialla: yhteiskunnan mikro- ja makrorakenteissa sekä yksilöiden vuorovaikutuksessa (esim. Correll 2001). Sukupuoli ymmärretään nykyään monitasoiseksi ja monimutkaiseksi systeemiksi. Se läpäisee yksilön roolit ja identiteetit yksilötasolla, käyttäytymisen vuorovaikutuksellisissa prosesseissa sekä kulttuuriset uskomukset ja resurssienjaon yhteiskunnallisella makrotasolla. Se toimii ja tuottaa erontekoja näillä tasoilla samanaikaisesti. Sukupuoli on siis voimakas ja konservatiivinen systeemi, joka läpäisee yhteiskunnan kaikki tasot. (Correll 2001, 1695.)

Sukupuolen vaikutusta yksilön päätöksentekoon ammatinvalinnan kontekstissa on kasvavassa määrin vaikea tunnistaa, sillä se on yksilökeskeisissä yhteiskunnissa kuten jälkitekollisissa länsimaissa piiloutunut itseilmaisun ja yksilökeskeisyyden raameihin. Erin A. Cech tuo esiin, että itseilmaisuus ymmärretään kulttuurisesti individualistisena perustana ammattipäätösten teossa jälkitekollisissa maissa. Kuitenkin itsensä ilmaisu on erottamattomasti sidottu sukupuolirakenteen kudokseen. (Cech 2013, 748.) Esimerkiksi Frank ja Meyer (2002) tuovat esiin, että erityiset identiteetikategoriat kuten ”mies” ja ”nainen” ovat sulautuneet osaksi yleisiä yksilöllisyyden käsityksiä. Naisen on kasvavassa määrin vaikeampaa perustella valinneensa kotiäidin roolin sillä, että ”niin naiset tekevät”. On sosiaalisesti hyväksyttävämpää, kun nainen näyttäytyy omaa elämäänsä ohjaavana yksilönä, ja valitsee kotiäidin roolin koska ”itse päättää niin tehdä” tai ”se sopii hänelle”. Näin sukupuolittunut päätöksenteko saattaa piiloutua yksilöllisen itseilmaisun sekaan. (Cech 2013, 757.)

Urapolkujen valinnan odotetaan perustuvan siihen, keitä yksilöt ajattelevat olevansa, ja kuinka he voivat parhaiten ilmaista itseään ammatinvalinnan kautta. Kysymykseen ”*mikä haluat olla isona*” odotetaan itseilmaisullista vastausta. Ammattien ei enää odoteta vain turvaavan tekijöidensä taloudellista toimeentuloa, vaan niiden odotetaan kuvastavan tai täydentävän yksilöä itseään. (Charles & Bradley 2009.)

Cech argumentoi, että itseilmaisun voima ja näkymättömyys työmarkkinoiden sukupuolisegregaation jatkuvuuden kontekstissa perustuvat itseilmaisun vahvaan yksilökeskeisyyden juurtuneisuuteen yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Koska sukupuolittunut itseilmaisuus on piiloutunut oman yksilöllisyyden ilmaisun sekaan, itseilmaisuun perustuvat urapäätökset eivät välttämättä tunnu erityisen sukupuolittuneilta niille, jotka niitä tekevät – päätökset tuntuvat vain individualistisilta ja oman yksilöllisyyden ilmaisulta. Sosiaalisen muutoksen kannalta itseilmaisun rooli sukupuolten työmarkkinoiden epätasa-arvon kontekstissa on ongelmallinen erityisesti sen vuoksi, että itseilmaisun vaikutus epätasa-arvoon on mekanismi, jossa ei ole selkeää ”sortajaa”. Koska yksilökeskeinen itsensä ilmaisu ja vapaus uppoutua omiin uskomuksiin itsestään ovat kulttuurisesti arvostettuja yksilön vapauksia ja ominaisuuksia, on sosiaalisesti kestävämpiä käskää ihmisiä muuttamaan omia käsityksiä itsestään tai rajoittaa niitä itseilmaisullisia vapauksia ammatinvalinnassa, joita yksilöillä tällä hetkellä on. (Cech 2013, 750.)

2.2.2 Sukupuolittunut omakuva ja ammatinvalinta

Käsitykset itsestä eli uskomukset, joita itseen liitetään kokevina, toimivina, uniikkeina yksilöinä syvästi yksilöllisessä kulttuurissa toimivat itseilmaisullisen ajattelun ja käyttäytymisen referensseinä ja kiintopisteinä. Käsitykset itsestä ovat monien identiteettien ja ominaisuuksien arviointia, jotka ovat kehittyneet yksilön itserefleksiivisestä, symbolisesta ja sosiaalisesta toiminnasta ja eleyistä kokemuksista. (Gecas 1982.) Yksilön käsitykset itsestä eroavat systemaattisesti sukupuolen mukaan. Sukupuolittuneet käsitykset itsestä omaksutaan sisäistämisen, kehystämisen ja sääntelyn prosessien kautta, jolloin makrotason rakenteelliset kontekstit ja kulttuuriset ideologiat omaksutaan osaksi omakuvaa. Lapsuuden sosialisatiossa yksilö muodostaa identiteetin ja kiinnostuksen kohteet. Sukupuoliroolit ja sukupuolittuneiden instituutioiden kanssa eläminen omaksutaan osaksi itseä, ja yksilöiden omakuva ja itsetunto alkavat hiljalleen kuvastaa sitä sukupuolittunutta yhteiskuntaa, jossa he elävät. (West & Zimmerman 1987, 125–151.) Sukupuolirakenteen sisällä tapahtuvan kasvatuksen tuloksena naisten ja miesten käsitykset itsestään mukailevat ja osuvat yhteen stereotyyppisten ”miehisten” ja ”naisellisten” ominaisuuksien kanssa. (Lee 1998, 199–219.)

Aikaisempi tutkimus viittaa siihen, että itseilmaisua korostavat kulttuuriset ideaalit vahvistavat myös töiden sukupuolittunutta segregaatiota. Kun käsitykset itsestä ovat sukupuolistereotyyppisiä, niin sellaisia ovat myös sen itsen ilmaisu ja itseilmaisuun perustuvat uravalinnat. (Cech 2013, 747.) Erin A. Cech (2013) on tutkinut sitä, miten korkeakouluopiskelijoiden omakuva vaikuttaa siihen, miten ja millä todennäköisyydellä opiskelijat hakevat ammatteihin, joissa on jakautunut sukupuolijakauma. Hän on tutkimuksensa avulla tuonut esiin, että sukupuolittuneella omakuvalla on merkitystä sukupuolisegregaation uusiutumiseen työmarkkinoilla. Cechin tutkimuksessa opiskelijat, jotka tulkitsivat omakuvansa tunteelliseksi, epäsystemaattisempaan ajatteluun soveltuvaksi tai ihmisorientoiduksi eli sosiaalisia taitoja korostavaksi, hakeutuivat aloille, jotka ajatellaan ”naisellisemmiksi”. Tämä tapahtui riippumatta opiskelijan sukupuolien tasa-arvoon liittyvistä uskomuksista. Esimerkiksi vaikka opiskelija aktiivisesti uskoi tasa-arvoon, saattoi hän silti tehdä sellaisia päätöksiä omasta urastaan, jotka noudattivat stereotyyppisiä ja epäedullisia uskomuksia naisista. (Cech 2013, 747.)

Sukupuolistereotyyppioiden vaikutus omakuvaan ylettyy myös yksilön koettuun kompetenssiin, eli siihen, uskooko yksilö itse olevansa pystyvä erilaisiin tehtäviin ja

töihin. Esimerkiksi stereotyyppiset uskomukset siitä, että miehet ovat naisia parempia matematiikassa, vaikuttavat negatiivisesti naisten itsevarmuuteen ja minäpystyvyyden oletukseen matemaattisten kykyjensä osalta. (Correll 2001; Cech 2013, 754.) Minäpystyvyydellä tarkoitetaan yksilön uskoa tai luottamusta siihen, että hän onnistuu toimimaan tai käyttäytymään tietyllä tavalla, ja selviytymään tilannekohtaisista haasteista (Ks. esim. Bandura 1977; 1997; 2004). Minäpystyvyys, koettu kompetenssi erilaisissa taidoissa taas vaikuttaa siihen kuka hakee eri aloille ja miksi. Kuten aikaisemmin totesin, yksilökeskeisessä yhteiskunnassa ammattivalinta usein tukee yksilön omakuvaa, eli ihmiset hakeutuvat aloille, jotka sopivat kertomukseen itsestä. Sosiaalisesti tai matemaattisesti lahjakas yksilö luultavasti hakeutuu alalle, jossa ominaisuutta voi hyödyntää, ja ammatinvalinta asettuu näin tukemaan yksilön minäkertomusta. Tutkimus onkin tuonut esiin, että jos jokin taito nähdään sukupuolittuneena, kuten matemaattinen lahjakkuus, sukupuolittuneet käsitykset taidosta tulevat vaikuttamaan myös hakeutumiseen aloille, joilla tuota taitoa tarvitaan. Silloin alalle todennäköisesti hakeutuvat ne, joiden taitoon osaamiseen luotetaan niin yksilön itsensä kuin ympäröivän yhteiskunnan toimesta. (Correll 2001, 1692.)

Sukupuolittuneet käsitykset tietyistä taidoista myös vääristävät todellisuutta. Shelley J. Correll on tutkimuksessaan käsitellyt sitä, miten sukupuoleen liitetyt kulttuuriset uskomukset vaikuttavat eri tavoin miesten ja naisten varhaisiin urapäätöksiin. Kulttuuriset uskomukset sukupuolesta vääristävät yksilöiden käsityksiä omasta pätevydestään uraan liittyvissä tehtävissä vaikuttaen negatiivisesti yksilöiden todelliseen pätevyteen. Sukupuolten kompetenssiin eli pystyvyyteen eri tehtävissä liittyvät uskomukset vaikuttavat siis yksilöiden käsityksiin omasta osaamisestaan ja pystyvyydestään (Correll 2001, 1691–1692).

Perinteinen selitys naisten puutteelle STEM-aloilla on miesten parempi biologinen soveltuvuus matemaattiseen ajatteluun. Matemaattisen lahjakkuuden sukupuolieroja on tutkittu laajasti, ja niiden tulokset haastavat biologisia selityksiä. (Baker & Jones 1993, Harnisch 1984.) Se, että naiset eivät hakeudu STEM-aloille, ei tutkimuksen mukaan johdu matemaattisen lahjakkuuden puutteesta. Sen sijaan on syytä uskoa, että sukupuolittuneet uskomukset matemaattisesta osaamisesta vaikuttavat näille aloille suuntautumisen prosesseihin. (Correll 2001, 1695.) Tutkimus onkin esittänyt, että matemaattisia tehtäviä pidetään usein miehisinä. Jopa yksilöt, jotka eivät henkilökohtaisesti usko miesten korkeampaan kompetenssiin, ovat luultavasti tietoisia

näiden uskomusten olemassaolosta. Tällöin he voivat olettaa muiden uskovan näin, joka taas vaikuttaa heidän omaan käytökseensä. Uskomuksilla muiden odotuksista on todettu olevan todellisia vaikutuksia yksilön käytökseen ja ennakkoluuloihin koskien kompetenssia. (Correll 2001, 1696; Foschi 1996; Steele 1997.)

Tutkimus on osoittanut, että kun yksilöt ovat tietoisia omaan sosiaaliseen kategoriaansa kuuluviin (esimerkiksi naiset) liitetyistä odotuksista, kuten heikommasta tehtäväsuoriutumisesta, tämä tieto luo stressiä ja ahdistusta johtaen huonompiin suorituksiin kyseisissä tehtävissä. (Esim. Steele 1997; Lovaglia, Lucas, Houser, Thye & Markovsky 1998.) Yksi esimerkki tällaisesta tilanteesta ovat naiset ja matemaattiset tehtävät. Jos naiset ovat tietoisia, että heidän ei odoteta pärjäävän matemaattisissa tehtävissä, tämä tieto voi muuttua itseään toteuttavaksi ennusteeksi. Steele (1997) kollegoineen on testannut sukupuolikompetenssiuskomusten vaikutusta tehtävässä selviytymiseen. Kun tutkimushenkilöille kerrottiin, että miehet pärjäävät annetussa tehtävässä usein naisia paremmin, tämä toteutui, ja mieskoehenkilöt pärjäsivät naisia paremmin annetussa tehtävässä. Kun taas tutkimushenkilöille kerrottiin, että tutkimus ei ole löytänyt naisten ja miesten välillä tehtävässä onnistumisen suhteen mitään eroja, naiset ja miehet pärjäsivät annetussa tehtävässä yhtä hyvin. Tutkimuksen tulos oli samansuuntainen Shelley J. Correllin ja Erin A. Cechin tutkimustulosten kanssa niiden yksilöiden suhteen, jotka eivät aktiivisesti usko sukupuolieroihin; muiden uskomukset sukupuolten kompetenssista vaikuttivat myös niiden yksilöiden tehtäväkompetenssiin, jotka eivät itse uskoneet kompetenssieroihin miesten ja naisten välillä. ”Yleisten uskomusten” tiedostamisella oli silti vaikutusta heidän negatiivisesti suoriutumiseensa. (Cech 2013; Correll 2001.)

Stereotyyppisillä uskomuksilla miesten paremmasta soveltuvuudesta matemaattisiin tehtäviin on siis todistetusti vaikutuksia miesten parempaan suoriutumiseen. Miehet eivät kuitenkaan tutkimuksen mukaan selviydy matemaattisista tehtävistä paremmin todellisen biologisen soveltuvuuden vuoksi, vaan yksi osatekijä tähän on yksinkertaisesti se, että miehet uskovat selviytyvänsä näistä tehtävistä paremmin. Huomattavaa on, että minäpystyvyyden oletuksilla on vaikutusta sukupuolten sijoittumiseen työmarkkinoille. Naiset ja miehet, jotka arvioivat matemaattisen kyvykkyytensä korkealle, todennäköisemmin jatkavat STEM-aloille johtavia urapolkuja pitkin. Kuitenkin koska miehet todennäköisemmin arvioivat suoriutumisensa paremmaksi kuin samalla tasolla suoriutuneet naiset, miehet myös naisia todennäköisemmin jatkavat urapoluillaan kohti

STEM-aloja. Toisin sanoen monet yhtä matemaattisesti lahjakkaat naiset eivät tavoittele uraa matematiikan parissa, koska he eivät luota omaan kykyihinsä. Tämä itseluottamuksen puute voi johtaa siihen, että matemaattisilla aloilla eivät välttämättä opiskele edes lahjakkaimmat oppilaat, vaan ne, joilla on ollut rohkeutta hakeutua niille. Miehet eivät suuntaudu matemaattisille aloille naisia enemmän koska ovat parempia matematiikassa, vaan siksi, että he uskovat olevansa parempia. (Correll 2001, 1724.)

2.2.3 Monimutkainen segregatio

Sukupuolittuneet työmarkkinat ja niihin johtavat prosessit ovat nähtävillä jo aikaisin. Esimerkiksi insinööriksi kouluttautuminen on hyvin polkuriippuvainen prosessi, jossa uraan johtavia päätöksiä tehdään jo nuorena. Jotta yksilö voi päätyä insinööriksi, on hänen suoritettava siihen johtava korkeakoulututkinto. Jotta yksilö päätyy esimerkiksi teknilliseen korkeakouluun, on hänen otettava tavoitteensa huomioon jo aiemmin opinnoissaan painottaen luonnontieteen opintoja. Jos yksilö ei ole opiskellut jo aiemmin laajasti luonnontieteen opintoja, on epätodennäköistä, että hän silloin jatkaa luonnontieteiden ja tekniikan opiskelua korkeakoulutasolla. (Correll 2001, 1693; McIlwee & Robinson 1992.)

Koska modernit stratifikaation systeemit yhteiskunnissa ovat monimutkaisia, on tärkeää tutkia yksilöiden käsityksiä omasta kompetenssistaan. Yksilöihin liitettyjen kompetenssikäsitysten tutkiminen on tärkeää myös siksi, että ennako-oletus yksilön kompetenssista on yksi epätasa-arvon legitimoija suorituskeskeisissä yhteiskunnissa. (Correll 2001, 1692.) Esimerkiksi työmarkkinoilla koemme, että yksilön, joka ansaitsee korkean palkan ja aseman tulee olla ”paras” työssään, tai ”paras työnhakija” on oikea valinta työtehtävään. Emme näe näiden paremmuusoletusten taakse, emmekä tulkitse sitä miksi joku näyttäytyy tehtävään kaikista kompetenteimpana tai parhaimpana. Tärkeää kompetenssiuskomusten tutkiminen on etenkin sen matemaattisiin aloihin viittaavien tulosten suhteen. Yhtä matemaattisesti lahjakkaat miehet ja naiset arvioivat tutkimuksen mukaan omaa osaamistaan eri tavoin, miesten ollessa itsevarmempia oman osaamisensa suhteen kuin yhtä lahjakkaat naiset jatkaen täten todennäköisemmin matemaattisille urille. (Cech 2013; Correll 2001; Steele 1997.) Matemaattiset alat tai kvantitatiiviset alat ovat usein kaikkein korkeapalkkaisimpien ammattien joukossa, joten sukupuolieroilla näihin ammatteihin työllistymisessä on todellisia seurauksia sitkeään palkkaepätasa-arvoon (Correll 1692).

Sukupuolta käsiteltäessä on muistettava, että sukupuoli eroaa muista eronteon systeemeistä kuten ihonväristä ja luokasta hyvin merkittävästi. Sukupuoli on järjestelmä, joka on läsnä kaikkialla. Eri tavoin kuin luokan ja ihonvärin tapauksissa useimmat meistä kasvavat ympäristöihin, joissa sukupuoli on moninaisuudessaan läsnä. Esimerkiksi erot koulutuksessa kuten vaikkapa tietty yläaste eivät selitä sukupuolittuneiden uravalintojen tekemistä, sillä usein yläasteilla sukupuoliosuudet oppilaista ovat hyvin tasaisesti jakautuneet. STEM-alojen sukupuolieroja ei voida myöskään selittää perheiden rakenteella tai luokkaeroilla, sillä naiset ja miehet ovat jakautuneet suhteellisen tasaisesti näihin ryhmiin. Syyt näiden alojen miesvaltaisuuteen eivät löydy myöskään miesten korkeammasta korkeakoulutuksen suorittaneiden määrästä, sillä tutkimuksen mukaan naiset ovat nykyään todennäköisemmin korkeakoulutettuja. Kummallista onkin, että huolimatta nuoruuden rakenteellisesta samankaltaisuudesta naisten ja miesten erot STEM-aloihin suhtautumisessa ovat nähtävissä jo varhain. (Correll 2001, 1694.)

Viime vuosina alojen sukupuolittuneisuudesta ja etenkin STEM-aloille suuntautumisesta on ollut paljon keskustelua etenkin *sukupuolten tasa-arvoparadoksin* ajatuksen (gender equality paradox) kautta. Termi on peräisin vuonna 2018 julkaistusta tutkimusartikkelista, joka väitti, että valtioissa, joissa sukupuolten tasa-arvoa tuetaan institutionaalisesti, naisten osuus STEM-aloilla on maailmanlaajuisesti pienin. (Stoet & Geary 2018.) Tutkimus sai julkaisuaikanaan paljon mediahuomiota, mutta vähemmälle mediahuomiolle on jäänyt artikkelin runsas kritiikki. Kritiikki johti alkuperäisen julkaisun takaisinvetoon, ja korjatun version julkaisuun, jossa otettiin huomioon esimerkiksi kritiikki sanavalintoihin, käytettyihin mittareihin ja prosenttiosuuksien esittämisessä esiintyneisiin virheisiin (Stoet & Geary 2020). (ks. esimerkiksi kritiikistä Richardson et al. 2020.) Ongelmallisuudet artikkelissa eivät johtuneet niinkään siitä, etteikö olisi totta, että institutionaalisesti tasa-arvoisemmissa maissa kuten jälkiteollisissa moderneissa yhteiskunnissa naiset suuntaisivat vähemmän STEM-aloille. Ongelmat tutkimuksessa johtuivat tutkimuksen reliabiliteetista, toistettavuuden puutteesta ja syy-seuraus-suhteista, joita siinä ilmiölle tarjottiin.

Tuoreempi tutkimus on esimerkiksi esittänyt, että *sukupuolistereotypiat* ovat vahvempia institutionaalisesti tasa-arvoisemmissa maissa, jolla on mahdollisesti vaikutusta aloille hakeutumiseen. (Esim. Breda et al. 2020.) Jälkiteollisten yhteiskuntien (kuten “länsimaiden”) olemassa oleva turvallisuus antaa nuorille aikuisille mahdollisuuden perustaa ammattivalintansa muiden kuin tiukasti taloudellisten motivaatioiden varaan.

Tällaisissa yhteiskunnissa ihmiset voivat luvan kanssa ikään kuin mässäillä sukupuolittuneissa ja sukupuolitetuissa itsessään ammatinvalinnan kontekstissa, sillä näissä yhteiskunnissa taloudellinen ja kulttuurinen konteksti rohkaisee sukupuolimukaisten makujen ja uratavoitteiden kehittymiseen ja antaa enemmän liikkumavaraa niille päätöksenteossa. (Cech 2013, 751.)

Pyrkimykset poistaa institutionaaliset esteet sukupuolten tasa-arvoon työmarkkinoilla ovat tarpeellisia, mutta eivät tule poistamaan epätasa-arvoisuutta niin kauan kuin sukupuolilla on tapana valita sukupuolensa kuvastoon sopivia ammatteja ja ammattialoja. Sukupuolentutkimus on esittänyt, että nämä sukupuolittuneet pyrkimykset juontuvat osaltaan sosiaalisista prosesseista, jotka eivät ole korosteisen pakottavia tai syrjiviä, mutta suurimmaksi osaksi ne juontuvat alitajuisista sukupuolittuneista itseilmaisullisista ammattivalinnoista, joita naiset ja miehet tekevät. (Cech 2013, 748.) Segregaation uusiutumiseen ei myöskään voi siis puuttua herkästi ylhäältä tulevien ohjeiden avulla, sillä yksilökeskeisessä ja vapaassa demokraattisessa yhteiskunnassa ei yksilön päätöksiä ammatinvalinnan kontekstissa voi ylhäältä päin pakottaa.

Sukupuolittuneet stereotyyppit vaikuttavat tutkimuksen mukaan läpi työurien esimerkiksi työmarkkinoiden sukupuolittuneisuuteen ja sukupuolittuneisuuden uusiutumiseen, palkkaamiseen, kodin- ja lastenhoidon vastuun oletukseen ja sen vaikutuksiin työurilla, palkkatasoon sekä palkkaepätasa-arvoon. (Boye et al. 2017, 595–619; Choroszewicz 2016, 122–137, McDaniel 2016, 122–134; Peutere et al. 2017, 536–554, Quadlin 2018, 331–360.) Miesten ja naisten työurien eriytymisen vaikutukset eivät siis ole suoraviivaisia, vaan niihin liittyy monia erilaisia ominaisuuksia ja monimutkaisia kehityslinjoja, jotka ovat usein vielä monimutkaisissa suhteissa toisiinsa.

Nuorten ihmisten tiedostettu perinteisten, stereotyyppisten tai essentialististen sukupuoliuskomusten kannatus näyttäisi olevan pienemmässä roolissa sukupuolten työmarkkinoilla elävän epätasa-arvon jatkuvuudessa kuin on aikaisemmin uskottu. Opiskelijoita tutkittaessa on tullut ilmi, että opiskelijoiden ei tarvitse tietoisesti kannattaa perinteisiä sukupuolirooleja, jotta niiden vaikutus näkyisi heidän uravalinnoissaan. Päinvastoin jopa niillä opiskelijoilla, jotka aktiivisesti haastoivat perinteisten sukupuoliroolien oikeellisuuden, perinteiset sukupuoliroolit saattoivat silti alitajuisesti vaikuttaa heidän uratoiveisiinsa ja -päätöksiinsä. (Cech 2013, 749–750.)

Tutkimus osoittaa, että sukupuolittuneet työmarkkinat uusiutuvat osaltaan miesten ja naisten erilaisten ja näennäisesti vapaaehtoisten valintojen kautta. Pyrkimykset kumota sukupuolittunut segregatio työmarkkinoilla tulee vaatimaan työmarkkinoilla vaikuttavien institutionalisoituneiden sekä vuorovaikutuksellisten prosessien, kuten jonotuksen, syrjinnän, ulkopuolelle sulkemisen ja ennakoasenteiden kriittistä tarkastelua ja muutosta, mutta se yksinomaan ei riitä. Sen lisäksi on keskityttävä siihen, miten sukupuolistereotyytiat vaikuttavat sukupuolten minäpystyvyyden oletuksiin ja omakuvan sijoittumiseen työmarkkinoille. (Correll 2001.)

2.3 Nuorten ammattikäsitteistä

2.3.1 Nuoret ja ammatinvalinta

Valtion nuorisoneuvoston ja Nuorisotutkimusverkoston yhdessä julkaisema vuosittainen Nuorisobarometri antaa tietoa aiheista, jotka liittyvät nuorisoon, koulutukseen ja ammatteihin. Tarkastelen tässä tutkielmassa etenkin vuosien 2002 (Koulutus, työelämä ja tulevaisuuden suunnitelmat), 2007 (Nuorten hyvinvointi ja suhde yhteiskuntaan), 2016 (Tulevaisuus), vuoden 2017 (Koulutus) ja vuoden 2019 (Hyvää työtä!) Nuorisobarometreja. Valikoin nämä tehdyistä Nuorisobarometreistä, sillä ne parhaiten käsittelevät omien tutkimuskysymysteni aihealueita.

Kun mietitään nuoria ja ammatteja, on mietittävä monia ammattiin päättymiseen vaikuttavia tekijöitä. Ammattiin päätyminen on polkuriippuvainen prosessi, tarkoittaen, että prosessin aikaisemmat vaiheet vaikuttavat lopputulokseen. Nuorten ja ammattien kontekstissa esimerkiksi nuorten perhetausta, ystävät, koulutusinstituutiot ja niiden sisällöt kuten esimerkiksi opinto-ohjaus, aikaisemmat koulutusvalinnat, asenteet ja arvot ohjaavat sitä mihin lopputulokseen päästään. Myös monet eri tahot, kuten Otuksen ja Nuorisotutkimussäätiön Purkutalkoot-hanke, Nuorisotutkimusseuran, Nuorisotutkimusverkoston, Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Valtion nuorisoverkoston julkaisema vuosittainen Nuorisobarometri sekä monet eri tutkijat (ks. esim. Cech 2013; Correll 2001), ovat tuoneet esille, että ammatinvalinta on monimutkainen ja monipolvinen prosessi, jossa esimerkiksi omakuvalla ja käsityksellä omista kyvyistä on roolinsa. Nuorten oma kiinnostus alaan ja oletus sen sopivuudesta omakuvaan ovat tärkeitä muuttujia ammatinvalintaprosessissa (esim. Haikkola & Myllyniemi 2020; Kiilakoski & Myllyniemi 2018, Myllyniemi 2007, 2017; Lahtinen 2019).

Yksilön päätyminen johonkin ammattiin on siis pitkällisen kehityksen tulos. Nuoret tekevät tulevaisuuden ammattiin vaikuttavia päätöksiä jo hyvin varhaisessa koulu-uran vaiheessa. Esimerkiksi jo peruskoulun lopussa suoritetaan yhteishaku, joka on valtakunnallinen haku jatkokoulutukseen, jossa nuoret valitsevat mihin toisen asteen koulutukseen suuntaavat. Koska ammattiin päätyminen on polkuriippuvainen prosessi, vaikuttavat prosessin aikaisemmat osatekijät, kuten esimerkiksi päätökset oppiaineiden valinnasta ja omista harrastuksista, ystävät, vanhemmat, opinnohjaajat, tiedotusvälineet, media, sukupuoli, sosioekonominen tausta ja käsitykset itsestä tuleviin päätöksiin ja siihen mihin ammattiin lopulta päädytään. (esim. Haikkola & Myllyniemi 2020; Kiilakoski & Myllyniemi 2018, Myllyniemi 2007, 2017.) Nuoret tekevät myös koulutusalan valintojaan iässä, jossa sukupuolen ja identiteetin yhteenliittymät ovat vahvoja (Lahtinen 2019, 26).

Nuoret tekevät tutkitusti hyvin sukupuolittuneita opiskelupäätöksiä. Esimerkiksi vuoden 2016 Nuorisobarometrissa nuorilta kysyttiin heidän toiveammateistaan. Nuorten toiveammatit mukailivat työmarkkinoiden olemassa olevia jakolinjoja, ja naisten yleisin toiveammatti oli työ sosiaali- ja terveysalalla, miesten unelmoidessa työstä tekniikan parissa. (Teräsaho & Keski-Petäjä 2017.) Työelämän nais- ja miesvaltaisiin aloihin valikoituminen tapahtuukin jo nuorena, usein jo ennen koulutusalojen valintaa. Esimerkiksi Anne McDaniel on tuonut esiin työelämän sukupuolisegregaation itseään uudelleentuottavan vaikutuksen, jossa naiset eivät näe itseään miesvaltaisilla aloilla, ja miehet päinvastoin eivät koe sopivansa naisvaltaisille aloille. (McDaniel 2016, 122–134.)

Tutkimus onkin osoittanut, että ammatillisilla roolimalleilla voi olla suuri vaikutus siihen, näkevätkö nuoret ammatin itselleen mahdollisena. Porter ja Serra (2020) tutkivat naisroolimallien vaikutusta yliopisto-opiskelijoiden pääainevalintoihin: kun naisopiskelijoille esiteltiin menestyneitä sekä karismaattisia naisia, jotka olivat valmistuneet saman yliopiston taloustieteen linjalta, naisopiskelijoiden todennäköisyys jatkaa taloustieteenopintojen parissa ja jopa lukea itsensä maisteriksi aiheesta kasvoi kahdeksalla prosenttiyksiköllä. Roolimallien vaikutus oli siis Porterin ja Serran tutkimuksessa suuri, ottaen huomioon, että aikaisemmin kokonaisprosenttimäärä taloustieteen pääaineesta valmistuvista naisista oli kymmenen prosenttiyksikön luokkaa. (Porter & Serra 2020.)

2.3.2 Oma kiinnostus ohjaa alalle

Vuonna 2017 Nuorisobarometrissa kysyttiin omiin opiskeluvalintoihin vaikuttavia tekijöitä. Vuoden 2017 barometrin mukaan kolme suurintaa tekijää, jotka vaikuttivat siihen mitä nuoret suuntautuivat opiskelemaan, olivat (1) Minua kiinnostava ala, (2) Oma kunnianhimo ja menestyksenhalu sekä (3) Ammatti/ala, jolta saa helposti töitä eikä jää työttömäksi opintojen jälkeen. Korkeakoulutukseen suuntautuneet nuoret antoivat vähiten painoa esimerkiksi ammatin tulevaisuuden työllistävyydelle, ja koulutusalan sisällölliset seikat painoivat enemmän koulutusvalinnoissa. Ammatillisesti suuntautuvien opiskelijoiden kohdalla taas koulutusalanvalinnoissa painottuivat enemmän välineelliset seikat kuten nopea työhön pääsy valmistumisen jälkeen. (Myllyniemi & Kiilakoski 2017, 35–38.)

Nuoret nimesivät vuoden 2017 Nuorisobarometrin vastauksissa oman kiinnostuksensa alaa kohtaan selkeästi eniten opiskelualan valintaan vaikuttavaksi tekijäksi. (Myllyniemi & Kiilakoski 2018.) Oma kiinnostus alaan oli edelleen ylivoimaisesti eniten uravalintaan vaikuttava tekijä vuoden 2019 Nuorisobarometriin osallistuneiden nuorten vastauksissa. Lähes kaikkien haastateltavien mielestä (96 %) se vaikutti melko paljon ja 75 prosentin mielestä erityisen paljon. (Haikkola & Myllyniemi 2020.) On kuitenkin todettava, että jälkimodernissa nuoruudessa omien päätösten perustelu omalla kiinnostuksella asiaa kohtaan on hyvin luonnollinen tapa, ja rakenteellisia tekijöitä päätöksenteon taustalla ei usein tuoda esiin. (Kivijärvi 2015, 178–179.) Kuten toin aikaisemmin esiin, esimerkiksi sukupuolen vaikutuksia yksilön päätöksentekoon onkin jälkimoderneissa yhteiskunnissa yhä vaikeampaa tunnistaa, sillä se piiloutuu itseilmaisun ja yksilökeskeisyyden helmoihin. Tällaisissa kulttuureissa itseilmaisuus, kuten ammatinvalinta oman kiinnostuksen kohteen mukaan, ymmärretään legitimiinä perustana päätöksenteossa, mitä se toki onkin. Ongelmallista on se miten rakenteelliset tekijät ja esimerkiksi sukupuoli vaikuttavat huomaamatta taustalla luoden stereotyyppien mukaisia ja täten todellisuudenvastaisia perusteita yksilöiden päätöksenteolle. (Esim. Cech 2013.)

Vuoden 2019 Nuorisobarometri (2020) ottaa kuitenkin huomioon myös valintojen tekemisen prosessin uppoutuneisuuden ympäröivän yhteiskunnan normistoihin. Sen tuloksissa kävi ilmi, että vaikka nuoret ovat vuoden 2019 ja 2008 Nuorisobarometreissa uskoneet olevansa omien valintojensa taustalla, ja uskoneet omiin vaikutusmahdollisuuksiin eri elämäntilanteillaan (Myllyniemi 2008, 69–72), valinnoista

puhuttaessa on otettava huomioon myös niiden sosiaaliset ulottuvuudet. Vuoden 2019 Nuorisobarometriin on otettu mukaan Purkutalkoot-hankkeen (Lahtinen 2019) loppuraportin tuloksia, jotka yhdessä luovat kattavampaa kuvaa nuorten ammattipäätöstentekoprosessista. Päätöksentekoprosessin sosiaalisia ulottuvuuksia ovat esimerkiksi perheen, ystävien ja muiden nuorelle tärkeiden asioiden vaikutukset, paikalliset tekijät, mahdollisuudet ja koulutusvaihtoehdot. Purkutalkoot-hanke tarkasteli ammatillista segregatiota nuorten koulutusvalintoja tarkastelemalla. Hankkeen tulokset tukevat myös hypoteesia sukupuolen piiloutumisesta, sillä se toi ilmi, että on täysin mahdollista, että yksilö ei ole tietoinen kaikista rakenteellisista päätöksiinsä vaikuttavista tekijöistä. (Lahtinen 2019.)

Naisia huolettava tulevaisuuden työura enemmän

Nuorilta kysyttiin Nuorisobarometreissä myös erilaisia kysymyksiä, jotka käsittelevät työelämä- ja tulevaisuudenodotuksia. Nuorilta kysyttiin esimerkiksi, uskovatko he työuransa koostuvan monesta eri työpaikasta ja työllistymisen vaiheesta, uskovatko työn olevan kuluttavaa, uskovatko he työllistyvänsä ja uskovatko he kouluttautuvansa pitkälle.

Nuorisobarometriin vastanneista nuorista naiset uskoivat useammin työuransa koostuvan useista eri työsuhteista. Naiset myös uskoivat useammin, että työelämä on liian kuluttavaa ja että se polttaa ihmisiä loppuun enneaikaisesti. (Saarela 2002, 16–19.) Nuorten naisten ajatukset työelämästä ja omasta työllistymisestään ovat muuttuneet viime vuosina selvästi negatiivisemmaksi. Vuonna 2009 sekä miehet että naiset vastasivat luottavansa tulevaan työllistymiseensä siten, että sukupuolten välillä ei juuri ollut eroja. Kuitenkin tuon jälkeen nuorten naisten huoli omasta työllistymisestään on kasvanut hälyttävästi. Tämä on ristiriitaista, sillä naiset kasvavassa määrin uskovat kouluttautuvansa ja myös kouluttautuvat pidemmälle ja he ovat harvemmin koulutuksen tai työpaikan ulkopuolella kuin saman ikäluokat pojat. (Myllyniemi 2017, 66–67.) Mutta kuten Raija Julkunen (2010) on tuonut esille, samalla kun naiset kouluttautuvat yhä pitemmälle ja yhä suuremmissa määrin, koulutuksen merkitys työuralle ja tuloille on heikentymässä ja muuttumassa yhä epävarmemmaksi. Nuorten naisten asema työmarkkinoilla ei siis hyvästä koulutustasosta huolimatta ole varma, ja tämä luo epävarmuutta nuorten tulevaisuudenkuviin. Huolimatta siitä, että naiset ovat jatkuvasti korkeakoulutetumpia kuin ikäluokkansa miehet, tuoreiden naisylioppilaiden siirtyminen kolmannen asteen koulutuksen pariin kangertelee. 74 prosenttia naisylioppilaista jäi haluamansa

koulutuspaikan ulkopuolelle, miehillä vastaava prosenttimäärä on 64 prosenttia (SVT 2017e).

Työillä toinen huolestuttava kehityskulku tulevaisuuden työllistymisen ja koulutukseen pääsemisen huolen kasvamisen lisäksi on laskeva elämäntyytyväisyys. Vuoden 2017 Nuorisobarometri toteaaakin, että nuorten naisten laskeva elämäntyytyväisyys on 2000-luvun trendi. Etenkin se koskee nuoria, alle 20-vuotiaita naisia. Lukioikäisten joukossa uupumus ja ahdistus ovat lisääntyneet 2000-luvun puolella hälyttävästi, ja tämä koskee etenkin lukioikäisiä naisia, joista jopa 18 prosenttia kokee olevansa uupuneita. Tämä luku on lähes kaksinkertainen saman ikäisiin miehiin verrattuna, joista uupumuksesta kärsii 10 prosenttia. (Kiilakoski & Myllyniemi 2018, 103.) Naiset eivät myöskään hyvästä koulumenestyksestään huolimatta usko omaan kykyihinsä. Tyttöjen ja poikien oppimismotivaatiota tarkastellessa on tullut ilmi, että vaikka poikien osaaminen on koulussa heikompaa kuin tyttöjen, ei se vaikuta poikien uskoon omista kyvyistään. Tyttöjen keskuudessa huono itsetunto ja huono oman osaamisen tunnistaminen ja siihen uskominen ovat ristiriidassa heidän todellisen osaamistasonsa kanssa. (Kiilakoski & Myllyniemi 2018, 32; Niemivirta 2004.)

Tutkielmaan valitsemani koulutukseen, työelämään ja tulevaisuuteen keskittyvät Nuorisobarometrit analysoivat raporteissaan myös erilaisia sukupuolittuneita aspekteja, joita nuorilta löytyi suhteessa koulutukseen, työelämään ja tulevaisuuteen. Suurimpana sukupuolittuneena aspektina vuoden 2017 Nuorisobarometri pitää suhtautumista työelämän sukupuolittuneeseen horisontaaliseen segregatioon. Kysymys siitä, onko horisontaalinen segregatio työmarkkinoilla ongelmallista, saa hyvin sukupuolittuneita vastauksia. Naisista 56 prosenttia piti horisontaalista segregatiota ongelmallisena, kun taas miehistä ainoastaan 33 prosenttia oli tätä mieltä. (Kiilakoski & Myllyniemi 2018, 59.)

2.3.3 Miten ammattikäsitteet muodostuvat?

Nuorisobarometrit ovat tutkineet muun muassa sitä mistä ja miten nuoret saavat tietoa ammateista. Nuorten ensisijaisena tietolähteenä ammateista ja niihin johtavista opintopoluista näyttäytyi vuosien 2002, 2007 ja 2017 Nuorisobarometrien mukaan koulun opinto-ohjaaja. Opinto-ohjaajan rooli oli siis keskeinen, kun nuoret muodostivat tulevaisuudensuunnitelmiaan koulutukseen ja sitä kautta ammattiin suuntautumisesta. (Saarela 2002, Myllyniemi 2007, Kiilakoski & Myllyniemi 2018.) Vaikka vuoden 2002

tulosten mukaan opinto-ohjaajan tarjoamat tiedot olivat tärkeämpiä miehille kuin naisille, sukupuolten väliset erot eivät olleet kuitenkaan suuria (miehistä 82 % kokivat saaneensa tietoa opinto-ohjaajalta, naisista 78 %) (Saarela 2002). Vuonna 2002 opinto-ohjaajan lisäksi nuorille tärkeä tietolähde ammasteista olivat ystävät. Miltei yhtä moni nuorista koki saaneensa enemmän tietoa koulutusvalinnoista ystäviltään kuin opinto-ohjaajalta. Nuorisobarometrin otoksessa on eri ikäisiä nuoria, ja aineistoa on tarkasteltu myös esimerkiksi eri koulutustaustan kautta. Etenkin korkeakoulutetuilla nuorilla ystävien rooli tiedonlähteenä koulutusvalinnoista oli korostunut. (Saarela 2002.)

Muita tietolähteitä peruskoulun jälkeisistä koulutus- ja uravaihtoehdoista vuonna 2002 olivat opettajat, vanhemmat sekä tiedotusvälineet. Etenkin naiset olivat hankkineet tietonsa peruskoulun jälkeisistä koulutusvalinnoista tiedotusvälineistä. Opinto-ohjaajan, ystävien, opettajien, vanhempien ja tiedotusvälineiden kautta saatiin eniten tietoa koulutusvalinnoista, mutta nuoret olivat saaneet tietoa myös internetistä, työvoimatoimistosta ja harrastusten ohjaajilta. Näiden rooli tiedonannossa oli kuitenkin pienempi kuin aikaisemmin mainittujen. (Saarela 2002.)

Vuosien 2007 ja 2017 kohdalla opinto-ohjaajan ja ystävien rooli tiedonantajina oli edelleen tärkeä, mutta internetin rooli tiedonannossa oli kasvanut huomattavasti. Vuoden 2007 kohdalla tärkeimmät tietolähteet peruskoulun jälkeisistä koulutusvalinnoista olivat opinto-ohjaaja, ystävät ja internet. (Myllyniemi 2007.) Vuoden 2017 Nuorisobarometrissa mainittiin myös opintopolku.fi -sivusto. Saman vuoden raportissa kerrottiin, että ainoana merkitseväna sukupuolten välisenä erona tiedonsaannissa oli opintopolku.fi -sivuston ja tiedotusvälineiden tarjoaman tiedon käyttö, jota naiset käyttivät miehiä enemmän. Muuten erot sukupuolten tiedonsaannissa eivät olleet merkitseviä. (Kiilakoski & Myllyniemi 2018.)

Nuorilta on kysytty myös tulevan ammatin sisällöistä, ja siitä mitkä ominaisuudet olisivat nuorille tulevassa ammatissa tärkeitä. Vuonna 2002 toistettiin vuoden 1998 kysymys siitä mikä on työssä tärkeintä. Vaihtoehtoina olivat muun muassa palkan määrä, työsuhteen pysyvyys, työn sisältö, työn sosiaalinen arvostus sekä työn kautta syntyvät ihmissuhteet. Vastanneista 51 prosenttia piti työn sisältöä tärkeimpänä asiana, 28 prosenttia työn pysyvyyttä ja 12 prosenttia palkan määrää. Etenkin naiset (60 % vastanneista) pitivät tuolloin työn sisältöä tärkeimpänä asiana työssä. Miehistä 43 prosenttia vastasi pitävänsä työn sisältöä tärkeimpänä asiana. Nuoret olivat vuonna 2002 edelleen samaa mieltä kuin vuonna 1998. Toistetun kysymyksen vastausten mukaan edelleen 54 prosenttia kaikista

vastanneista piti työn sisältöä tärkeimpänä asiana, naisista 62 prosenttia ja miehistä 46 prosenttia. Vastauksissa oli eroavaisuuksia, kun vastaukset kontrolloitiin asuinpaikan tai koulutustason mukaan: etenkin Uudellamaalla työn sisältöä arvostettiin. Korkeakoulutaustan omaavista yli 80 prosenttia piti työn sisältöä tärkeimpänä asiana, kun vastaavasti ammattikoulutuksen saaneista vain vajaa puolet (42 %) nimesi sen työn tärkeimmäksi asiaksi. (Saarela 2002, 13–16.) Sukupuoltenvälisestä vaihtelusta työn sisällöissä mainittavaa on, että miehet arvostivat jonkin verran työn tärkeimpänä asiana palkkaa ja etenemismahdollisuuksia. Miehistä 12 prosenttia ja naisista 7 prosenttia mainitsi ne tärkeimmäksi asiaksi työssä. (Saarela 2002.)

Tulevasta työllistymisestä kysyttiin vuonna 2002 myös sen suhteen mille yhteiskunnan sektorille nuoret mieluiten työllistyisivät. Eniten nuoret toivoivat työllistyvänsä yksityiselle sektorille: vastaajista 61 prosenttia kertoi sen olevan mieluisin työnantaja. Sukupuolten välillä oli tässä kohtaa eroavaisuuksia, ja miehet (69 %) toivoivat naisia (54 %) enemmän tulevan työnantajan löytyvän yksityisen sektorin parista. Valtio ja kunnat, eli julkinen sektori, olivat toivottavia työnantajia Pohjois-Suomessa asuville nuorille, korkeakoulutetuille nuorille sekä naisille enemmän kuin miehille. Naisista viidennes nimesi kunnan mieluisaksi työnantajaksi, kun taas miehistä vain yhdeksän prosenttia oli kunnan alaisuuden kannalla. Kolmas sektori, eli järjestöt ja yhdistykset kiinnostivat eniten työttömiä nuoria, mutta yksityinen ja julkinen sektori näkyivät huomattavasti enemmän nuorten vastauksissa. (Saarela 2002, 13–16.) Nämä tulokset ovat linjassa vallitsevan työmarkkinatilanteen kanssa, joka voidaan yksinkertaistaa siten että miehet työskentelevät naisia useammin yksityisen sektorin parissa, ja naisten joukossa julkinen sektori on suuri työllistäjä. (Esim. Julkunen 2010.)

3. Aineisto ja menetelmät

3.1 Tutkimusasetelmasta ja tutkimusetiikasta

Tämä tutkielma keskittyy tarkastelemaan nuorten ammattikäsitteitä. Olen sisällyttänyt tutkielmaani myös nuorten omakuvan tarkastelun, sillä aikaisempi tutkimus on osoittanut sukupuolittuneen omakuvan vaikutuksen ammattivalintojen sukupuolittuneisuuteen ja siten ammattien sukupuolittuneeseen segregatioon työmarkkinoilla. (Esim. Cech 2013, Correll 2001.) Kiinnitän tämän vuoksi huomiota myös siihen kuinka suuren roolin nuoret antavat luonteenpiirteille ja yksilön identiteeteille ammatinvalinnan ja työmarkkinoiden kontekstissa. Perustelen tämän valinnan luonteenpiirteiden ja identiteettien sukupuolittuneisuudella. Itselle omaksutut luonteenpiirteet ja identiteetit eivät kehity tyhjiössä, vaan ympäröivän yhteiskunnan oletukset ja mahdolliset stereotypiat vaikuttavat niiden kehittymiseen tietynlaisiksi. (Esim. Cech 2013, Correll 2013, Julkunen 2010, Lahtinen 2019.) Tämän vuoksi koen, että on perusteltua tarkastella niitä oletuksia, joita nuoret asettavat luonteenpiirteiden ja ammattien yhteensopivuudelle. Oletan aikaisemman tutkimuksen tukemana, että yksilön omaksutut omat luonteenpiirteet nähdään sopivampana tietyille aloille kuin toisille, ja nämä oletukset ovat kehittyneet sukupuolittuneessa kulttuurissa sisältäen näin myös sukupuolittuneita piirteitä.

Tutkimusotteeni on hermeneuttinen eli merkityspohjainen ja tulkinnallinen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 53). Olen sisällyttänyt hermeneuttisen näkökulman koko tutkimusprosessiin, enkä pyri löytämään täydellistä totuutta nuorten ammattikäsitteiden suhteesta horisontaalisesti jakautuneihin työmarkkinoihin. Löytämäni merkitykset nuorten haastatteluista perustuvat omiin tulkintoihin ja ajatuksiini nuorten tarjoamista näkökulmista, ja ovat siten myös avoimia erilaisille tulkinnoille.

Olen tietoinen, että oma näkökulmani ja mielipiteeni tutkimusaiheesta on selkeä ja näkyvillä tässä tutkielmassa. En ole pyrkinyt peittelemään sitä, ja oma taustani sukupuolentutkimuksen opinnoissani ja oma feministinen arvomaailmani ovat havaittavissa tästä tutkielmasta. Olen kuitenkin läpi tutkimuksen pyrkinyt olemaan tietoinen omasta puolueellisuudestani aiheen parissa. Tutkimuksen puolueellisuuden eettisyyttä ovat pohtineet esimerkiksi Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen ja Saari (1994). Tutkimuksen eettisyys ei kärsi, kunhan tutkija on tietoinen omasta puolueellisuudestaan ja tuo sen ilmi tutkimuksessaan (Syrjälä et al. 1994).

Tutkielmani tutkimushaastattelut perustuivat haastateltavien vapaaehtoisuuteen. Kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi tutkimuksen tarkoituksen sekä kerättävän aineiston käyttö- ja säilytysperiaatteet. Haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi haastateltavat koodattiin kirjain- ja numeroyhdistelmäksi. Taulukko haastateltavien koodinimistä, joka sisältää taustatiedot kuten koulutusasteen, iän ja sukupuolen, löytyy tutkielman lopusta (Liite 1.).

Sukupuoli esitetään tässä tutkielmassa hyvin binäärisen *mies ja nainen*- jaon kautta. Tutkimusaihe on helpompi hahmottaa fyysisten mies- ja naiskehujen kautta. Ainoastaan feminiinisten ja maskuliinisten piirteiden ja ominaisuuksien analysointi työmarkkinoiden kontekstissa ei luo tarkasteltavaan aiheeseen sille tarpeellisia näkökulmia. Sukupuolittuneisiin kehoihin liittyy itsessään jo paljon normeja ja niihin suhtaudutaan eri tavoin. (Esim. Connell 1995.) Näin on myös työmarkkinoilla. Sukupuolen monimuotoisuuden ja monimutkaisuuden vuoksi olen joutunut tekemään tässä tutkielmassa resurssiperäisiä yksinkertaistuksia.

Näkyvän ja puolueellisen näkökulman lisäksi haastattelututkimukseni eettisyys liittyi eniten valtasuhteisiin haastattelutilanteessa, sillä haastateltavani olivat nuorempia kuin minä. Kuitenkin haastateltavat olivat lukion päättäneitä tai päättäviä nuoria, jotka ovat jo täysi-ikäisiä. Tästä syystä en koe ikäeroa eettisyyden kannalta ongelmalliseksi: se voi lähinnä vaikuttaa haastattelun dynamiikkaan ja kulkuun, joka on osa laajempaa tutkimushaastattelun valtasuhteiden diskurssia ja pohdintaa.

Tutkielmani tutkimuskysymykset ovat *Minkälaisia ammattikäsitteitä nuorilla oli ja miten nuoret kokivat niiden muodostuneen, Minkälaisia vakiintuneita mielikuvia työelämästä ja ammateista nuorten haastatteluista on löydettävissä sekä Miten omakuva ja käsitys itsestä nähtiin vaikuttavan ammattikäsitteisiin ja ammattiin hakeutumiseen.*

3.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkielman aineistona ovat seitsemän lukion suorittaneen tai suorittavan nuoren haastattelua. Haastatteluista viisi toteutettiin yksilöhaastatteluna ja yksi parihaastatteluna. Käytin haastateltavien etsimisessä lumipallotekniikkaa, jossa aina edellinen haastateltava suositteli minulle seuraavaa. Käytin aluksi hyödykseni jo olemassa olevia kontakteja lukioikäisiin nuoriin, ja päädyin näin haastattelemaan kahden ystäväni sukulaista. Haastateltavien ikäjakauma, sukupuoli ja koulutusaste ovat kuvattuina Liitteessä 1.

Haastatteluiden toteutus tapahtui vuoden 2020 yllättävien olosuhteiden vuoksi täysin etäyhteyksiä käyttäen. Koronapandemian leviäminen samaan aikaan tutkimusaineistoni keräämisen kanssa johti siihen, että päätin toteuttaa haastattelut käyttäen Zoom-sovellusta. Pyrin näin pääsemään mahdollisimman lähelle kahdenkeskistä haastattelua, ja haastattelut toteutettiin videokuvan ollessa päällä. Etäyhteyksien vaikutus haastatteluun on kuitenkin otettava huomioon. Etähaastattelussa emme olleet haastateltavien kanssa fyysisesti samassa tilassa, ja haastattelu saattoi esimerkiksi keskeytyä ympäristön vaikutuksesta. Muutamassa haastattelussa haastattelu keskeytyi hetkellisesti haastateltavan ympäristön äänien tai olosuhteiden vuoksi, taustalta saattoi esimerkiksi kuulua lemmikkien ääntä tai sisarus kaipasi apua. Oman lisänsä haastatteluun toi myös teknisten laitteiden käyttö. Yhdessä haastattelussa haastatteluun tuli taukoja, kun haastateltavan puhelimesta oli akku vähissä, ja videokuva katkesi sen vuoksi. Haastateltava siirtyi toiseen huoneeseen lataamaan puhelintaan, mutta tämän seurauksena haastattelun immersio kärsi.

Koska minua kiinnostavat nuorten omat käsitykset niin ammateista kuin heistä itsestään ammattien kontekstissa, oli tutkimushaastattelu valitsemani aineistonkeruutapa. Tutkimushaastattelu mahdollistaa juuri haastateltavien omiin kokemuksiin ja mielipiteisiin perustuvan aineiston luomisen. Halusin toteuttaa nuorille teemahaastattelun, jossa teemat olivat rakennettu omakuvan ja eri ammattikäsitteiden tutkimiseen. Haastattelun etuna näin myös sen paikallisuuden. Pystyin läsnä olevana esimerkiksi tarttumaan johonkin haastateltavan vastaukseen ja selvittämään mitä haastateltava sillä tarkoitti, mikä olisi ollut mahdotonta esimerkiksi kirjallisen kyselytutkimuksen kohdalla. Tämä on nähty usein haastattelututkimuksen etuna (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2016).

Toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Laadin haastattelurungon tutkimuksen teoreettista viitekehystä hyödyntäen. Haastattelurunko löytyy liitteenä tutkielman lopusta (Liite 2). Haastattelutilanteessa jokaiselle haastateltavalle esitettiin samat kysymykset samassa järjestyksessä, mutta keskustelu sai vapaasti laajentua teeman sisällä, jos teema puhututti haastateltavaa (Tuomi & Sarajärvi 2013, 72–75). Kysymysten järjestys oli laadittu etenemään helpoimmista omakuvaa käsittelevistä kysymyksistä haastavampiin ja pohdintaa vaativampiin ammattikäsitteiden kysymyksiin. Pyrin tällä luomaan haastattelun kulun, joka rohkaisee tutkittavia keskusteluun ja pohdintaan. Haastattelurunko oli jaettu kolmeen pääosioon eli teemaan. Teemat olivat omakuva,

luonnekysymykset sekä ammattikysymykset. Haastatteluiden teemoina toimivat siis omakuva ja luonteenpiirteet sekä mielikuvat politiikan, johtajuuden, IT-alan ja hoivan aloista. Haastattelun lopussa oli virikehaastatteluosuus, jossa esitin väitteitä joihin nuorten tuli reagoida. Väitteiden fokuksena olivat sukupuolittuneet käsitykset työmarkkinoiden kontekstissa. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin tekstimuotoon aineiston analyysia varten.

3.3 Analyysi

Aineiston analyysiin käytin kahta eri analyysimetodia. Ensin kävin aineiston läpi sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi toimi analyysissani ensimmäisenä keinona tarkkailla ja jäsentää kerättyä aineistoa. Sisällönanalyysi on aineiston järjestämistä systemaattisesti tutkimuskysymykset mielessä pitäen. Aineistoa uudelleen järjestäessä pidetään tutkimuksen tavoite läheisesti mukana, ja sen systemaattista järjestelyä kutsutaan koodaamiseksi. (Corbin & Strauss 2008, 66.) Sisällönanalyysin avulla pyrin tekemään aineistoa kuvaavan tiivistyksen ja yleistyksen, johon etsin merkityksiä aikaisemmasta tutkimuksesta ja teoriasta. Yksinkertaisuudessaan pyrin tässä vaiheessa kuvaamaan aineistoa sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–106.) Tässä vaiheessa pystyin jo jonkin verran luomaan aineistosta päätelmiä, mutta koin että pelkkä sisällönanalyysin tuottamien tiivistysten ja teemojen esiintuominen ei kuvaisi aineistoni sisältöä kattavasti ja tutkimuskysymysteni kannalta mielekkäästi.

Toisen analyysitavan sisällyttämiseen pohdin ensin diskurssianalyysiä, mutta koin että se ei tarpeeksi kiinnitä huomiota ammattikäsitusten kognitiivisen puolen tarkkailuun eli yksilön sisäisen maailman pohtimiseen, joten päätin käyttää toisena analyysimetodina kehysanalyysia. Kehysanalyysin ja kehysteorian keskeinen käsite on kehys, ja se perustuu Erwing Goffmanin *Frame Analysis* (1974) -teokseen. Goffman määrittelee kehykset merkitysjärjestelmiksi joiden avulla yksilöt tulkitsevat todellisuutta ja luovat merkityksiä ympäröivästä maailmasta. (Puroila 2002.) Kehystämisen peruskysymys on *what is it that's going on here*, eli *mitä juuri tässä tilanteessa on meneillään* (Puroila 2002, 43). Kehykset ovat siis suhteellisen sitkeitä ja rutiininomaisia tapoja ymmärtää maailmaa (Horsti 2005, 21.) Jokaisessa tapahtumassa käytetään useita kehyksiä samanaikaisesti, niiden sulkematta toisiaan pois.

Goffman pyrki *Frame Analysis* (1974) teoksessaan erittelemään sitä, ”miten sosiaalinen elämä on kehystetty tavalla, joka luo perustan tilanteiden merkityksestä toimijalle”

(Puroila 2002). Hän kääntää kysymyksen todellisuuden todellisesta luonteesta yksilön perspektiiviin, kysyen *minkälaisissa olosuhteissa ajattelemme asioiden olevan todellisia*. Huomio siirtyy ihmisen ulkopuolisen todellisuuden sijaan yksilön todellisuuden tunteeseen. (Puroila 2002.) Yksilö ei Goffmanin mukaan osallistuessaan tilanteeseen luo sen määrittelyä, eli yksilö ei määrittele sitä mistä tilanteessa on kyse ja minkälainen toiminta siihen soveltuu. Sen sijaan Goffman korostaa tilanteiden olevan jo ennalta jonkin verran määriteltyjä, ja niihin osallistuvien rooliksi jää toimiminen näiden jo olemassa olevien määrittelyjen mukaan. (Puroila 2002, 43.) Esimerkiksi tietyn sosiaalisen ryhmän jäsenten kehykset muodostavat keskeisen elementin ryhmän kulttuurista: kuin uskomusjärjestelmän, jonka puitteissa ryhmä toimii. Eri yhteiskunnallisilla ryhmillä voidaan siis nähdä olevan tietynlaiset kehykset, joiden kautta he tekevät maailmaa ymmärrettäväksi. (Goffman 1986, 27.) Kehysanalyysin tapa käsittää tilanteet jo ennalta määrittelyiksi yksilön soveltaessa käytöksensä näihin määrittelyihin sopivaksi houkutteli minut käyttämään sitä. Lähden liikkeelle tutkielmassani siitä, että työmarkkinat ovat tilanne, situaatio, jossa ennalta määritellyt tilanteet vaikuttavat siihen mitä yksilö niiden kontekstissa voi tehdä.

Kehysanalyysin yksi keskeisimmistä filosofisista ja teoreettisista ongelmista on se, mikä saa yksilön toimimaan tilanteissa kehysten edellyttämällä tavalla, esittämään tiettyjä ja kehysten mukaisia rooleja. Tähän on esitetty Goffmanin strukturalistista tulkintaa, jossa kehyksiin ja vuorovaikutustilanteisiin sisältyvä painostus saa yksilöt sitoutumaan kehysten mukaisiin toimintoihin ja rooleihin. Tämän tulkinnan mukaan yksilöillä ei ole sosiaalisessa elämässä valinnanvapautta, ja kehykset toimivat pakottavina rakenteina. (Puroila 2002, 74.)

Goffmanin kehysanalyysi keskittyy pitkälti ihmistenvälisen vuorovaikutuksen analysoimiseen hyvin tilannekohtaisesti ja mikrososiologisesti. Tutkielmassani minua kuitenkin kiinnostaa sen potentiaali toimia myös valtasuhteita tarkastelevan tutkimuksen analyysimetodina. Vaikka Goffman painottaa teoksessaan tilanteen, situaation, ajatusta sekä suoria vuorovaikutustilanteita, tuodaan teoksessa myös esiin tilanteet, joissa yksilöllä on sivustakatsojan rooli. Tällaiset tilanteet ovat arkipäiväisiä, ja esiintyvät esimerkiksi yksilön osallistuessa välillisesti tapahtumiin esimerkiksi tiedotusvälineiden kautta. Vaikka näissä tilanteissa ei ole kyse samalla tapaa kohdentuneesta vuorovaikutuksesta kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, on korostettu, että tästä huolimatta ihmisille syntyy käsitys, mielikuva ja kokemus siitä mitä on tapahtumassa.

Huomionarvoista tämän tutkielman kannalta onkin, että tapahtumia koetaan ja tulkitaan myös muissa kuin kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen tilanteissa. (Puroila 2002, 37.) Oman tutkielmani tutkittavat nuoret eivät ole muutamaa työkokemusta lukuun ottamatta vielä astuneet työmarkkinoille, ja tarkastelevat sitä ulkopuolelta. Nuorille mielikuvat ammateista ovat vielä muiden kertomia tarinoita, yhteiskunnallista keskustelua tai mediassa esitettyjä kuvauksia. Siitä huolimatta heillä on kuva siitä mitä työmarkkinat sisältävät, ja jo muodostuneita mielikuvia erilaisista aloista ja siitä minkälaisia työntekijöitä näillä aloilla kaivataan.

Karina Horsti tuo esiin etenkin kriittisestä tutkimusperinteestä ponnistavan kehysanalyysin potentiaalın vallan tutkimisessa. Siinä diskurssit ja kehukset nähdään osana vallankäyttöä, ja niitä tutkimalla päästään lähemmäksi vallan olemusta. Kriittisen perinteen tutkijat myös korostavat diskurssien tai kehysten poliittista luonnetta: tapa kehystää jotakin yhteiskunnallista kysymystä on poliittista taistelua. (Horsti 2005, 60.) Kehysanalyysi pystyy purkamaan hegemonisia astelemia esimerkiksi nuorten ammattipuheesta, ja tarjoaa sitä kautta mahdollisuuksia vaihtoehtoisille käsitysmalleille ja vastarinnalle. (Horsti 2005, 71.)

Koen että kehysanalyysin kognitiivinen ulottuvuus, eli se miten se pyrkii tuomaan esiin yksilöiden sisäiseen maailmaan vaikuttavia kehyksiä eri tilanteissa, on myös tärkeä syy siihen miksi päädyin käyttämään kehysten käsitettä sisällönanalyysin lisäksi ja diskurssin käsitteen käyttämisen sijaan. Koska olen tutkielmassani kiinnostunut selvittämään myös nuorten omakuvan vaikutuksia ammattikäsitteisiin, on hedelmällistä, että analyysimetodi mahdollistaa yksilön ajattelua kehystävien olosuhteiden tarkastelun. (Horsti 2005, 70.)

Sisällytin aineistoni analyysissa kehysten käsitteen sisällönanalyysin teemojen rinnalle. Koen että tuomalla esiin aineistossani esiintyneitä teemoja ja tunnistamalla kehyksiä, joita nuoret käyttivät lähestyessään keskustelua ammateista ja omakuvasta, saan esiteltäviä ja tehtyä tulkintoja aineiston sisällöstä hedelmällisesti. Loin sisällönanalyysin pohjalta käsittelemäni kehukset, ja käytin kehysten käsitettä, kun pelkkä teema tai diskurssi ei riittänyt kuvaamaan aineistoni sisältöä mielekkäästi. Käytin kehysten käsitettä laajemmassa perspektiivissä kuin yksittäisten vuorovaikutustilanteiden analyysissa, ja usein loin kehysten kuvaamaan tiettyjä merkityssysteemeitä, joita nuorten puheesta tunnistin ja havaitsin. Eteneminen tässä tutkielmassa tapahtuikin hyvin aineistolähtöisesti. Minulla oli ennen aineistonkeruuta jonkin verran aikaisempaa

tutkimusta haastattelukysymysten luomisen apuna, mutta muuten aineiston sisältö on määrittänyt vahvasti sitä, miten olen aineistoani analysoinut ja sitä, mitä aikaisempaa tutkimusta olen tähän tutkielmaan sisällyttänyt.

4. Uusliberaalit sukupuolittuneet subjektit työmarkkinoilla

Haastattelemani nuoret olivat laajasti kiinnostuneita ympäröivästä maailmasta, kuten ympäristön suojelusta, aktivismista ja matkustelusta. Heillä oli monia harrastuksia, joista monet liittyivät musiikkiin, ulkoiluun ja urheiluun sekä ystävien kanssa ajan viettämiseen. Monilla tavoitteet olivat korkealla, ja nuoret puhuivat luontevasti esimerkiksi ulkomailla asumisesta, Euroopan Unionilla työskentelemisestä sekä kansainvälisestä muusikon urasta.

Kaikki haastateltavani kuvailivat itseään pääasiallisesti sosiaalisten taitojensa kautta, ja suurin osa piti itseään sosiaalisesti orientoituneina. Nuoret kuvailivat itseään sosiaalisiksi, ystävällisiksi, auttavaisiksi, ulospäinsuuntautuneiksi, hauskuuttajiksi, sosiaalisesti lahjakkaita ja kaikkien kanssa toimeen tuleviksi. Omien luonteenpiirteiden vahvuuksista kysyttäessä useat haastateltavistani luettelivat juuri sosiaaliset taidot omiksi vahvuuksikseen. Nuoret kuvailivat itseään myös esimerkiksi itsepäisiksi, lyhytpinnaisiksi, itsevarmoiksi, rauhallisiksi ja jääräpäisiksi. Sosiaaliset taidot lueteltiin kuitenkin usein ensimmäisinä, ja niitä myös pidettiin omien luonteenpiirteiden suurimpina vahvuuksina.

Nuoret suhtautuivat myönteisesti omaan tulevaisuuteen ja tulevaan työuraan. Haastattelemani nuoret olivat joko aloittamassa lukion viimeisen vuoden, abivuoden, tai juuri valmistuneet lukiosta. Koulutusasteensa myötä he olivat tottuneita pohtimaan omaa tulevaisuuttaan ja mahdollisia opiskelupaikkoja, joihin hakea. Monilla tulevaisuuden suunnitelmat olivat jo selkeitä, mutta osa oli vielä epävarmoja siitä mihin lukion jälkeen jatkaa. Kaikki haastateltavani aikoivat kuitenkin jatkaa korkeakouluun: epäselvää oli se, mille alalle. Haastattelemistani nuorista kuusi oli naisia, ja yksi mies.

Haastattelemani nuoret kokivat saaneensa ammateista tietoa ja mielikuvia pääasiallisesti lähipiiristään ja mediasta. Monet nimesivät vanhemmat, läheiset, opettajat, ystävät ja ystävien vanhemmat tärkeiksi tietolähteiksi ammattimielikuvilleen. Toinen tärkeä tietolähde ammateista haastattelemilleni nuorille oli media. Medialla tarkoitettiin niin uudempia sosiaalisen median kanavia kuin muita viihteen tarjoajia, kuten televisiosarjoja, elokuvia ja kirjallisuutta. Nuoret kokivat muodostaneensa käsityksensä ammateista näiden kaikkien ristivaikutuksessa. Yksi haastateltavista kertoi ammattikäsitteiden tulevan muun yleissivistyksen mukana, kun yksilö havainnoi ympäröivää maailmaa. Oppilaanohjausta ei juuri mainittu ammattikäsitteiden muodostajana.

Aineistoni osoittautui melko ristiriitaiseksi sukupuolistereotypioista, teknologian aloista ja omista mahdollisuuksista työurilla keskusteltaessa, ja ristiriitaisuudet kietoutuivat aineistossa toisiinsa hyvin tiiviisti. Ristiriitaisuus toimi kuin omana kehyksenään läpi aineiston haastamatta kuitenkaan läsnäolollaan muiden kehysten olemassaoloa. Esimerkiksi sukupuolta käsittelevät aineisto-osat olivat täynnä ristiriitaisuuksia: aineistoni nuoret samanaikaisesti haastoivat sukupuolistereotypiat ja lankesivat niihin. Haastateltavista kaikki julistivat teknologiset ja matemaattiset alat vain käytännön ja historian puolesta miesvaltaisiksi, samalla kun omiin mahdollisuuksiin alalle työllistymiseen ei uskottu. On tyypillistä, että naiset eivät näe paikkaa itselleen miesvaltaisella alalla, eivätkä usko omiin mahdollisuuksiinsa menestyä sillä (McDaniel 2016).

Aineiston analyysi käsittelee pääasiassa kahta pää- eli primäärikehystä, jotka muodostin aineistosta. Niistä ensimmäinen on uusliberalismin kehys, joka sisältää *uusliberalismi-primäärikehysten* ja sen alle sisällyttämäni pienemmät kehykset ja teemat, jotka olen aineistostani muodostanut. Pienempiä kehyksiä ja teemoja uusliberalismikehyksen alla ovat *amerikkalainen unelma hyvinvointivaltiokehyksessä, työmarkkinat ja uusliberalistinen hallinta ja luonteenpiirteet ja ammatinvalinta*. Toinen primäärikehys jonka aineistosta muodostin on *ristiriitainen sukupuoli*. Sen sisälle olen sijoittanut pienempiä kehyksiä ja teemoja kuten *nuoret ja sukupuolittuneet käsitykset ammasteista, voimaantuneet naiset ja stereotyyppien haastaminen sekä voimaantumiskehys*.

4.1 Uusliberalismin kehys

Haastattelemieni nuorten puheesta tuli usein ilmi puhetapa, jonka liitän yhteen uusliberalististen arvojen ja yhteiskunnan kanssa. Tämä ei välttämättä tarkoittanut, että nuoren arvomaailma tai maailmankuva olisi ollut erityisen uusliberalistinen, vaan tulkitsin puhetapojen ennemmin noudattavan ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja totuttuja puhetapoja. Puhetavat kuvastivat ympäröivän yhteiskunnan arvoja myös siten, että nuoret saattoivat esittää uusliberalististen ajatusten perään ajatuksen, joka oli taas hyvin ristiriitainen uusliberalistiseen ajatteluun verrattuna. Tällaisia olivat esimerkiksi nuorten tapa uskoa ikään kuin ”amerikkalaiseen unelmaan”, jossa yksilön mahdollisuudet ovat rajattomat, kunhan menestymisen eteen jaksaa tehdä töitä, ja heti sen jälkeen pohtia syvällisemmin yhdenvertaisuuden ja eriarvoisten olosuhteiden vaikutusta yksilön menestymiselle ottaen huomioon esimerkiksi rakenteelliset rajoitteet kuten sukupuolen

tai yhteiskuntaluokan. Tätä aineiston ominaisuutta käsittelem seuraavan teemakehyksen alla.

4.1.1 Amerikkalainen unelma hyvinvointivaltiokehityksessä

Haastattelemani nuorten maailmankuvassa korostui uusliberalistinen käsitys yksilön mahdollisuuksista elämässä. Nuoret kokivat, että kova työ palkitaan menestyksellä. He uskoivat, että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa, jos yksilö jaksaa tehdä töitä ja pysyy motivoituneena. Haastateltavien vastaukset olivat kuitenkin monimutkaisia ja itsessään ristiriitaisia, ja usein niissä korostui samanaikaisesti ajatus yhdenvertaisuudesta ja yksilön samoista lähtökohdista sekä uusliberalistinen ajatus siitä että mitä vaan voi saavuttaa, kunhan on valmis tekemään työtä sen eteen.

Nimesin tämän haastateltavien puheesta erotettavan ristiriitaisuuden hyvinvointivaltiokehitykseksi. Nuoret ovat samalla sisäistäneet uusliberalistisen ”työllä menestyy” -eetoksen, mutta taustalla näkyy Suomen konteksti: valtio, jossa progressiivinen verotus ja sosiaalietuudet sekä yksilön tukeminen vaikeuksissa ovat vahva osa valtion omakuvan narratiivia. Tämä tuli ilmi siinä, että nuorten vastaukset pitivät usein sisällään oletuksia siitä, että maailmassa kuka tahansa voisi olla mitä tahansa, jos yksilöt saisivat lähteä samalta lähtöviivalta. Tämä ristiriitainen usko samalla yksilön menestymisen mahdollisuuksiin sekä niiden mahdollisuuksien epäily yhteiskunnan rakenteiden valossa läpäisee koko aineiston. Esimerkiksi seuraavassa lainauksessa haastateltava sanoo periaatteessa uskovansa siihen, että ainakin Suomessa yksilön olisi mahdollista saavuttaa mitä tahansa, jollei elämään tule yllättäviä isoja esteitä kuten velkaantuminen tai vankeus. Haastateltava mainitsee kuitenkin ajatuksen, että sosiaaliset luokat kuten sukupuoli tai yhteiskuntaluokka voisivat vaikuttaa yksilön mahdollisuuksiin.

L: Uskotko että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa?

H4: Periaatteessa. Jos on valmis tekemään työtä. Et kyllähän kaikista voi tulla mitä tahansa, et periaatteessa, et jos ajatellaan ainakin Suomessa, kun kaikilla on vapaus tehdä mitä vaan. No aina tulee jotain et naiset ei voi tehdä mitä tahansa, tai on liian köyhä ja ei pääse pois, et just mietittiin et, jos kaikilla olis sama potti rahaa et se on vaan jaksamisesta kiinni, et ei ulkoisista tekijöistä kiinni, niin jos on motivaatiota niin joo. Et ainahan tulee esteitä, mut kyl niistä suuresta osasta pääsee kuitenkin yli, ellei joudu johonkin jättimäiseen velkaan tai vankilaan, ni joooo. (H4)

Haastateltava tuo tässä esiin yksilön ulkopuoliset olosuhteet: sukupuolen ja taloudellisten resurssien puutteen mahdollisina esteinä yksilön menestymiselle. Hän kääntää tällöin katseensa yhteiskunnan rakenteisiin, eikä yksilön omaan menestyksenhaluun tai sen

puutteeseen. Koko aineistoa läpäisevä ristiriita tulee hyvin esiin tässä lainauksessa: uusliberalistinen ajatus yksilön menestymisestä yksilön omana vastuuna yhdistyy pohdintaan yhteiskunnan rakenteiden vaikutuksista menestymisen estymiselle.

Samanlainen ajatus oli myös muilla haastateltavilla. Seuraavassa lainauksessa haastateltava ottaa huomioon yksilöiden erilaiset lähtökohdat kuin ohimennen, mutta palaa uusliberalistisempaan ajatukseen siitä, että kaikilla on kuitenkin mahdollisuus saavuttaa elämässään suuria, jos vain ”näkee vaivaa ja tekee kovaa työtä”.

L: Uskotko että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa?

H1: Joo. Mut onhan siin tietenk tiettyi niinku ehkä niinku aloitustilanteita, ja kaikki on niinku eri tasoilla alkaessa, et joillekin on tietenk ne paremmat mahdollisuudet, et uskon kyl et joillain on paremmat mahdollisuudet, mut mä en usko siihen joillakin ei oo yhtään mahdollisuuksi johonkin, et jos näkee vaivaa ja tekee kovaa työtä, ni mikä tahansa on saavutettavissa. (H1)

Haastateltavien vastaukset olivat siis itsessään ristiriitaisia, ja vaikka uusliberalistista eetosta osattiin haastaa tuomalla esiin rakenteellisia esteitä yksilön menestymiselle, niin uusliberalistiseen ajatukseen yksilön menestymisen saavuttamisesta kovan työn avulla palattiin rakenteellisten pohdintojen jälkeen.

Yksi toistuva aspekti haastateltavien vastauksissa kysyttäessä yksilöiden mahdollisuuksista maailmassa oli monien haastateltavieni tapa liittää esteet yksilön menestymiselle Suomen ulkopuolelta löytyviin ongelmiin. Alla haastateltava liittää yksilön menestymisen esteeksi esimerkiksi korkeat lukukausimaksut korkeakouluissa, jotka ovat esteenä monen korkeakouluttautumiselle esimerkiksi Yhdysvalloissa. Suomea ongelma ei kuitenkaan niinkään koske, sillä korkeakoulutus on teoriassa ilmainen instituutio sitä käyville opiskelijoille. Totean sen olevan sitä teoriassa, sillä korkeakoulussa opiskeluun voi olla monenlaisia muita taloudellisia esteitä kuin itse koulutuksen hinta, kuten erilaiset laitevaatimukset (tietokone) ja opiskelijan matala tulotaso, jotka voivat vaikuttaa siihen, että korkeakoulutus on osalle mahdoton ajatus myös Suomessa.

L: Uskotko sä että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa?

H2: haluisin uskoa niin et kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa, mut onks se sit aina mahdollista? Kyl mä sanoisin et loppupeleissä se mitä sä oot valmis tekemään merkitsee eniten. Ja on ehkä suurin ratkaiseva tekijä, mut sit tavallaan ku kaikki ei voi kirjoittaa L ja ei kaikki pääse oikikseen... Mut haluisin ajatella et joo.

L: Haluisit ajatella et jos tekee tarpeeks töitä niin maailma on avoin, mut joku siinä epäilyttää?

H2: Joo no on siin, ei se ehkä päde Suomeen, mut ajatellaan jotain ulkomaitakin, niin se rahallinen puoli on tosi iso siinä mihin voit mennä opiskelemaan ja mikä sust voi tulla isona. (H2)

Haastateltava sijoittaa tilanteen, jossa yksilö ei voi menestyä itsestään ulkopuolisten seikkojen vuoksi pois Suomesta, ikään kuin Suomessa koulutukseen ei liittyisi eriarvoisuutta taloudellisten resurssien vuoksi. Myös tässä on näkyvillä hyvinvointivaltiokehys: usko Suomen hyvinvointivaltion kykyyn tasoittaa eroja eri sosiaaliluokkien välillä on vahva läpi aineiston. Taloudellisiin resursseihin liittyvät koulutuksen eriarvoisuuden ongelmat nähdään ongelmiksi nimenomaan muualla maailmassa, mutta ei Suomessa.

Taloudellisten resurssien puutteen lisäksi sukupuoli tuli esiin nuorilla mahdollisena menestymisen esteenä. Alla olevassa otteessa haastateltava liittää menestymisen esteeksi sukupuolen, mutta liittää ongelman taas Suomen ulkopuolelle.

L: Nii sanoit, että jos kaikilla ois saman verran rahaa et sitten joo?

H4: Nii tai samat lähtökohdat, mut eihän se, että jossei pääse vaikka kouluun, että eihän se oo itensä niinku oma syy jossei maassa päästetä vaikka tyttöä kouluun, että sitten ei pääse tytöt tekemään mitä ne haluaa. Et kyllä se on vähän liian inspiraatiopuhetta, että kaikista voi tulla mitä vaan, et usko vaan itees et ei se aina mee sillä tavalla. (H4)

Mielenkiintoista haastateltavan puheessa on se, että hän lopuksi haastaa uusliberalistista ”työllä menestyy” -eetosta nimeämällä sen ”inspiraatiopuheeksi”. Tällä haastateltava saattoi tuoda ilmi omaa epäuskoaan koko ajatukseen, ja toi ilmi, että yksilöllä voi olla menestymisen esteenä muutakin kuin oma saamattomuus tai uskon puute itseen. Haastateltava kuitenkin liittää menestymisen esteet hyvin vakaviin esteisiin, kuten tilanteeseen, jossa yksilö ei saa yhteiskunnan sääntöjen vuoksi kouluttautua.

Sukupuoli on kuitenkin välillä este menestymiselle myös vähemmän dramaattisilla tavoilla. Viime vuosien aikana naisten kohtaamia esteitä työelämässä on tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Ongelmalliset ja naisten ja miesten työuraan eriyttävästi vaikuttavat työelämän rakenteet ovat olleet liitettävissä vahvasti palkkaepätasa-arvoon, kodinhoidon vastuun oletukseen ja työmarkkinoiden sukupuolittuneisiin asenteisiin. Nämä ilmiöt ovat liitettävissä sukupuolittuneisiin työmarkkinoihin, ja niihin liittyviin taustailmiöihin. Aikaisempi tutkimus naisten ja miesten työmarkkinoiden eriytymisestä tuo esimerkiksi ilmi miten suuri rooli stereotyyppisillä ja essentialistisilla oletuksilla on edelleen työmarkkinoilla. (Aiheesta mm. Boye et al. 2017, 595–619; Choroszewicz 2016, 122–137, McDaniel 2016, 122–134; Peutere et al. 2017, 536–554, Quadlin 2018, 331–360.) Essentialistisilla oletuksilla viitataan oletuksiin, joiden mukaan sukupuoli määrittää yksilön kykyjä tai soveltuvuutta johonkin. Esimerkiksi uskomukset naisten ja miesten soveltuvuudesta tietyille aloille, jossa soveltuvuus oletetaan johtuvan sukupuolten

välisistä eroista, tai ”luonnollisista” ominaisuuksista, jotka juontuvat sukupuoleen tai johtuvat siitä.

Nuoret mielsivät yksilön menestymisen esteeksi esimerkiksi heikon taloudellisen tilanteen, mutta sosiaaliset aspektit kuten sukupuoli tai luokka tulivat osaksi keskustelua ainoastaan kahdella haastateltavalla. Tällöin sukupuolittuneet esteet liitettiin naiseuteen, kuten yllättävään raskauteen tai siihen että asuu maassa, jossa tytöt eivät pääse kouluun. Nuorten vastauksissa osattiin jonkin verran siis ottaa yhteiskuntaluokka huomioon yksilön mahdollisuuksia pohdittaessa, mutta muut mahdollisesti esteitä aiheuttavat yksilön ominaisuudet, kuten esimerkiksi sukupuoli, jäivät hyvin vähälle tarkastelulle yksilön menestymisen esteitä pohdittaessa.

L: Mut sanoitkin et toisilla on erilaisia, ja kaikki ei oo siin samalla viivalla

H7: Nii totta (naurua) nii nään sen enemmän silleen ajan ja elämäntilanteen kysymyksenä, mut sitä oikeesti tahtoo ni kyl mä uskon et voi saavuttaa

L: Mitä meinaat joku elämäntilanne joka vois olla este?

H7: No kyl esimerkiksi nuorelle naiselle se et tulee raskaaks ja saa lapsia, niin ei oo samal taval vapautta sijoittaa vaan itseensä aikaa ja resursseja (H7)

Monilla nuorilla vastauksiin sisältyi ajatus koulutuksesta. Oli selvää, että haastattelemieni nuorten mielestä koulutus on yksi portti saavuttaa elämässä ”mitä tahansa”, sillä miltei jokaisen vastauksessa ”kuka vaan voi saavuttaa mitä tahansa” -kysymykseen pohdittiin koulutukseen pääsyä tai hyvien arvosanojen saamisen positiivista vaikutusta tulevaisuudelle.

L: Mites sitten uskotko että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa?

H7: No aika pitkälti. Mitä nyt tulee sellasii urii mitä voi opiskella.

L: Nii et opiskelu on sellanen portti mahdollisuuksiin?

H7: Joo. Et mitä nyt puhutaan loton voittamisesta, et ei se tapahdu opiskelemalla... eikä kaikki sitä voi saavuttaa. (H7)

H2: haluisin uskoa niin et kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa, mut onks se sit aina mahdollista? Kyl mä sanoisin et loppupeleissä se mitä sä oot valmis tekemään merkitsee eniten. Ja on ehkä suurin ratkaiseva tekijä, mut sit tavallaan ku kaikki ei voi kirjoittaa L ja ei kaikki pääse oikikseen... Mut haluisin ajatella et joo. (H2)

Nuorten vastauksissa hyvän arvosanan saaminen ylioppilaskirjoituksissa tai hyvään yliopistoon pääseminen olivat ensisijaisesti mainittuna, kun pohdittiin menestymisen edellytyksiä. Koulutuksen suuri rooli ammattiin orientoitumisessa kuitenkin unohdettiin, kun haastattelu eteni vaiheeseen, jossa keskusteltiin luonteenpiirteiden roolista ammattiin hakeutumisessa ja siinä menestymisessä.

4.1.2 Luonteenpiirteet ja ammatinvalinta

Haastatteleman nuoret painottivat luonteenpiirteiden vaikutusta ammattiin hakeutumisessa ja eri ammatteihin soveltuvuudessa vahvasti. Nuorilla oli vahva usko, että tietyt luonteenpiirteet voivat vahvasti vaikuttaa siihen millaisiin ammatteihin yksilö soveltuu. Nuorten tapa puhua luonteenpiirteistä ammattien kontekstissa olikin hyvin deterministinen, ja luonteenpiirteiden rooli oli nuorilla korosteisempi ammattiin soveltuvuuden kannalta kuin esimerkiksi ammattiin valmistavan koulutuksen rooli. Haastateltavat kokivat luonteenpiirteiden vaikuttavan koulutusvalintaan, mutta eivät tuoneet ilmi miten tiettyjä ammattiin tarvittavia taitoja voi kehittää koulutuksessa, vaikka itsellä niitä ei luontaisesti olisikaan. Nuorten ilmaisuista voi näin saada kuvan, että vain tietynlaiset ihmiset ovat töissä tietynlaisissa ammateissa. Tällaisessa tilanteessa vain luontaisesti sosiaaliset ihmiset tekevät töitä ihmisten parissa, ja epäsosiaalisemmat ihmiset tekevät töitä, joissa sosiaalisia kontakteja ei tarvita.

Nuoret olivat kuitenkin hyvin vakuuttuneita luonteenpiirteiden suuresta roolista tulevaisuuden ammatin kannalta. Kysyttäessä luonteenpiirteiden roolista ammatinvalinnassa nuoret toivat esiin, että he joko olivat todistaneet luonteenpiirteiden vaikuttavan yksilön ammatinvalintaan, tai he olivat sitä mieltä, että luonteenpiirteiden *tulisi* vaikuttaa ammatinvalintaan. Molemmissa mielipiteissä taustalla vaikuttava ajatus oli, että ammatinvalintaprosessi omat luonteenpiirteet huomioiden voi taata paremman lopputuloksen, jossa yksilö päätyy koulutukseen ja sitä kautta ammattiin, joka todella sopii hänelle.

H1: No kyl joo koska mun yhet frendit on tosi semmosii et tykkää just esim sosiaalisemmat, ja sit semmoset jotka enemmän tykkää auttaa ihmisii ni ne on mennyt hakeutunut tonne sosionomiks, ja sit just sosiaalityöt enemmän ja sit semmoset jotka on enemmän semmosii et tykkää lukee tosi paljon ja on tosi määrätietosii ni sit ehkä enemmän joku oikis tai psykologia. Et kyl se näkyy just et pystyy näkee et mun frendeis et ne alat johon ne on hakeneet et ne sopii niil tosi hyvin. (H1)

H2: No sanoisin et voi. Munkin yks kavveri, en sanois et se tulee huonosti ihmisten kans toimeen, mut se tykkää enemmän tehdä yksin, ni se miettii jatko-opintojaan sillee et miten se voi rakentaa opinnot niin et sen ei pitäis tehdä mitään asiakaspalvelutyötä. Kyl mä sanoisin et se jollain tasolla vaikuttaa. Tai jos oot sellanen et haluat auttaa ihmisii, ni sä todennäkösesti haet jollekin sellaselle alalle. (H2)

Tässä haastateltava tuo esiin oman elämän esimerkkejä siitä, miten kokee luonteenpiirteiden ohjanneen tuttujen ammattiin hakeutumista. Seuraava haastateltava oli sitä mieltä, että jolleivat luonteenpiirteet jo ohjaa ammatinvalintaa, niin niiden ainakin

pitäisi. Haastateltava toi ilmi, että jos yksilö on huomionnut luonteenpiirteensä ammatinvalinnassaan, voi se tehdä työstä miellyttävämpää.

H3: No mun mielest kyl niiden ehkä pitäis ohjata. Et pitäis osata kattoo omaa luonnetta ja oikeesti tunnistaa niit juttui, mut just must tuntuu et tos opettajajutus et monet ei osaa kattoo omaa luonnetta. Tai ehkä ne on vaan optimistei et kyl tää tästä et ehkä mä oon vaan pessimisti. Mut kyl mun mielest pitäis vähän ohjata sitä. Joo.
L: Et mentäis jotenkin sellaselle sopivalle alalle, sen mukaan mikä sopii omalle luonteelle?

H3: Jep. Joo koska kyl se varmaan tekee siitä työstä sit miellyttävämpääkin ja sellasta niinku jotenki helpompaa jos sun luonne sopii siihen työhön. Ni en mä tiedä, kyl mun mielest se kuulostaa järkevältä et mietittäis vähän sitä. (H3)

Haastatteluissa tuntui unohtuvan koulutuksen tai ammattikokemuksen vaikutus työn tekemiseen. Myös ”luontaisesti” epäsosialisempi ihminen voi tehdä esimerkiksi asiakaspalvelutyötä menestyksekkäästi, sillä sosiaalisia taitoja voi kehittää. Esimerkiksi Erwing Goffman on dramaturgisessa teoriassaan esittänyt yksilöiden jatkuvasti esittävän eri rooleja eri tilanteiden sallimalla tavalla (Goffman 1978). Tällöin esimerkiksi ”työminä” voi olla hyvin erilainen kuin ajatus ”todellisesta minästä”, ja epäsosialisempi ihminen voi kyetä olemaan työpaikallaan sosiaalinen tai toimimaan vuorovaikutusta edellyttävässä asiakaspalveluammattissa. Vaikka suurin osa haastateltavista korosti olemassa olevien luonteenpiirteiden suurta roolia ammatinvalinnassa, löytyi aineistosta myös muita näkökulmia. Kaksi haastateltavaa toi esiin yksilön mielenkiinnonkohteet tärkeämpinä suunnannäyttäjinä ammattiin hakeutumisessa kuin luonteenpiirteet.

L: Joo. Kuinka suuri merkitys luonteenpiirteillä ja persoonalla olevan työelämässä?

H7: No on joissain tapauksissa tosi paljonkin. Esimerkiks vaiks opettajan työhön näkisin et joillekin se voi olla vaan työtä mihin on koulutautunut mut joillekin se on intohimo et haluu aidosti välittää opiskelijoista, ni siit tulee se luonne esiin kyl. Muutenkin omaan työmotivaatioon. Mut en sit tiä onko se luonne vai se kiinnostus sitä alaa kohtaan mikä sit merkitsee. (H7)

L: Mitä ajattelet siitä, että ohjaavatko luonteenpiirteet sitä millaisille aloille ihmiset hakeutuvat?

H4: Kyllähän se ohjaa. Jos ottaa tosi ääripäät niin ei joku tosi introvertti haluu mennä lavalle kiekumaan, mut siinä välissä on paljon vaihtelua, että niissä omat kiinnostuksenkohteet ohjaa. Olettaen nyt että luonteenpiirteitä on introvertti ja ekstrovertti. Et kyllä niiden lavalla kiekujien takanakin on tosi hiljaisia tyyppejä, et kyllä mahtuu paljon erilaisia tyyppejä alojen sisälle.

L: Nii et ne omat kiinnostuksenkohteet on ehkä tärkeempiä?

H4: Joo kun mikä siinä sitten oikeesti motivoi jollei se kiinnosta. Et ois hassuu et lähtis vaan johonkin et koska oon luonteeltani tällainen. Et joku helposti kiihtyvä tai äkäinen, et miten tää vaikuttaa tähän ammattiin, kun ei kukaan halua äkäisiä ihmisiä työpaikalle, et kaikki haluu ihmisiä jotka on iloisia, mut eihän se mee silleen, et sit kaikki äkäiset ihmiset jäis ilman töitä. (H4)

Näissä otteissa nuoret haastavat luonteenpiirteiden deterministisen roolin työmarkkinoille kiinnittymiseen. Jälkimmäisessä aineisto-otteessa haastateltava myöntää luonteenpiirteiden vaikuttavan siihen millaisiin ammatteihin yksilöt hakeutuvat, mutta

korostaa että luonteenpiirteiden rooli voi näkyä vahvemmin työtehtävissä kuin itse ammatinryhmän valinnassa. Hän tuo esiin miten eri alojen sisään mahtuu paljon erilaisia ihmisiä, eivätkä omat luonteenpiirteet voi määrittää ammattivalintaa täysin, sillä hän näkee, että muuten negatiiviseksi luokiteltuja luonteenpiirteitä omaavat ihmiset jäisivät ilman töitä. Mielenkiintoista tässä lainauksessa on sen ristiriitaisuus itsensä kanssa. Luonteenpiirteiden vahvaa roolia halutaan haastaa, mutta samalla tuodaan esiin miten ujommat ihmiset eivät esittävien taiteiden ammatissa ole niitä, jotka ovat lavalla, eli toimivat juuri luonteenpiirteidensä määrittämällä tavalla. Sama haastateltava myös sekoittaa alalle omaehtoisesta hakeutumisen siihen, keitä työhön palkataan, joka ei ole alalle hakeutuvan yksilön hallittavissa.

Nuorten tapa korostaa luonteenpiirteiden suurta vaikutusta ammatinvalintaan on tyypillistä jälkikiteellisissä yhteiskunnissa, jossa tulevaisuuden ammattitoiveisiin odotetaan itseilmaisullista vastausta (Cech 2013, 751). Urapolkujen odotetaan perustuvan niille hakeutuvien yksilöiden omakuvaan eli siihen mitä yksilöt ajattelevat olevansa, kuten oletettuihin omiin luonteenpiirteisiin. Ammattien ei enää odoteta vain turvaavan tekijöidensä taloudellista toimeentuloa, vaan niiden odotetaan kuvastavan tai täydentävän yksilöä itseään (Cech 2013, 751).

Aineistoni haastatteluissa puhuttiin paljon luonteenpiirteistä ja ammateista. Haastattelemanuoret olivat vahvasti sitä mieltä, että luonteenpiirteet joko vaikuttavat ammatinvalintaan, tai niiden ainakin tulisi vaikuttaa. Puhe kuitenkin muuttui, kun puhuttiin omasta ammatinvalintaprosessista. Haastateltavieni pohtiessa omia luonteenpiirteitään ja ammatinvalintaa luonteenpiirteitä käytettiin useammin perustelemaan sitä, miksi itse ei soveltuisi jollekin alalle. Esimerkiksi alla olevassa lainauksessa haastateltava toteaa yksinkertaisesti olevansa vääränlainen persoona opettamaan tai ainakin vääränlainen persoona ollakseen hyvä opettaja.

L: Joo. Onks sul sit joku ammatti, johon sä et todellakaan haluaisi työllistyä?
H1: Opettaja. (nauraa) Joo ja se on sen takii koska mä en vaan oo semmonen persoona et mä en sopis opettamaan, et mä tietäisin et mä olisin ihan kamala opettaja. (H1)

Seuraava haastateltava koki olevansa myös vääränlainen työskennelläkseen politiikan parissa. Hän perusteli tätä toteamalla olevansa ”lyhytpinnainen”. Haastateltava tiedosti, että tätä ominaisuutta pystyy ajan kanssa kehittämään, mutta koki silti joutuvansa muuttamaan itseään liikaa työskennelläkseen politiikassa.

L: Oisko susta luomaan uraa poliitikkona?

H2: En usko kun siin tulee se taas se et mä oon niin lyhytpinnanen, sekin on sellainen piirre mikä kehittyy tai paranee kun kasvaa ja aikuistuu. Mut en kyl usko et sopisin sinne.

L: Millä tavoin et sopis?

H2: No varmaan omien piirteiden takia, haluunko muuttuu siks et oon politiikassa mukana, mä oon niin pinnalla... (H2)

Näissä otteissa haastateltavat kertovat hyvin suorasanaisesti, että heidän piirteensä tai persoonansa estävät johonkin ammattiin työllistymisen. Mielenkiintoista kyllä puhe muuttui, kun aiheena olivat ammatit, joihin nuoret toivoivat työllistyvänsä. Silloin nuoret eivät enää suoraan puhuneet toiveistaan työllistyä jollekin alalle koska oma persoona tai luonteenpiirteet siihen soveltuvat. Omalla kohdalla alan valintaa perusteltiin enemmän oman kiinnostuksen kautta. Esimerkiksi alla on ote nuoren haastattelusta, joka unelmoi tulevaisuudessa pääsevänsä opiskelemaan lakia oikeustieteelliseen ja sitä kautta toteuttavansa unelmansa kansainvälisestä urasta Euroopan unionilla ihmisoikeustyön parissa.

L: Mitkä asiat sinua kiinnostavat?

H1: Mmm no mua kiinnostaa enemmän sillee yhteiskuntatieteelliset ja sit just laki ja tällaset niinku humanistiset epäkohdat yhteiskunnassa ja just tasa-arvo ja kaikki nää tämmöset humanitaariset ongelmat ja muut et ois kiva sillee tulevaisuudessakin työskennellä semmosten ongelmien parissa. (H1)

Suurin osa haastateltavista perusteli omat tulevaisuuden työllistymissuunnitelmansa omien kiinnostuksenkohteiden kautta. Voi olla, että nuorille on tutumpaa puhua omista kiinnostuksistaan ja vahvuuksistaan työllistymistä käsittelevän keskustelun kontekstissa kuin omista luonteenpiirteistä, sillä se on totuttu puhetapa esimerkiksi työhaastatteluissa ja muissa hakuprosesseissa. On myös huomattava että jälkimodernissa nuoruudessa omien päätösten perustelu omalla kiinnostuksella asiaa kohtaan on hyvin luonnollinen tapa puhua (Kivijärvi 2015, 178–179).

Vain kaksi haastateltavaa toi ilmi omien luonteenpiirteiden soveltuvuuden unelma-ammattiin. Haastateltava (H5), joka unelmoi opettajan ammatista, kertoi olevansa tunnollinen, oma-aloitteinen ja sanoi tulevansa toimeen kaikkien ihmisten kanssa. Hän myös totesi olevansa eräänlainen äitihahmo, kiltti ja kuunteleva, ja siksi sopisi opettajaksi. Omien ihmistaitojen roolin tärkeyden toi ilmi myös toinen haastateltava (H6), joka unelmoi hoitoalalle työllistymisestä. Molempien haastateltavien unelma-ammattit olivat tässä tapauksessa hyvin naisvaltaisilla aloilla, ja voi olla, että naisvaltaisille aloille tähtäävät kokevat sosiaaliset taidot ja ”äidillisyyden” tärkeiksi ominaisuuksiksi aloille hakeutuessa.

Vaikka omat unelma-ammattit ja mahdolliset työllistymispolut kerrottiin kiinnostuksenkohteiden eikä luonteenpiirteiden kautta, ovat nämä kaksi puhetapaa kuitenkin hyvin lähellä toisiaan. Molemmissa ammatinvalintaa perustellaan itseilmaisullisten valintojen kautta, uppoutuen näin yksilöllisyyttä ja itseilmaisua korostavaan ammattipuheeseen.

4.1.3 Työmarkkinat ja uusliberalistinen hallinta

Nuorten puheesta oli tunnistettavissa ihanteellinen kansalaissubjekti ”me”, mediavälitteinen kuva siitä millaisia kunnan kansalaiset ovat ja miten he toimivat. Nimesin tämän kansalaissubjektin näkymisen nuorten puheessa *ihannekansalaisen kehukseksi*. Kansalaissubjekti ”me” on mediavälitteinen yhteisösubjekti, joka tuottaa ihmisille kuvaa siitä, mitä on olla kunnan kansalainen, ihanteellinen yhteiskunnan subjekti. Kansalaissubjektin idea perustuu ajatukseen, että perinteisiin kansakäsityksiin perustuvat tavat käsittää meidät, eli esimerkiksi kansakunta, eivät ole kadonneet eivätkä menettäneet normittavaa voimaansa. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Alla olevassa lainauksessa nuori liittää luonteenpiirteiden roolin työelämän tähänhetkiseen luonteeseen, jossa ryhmätyöskentely näyttäisi olevan jatkuvasti kasvavassa roolissa. Nuoren näkemys on melko jyrkkä, ja hän painottaa sosiaalisten taitojen suurta roolia työelämässä jopa siihen pisteeseen asti että ”negatiivinen, pessimistinen, syrjäytyvä ja sisäänpäin suuntautunut” persoona näyttäytyy hänen puheessaan epäonnistuvana työntekijänä nykyaikaisella työpaikalla.

L: Joo. Kuinka suuri merkitys luonteenpiirteillä tai persoonalla sinun mielestäsi on työelämässä?

H: No on sil aika iso, koska jos sä oot semmonen negatiivinen tosi pessimistinen ihminen joka ei oikeestaan halua on tosi sellanen syrjäytyvä, ja sisäänpäinsuuntautunut ja ei oikeestaan ees halua tutustuu uusiin ihmisiin, ni et sä oikeestaan pysty tekee töitä niinku porukassa. Ja silleen kun nykyään töissä just se korostuu et sun pitää pystyy ryhmätyöhön, ja tuut toimeen muiden ihmisten kanssa et se korostuu kokoajan enemmän. Sillee et miten voit tehdä töitä muiden kanssa jollet edes halua tutustua muihin? (H1)

Yllä olevassa lainauksessa ihannekansalaisen idea tuodaan ilmi sen kautta, mitä se ei ainakaan ole. Koivusen ja Lehtosen mukaan uusi ihanteellinen ”me” koostuu ihmisistä, joiden hyveitä ovat avarakatseisuus, lainkuuliaisuus ja utteruus. He ovat uskollisia suomalaisille hyveille, mutta eivät kuitenkaan elä menneisyydessä, vaan pystyvät suuntaamaan katseensa tulevaisuuteen, olemaan innovatiivisia, yrityshenkisiä ja kansainvälisiä. (Lehtonen & Koivunen 2010.) Ihanteelliset kansalaissubjektit ovat myös

arvostelukykyisiä, järkeviin valintoihin kykeneviä, itseohjautuvia ja itsenäisesti toimintaansa sääteleviä (Clarke 2005). Ihannesubjektien muodostama ”me” koostuu aktiivisista kansalaisista, jotka kykenevät hallitsemaan omaa elämäänsä, verrokkina ”muut”, jotka tarvitsevat viranomaisten tai muiden auktoriteettien väliintuloa mukautuakseen vallitsevaan järjestykseen (Lehtonen & Koivunen 2010).

Haastattelemani nuoret tuntuivat vahvasti edustavan ja uudelleentuottavan ihanteellista kansalaisuutta tulevaisuuden ammattitavoitteistaan kertoessaan. Nuoret ovat avoimen kiinnostuneita monista eri aloista ja toivovat itsenäistä uraa, jossa voi esimerkiksi työskennellä paljon itsenäisesti ja oman aikataulun mukaan sekä suhtautuivat hyvin avoimesti ulkomaille uran perässä muuttamiseen.

H1: No ois tosi siistiä päästä EU:lle töihin. Niinku se ois semmonen dream come true et pääsis asumaan ulkomaille johonkin Brysseliin ja pääsis just tekee kansainvälisesti jotain niinku ihmisoikeusjuttui tai vastaavaa. Ni se ois tosi siisti.
(H1)

Ihanteellisen kansalaissubjektin käsite on osa uusliberalistista kansalaisten hallintaa, jossa media tuottaa ihanteellisia ja hyvin keskiluokkaisia subjekteja toimimalla vaikutusvaltaisena kunnollisuuskohteena. Mediassa tämä kunnollisen keskiluokkaisen ideaali esitetään osana meitä, kansaa, ja se esitetään moraalisenä enemmistönä. (Lehtonen & Koivunen 2010; ks. myös Skeggs 2004; Ruuskanen 2010.)

4.1.4 Uusliberalismin kehyksen omaksuminen

Lehtonen ja Koivunen nimeävät mediajulkisuuden tärkeäksi toisiin ja itseen kohdistuvan normittamisen näyttämöksi. Julkisuudessa määritellään heidän mukaansa jatkuvasti sitä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä haluttavaa ja kartettavaa, mikä normaalia ja mikä poikkeavaa. (Lehtonen & Koivunen 2010.) Nämä julkisuuden esittämät normistot vaikuttavat siihen, miten yksilöt itsensä näkevät: julkisuuden avulla ihmiset mieltävät keitä he ovat, keitä heidän pitäisi olla ja keitä he haluaisivat olla. Yksilöt siis asemoivat itsensä ja heidät asemoidaan julkisuuden kuvastojen puhutteluissa (Rossi 2003;2009). Lehtonen ja Koivunen nimeävät uusliberalistisen hallinnan tuottavan kahden konseptin, kuluttajan ja kansalaisen, yhteenliittymän, kuluttajakansalaisen. Termi on ilmentänyt pyrkimyksiä muuntaa kansalaiset osaksi palveluiden tuottamista, passiivisista valtion apuun luottavista kansalaisista aktiivisiksi oman elämän johtajiksi, jotka itse tuottavat oman toimintakykynsä ja elämänsä. (Clarke 2005, 172.)

Mediassa tuotettu ihanteellinen kansalaissubjekti ”me” onkin kelpoisuuden ja kunnollisuuden mittatikku. Se tukee ja ilmentää yhteiskunnan hegemonista järjestystä. ”Me” ei ole kuitenkaan ylhäältä määrätty, vaan sitä on käsitelty lähinnä kenttänä, jossa hallitsevat ja hallitut tuottavat jatkuvasti käsityksiä siitä mikä yhteiskunnassa on toivottavaa ja soveliasta. Hegemonian Lehtonen ja Koivunen (2010) nimeävät käytänteiden ja käsitysten joukoksi, kokoelmaksi merkityksiä ja arvoja, jotka vahvistavat toisiaan kun ne koetaan ja pannaan toimeen. Hegemonia tuottaakin useimmille todellisuudesta käsityksiä, jotka näyttävät päteviltä, koska ilman niiden ohjausta arjessa toimiminen on vaikeaa. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Hegemoninen valta soluttautuu identiteetteihin. Näin tehdessään se muuttuu osaksi sitä mitä ”meihin” (esimerkiksi kansakuntaan) kuuluvat kokevat olevansa. Samalla kun ihmiset ajattelevat kuuluvansa kansakuntaan, he näkevät itsensä sen kautta tietynlaisina henkilöinä elämässä tietynlaisessa yhteiskunnassa. (Lehtonen & Koivunen 2010, 240.) On esimerkiksi esitetty, että keskiluokkaa ei ole olemassa selkeänä väestöryhmänä, vaan keskiluokka tuotetaan aina uudelleen erilaisissa symbolisissa ja aineellisissa kamppailuissa. (Skeggs 2004, 5.)

Uusliberalistinen kuluttajakansalaisen hallinta ei tapahdu ainoastaan ulkoapäin, vaan myös ja ennen kaikkea sisäisesti. Ihmisten arjen ja ihanteiden sekä mediavälitteisyyden lisääntyminen edistää hallinnan siirtymistä sisäiseksi hallinnaksi. Hallinnan siirtyessä yksilöiden sisälle sisäistetään myös hegemoninen valta, eli yhteiskunnallista ja kulttuurista johtovaltaa käyttävien intressit. Yhteisösubjekti ”me” samaistaa tällöin johtovaltaa käyttävien edun ja oman etunsa. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Medialla oli suuri rooli myös ammattikuvastojen tuottajana haastattelemillani nuorilla. Valtamedia toimii siis myös haastattelemini nuorten yhtenä pääareenana, jossa ammattikäsitteet muodostuvat. Koivusen ja Lehtosen mukaan valtamedia toimii yhtenä pääareenana, jossa kulttuurista järjestystä tuotetaan. Median kontekstista ihmiset löytävät kosketuspintaa siihen keitä ovat, keitä heidän pitäisi olla sekä siihen mitä he haluavat olla. Koivusen ja Lehtosen sanoin he asemoivat itsensä ja heidät asemoidaan, samanaikaisesti. (Lehtonen & Koivunen 2010, 240.) Mediassa esiintyvä hegemonia, eli käytänteet, käsitykset, merkitykset ja arvot tuottavat meille käsityksiä todellisuudesta, jotka ohjaavat toimintaamme (Lehtonen & Koivunen 2010, 243–245). Käsitteet toivotusta toiminnasta ja omasta paikasta yhteiskunnassa ovat sisäistettyjä, ja ohjaavat toimintaa jokseenkin

tiedostamattomasti. Näin katsottuna on mahdollista, että jopa sillä että media tuo esiin ammattien sukupuolittuneen rakenteen on sukupuolittuneisuutta uudelleentuottava vaikutus.

4.2 Ristiriitainen sukupuoli -kehys

Yksi keskeinen aineistoani läpäisevä kehys on sukupuolen roolin käsittämisen ristiriitaisuus, jonka olen nimennyt *ristiriitainen sukupuoli* -kehykseksi. Nuoret samanaikaisesti sekä haastoivat että toistivat sukupuolistereotypioita, ja esimerkiksi sukupuolityypillisiä ominaisuuksia ja ammatteja näkyi nuorten mielikuvissa ammateista. Sukupuolistereotypiat olivat selkeimmin läsnä ammattikäsitteitä käsitellessä. Alojen hahmottaminen oli haastattelimillani nuorilla linjassa aikaisempien tutkimustulosten kanssa, joissa on esitetty, että nuorilla on edelleen hyvin sukupuolistereotyyppisiä käsityksiä ammateista (ks. esim. Teräsaho & Keski-Petäjä 2017).

Sukupuolistereotypioita haastettiin taas vahvimmin haastattelun virikeosuudessa väiteky symysten kohdalla. Tämä oli odotettavaa, sillä väiteky symykset olivat tahallisen suoria ja stereotypioita mukailevia. Väitteenä esitin esimerkiksi, että ”miehet ovat parempia matemaattisilla ja teknisillä aloilla” jolloin osasin odottaa selkeää vastustusta.

Käsittelen nuorten ammattikäsitteet kahdessa eri osassa: ensin siltä osin miten nuoret myötäilivät sukupuolistereotyyppisiä käsityksiä, ja toiseksi sen, miten samoja stereotypioita haastettiin nuorten puheessa. Käsittelen molemmissa alat samassa järjestyksessä: hoiva, johtajuus, teknologia ja politiikka.

4.2.1 Nuoret ja sukupuolittuneet käsitykset ammateista

Hoiva

Hoivatyö ja esimerkiksi opettajan ammatti nähtiin vahvasti naisellisten hyveiden kautta. Alalle sopivan henkilön luonteenpiirteiksi kuvattiin hyvät sosiaaliset taidot, empatia ja sympatiakyky, ahkeruus, myötätunto, kärsivällisyys ja paineensietokyky. Nämä ominaisuudet ovat feminiinisiksi ajateltuja ominaisuuksia, naisellisia hyveitä. Hoivan alat herättivät sukupuolittuneita oletuksia myös esimerkiksi haastateltavassa (H4), joka muutoin pysytteli ammatteja koskevissa vastauksissaan hyvinkin sukupuolineutraalina. Hoivan alojen kohdalla hän kuitenkin ensimmäisenä kuvaili omia hoivaan liittyviä kokemuksiaan päiväkotitätien kautta, eli mielikuva hoivaajasta oli kuitenkin naisellinen.

Nuoret myös käyttivät kutsumusammattia kuvaavia termejä tuomalla esimerkiksi esiin, että alalle tarvitaan ihmisiä, jotka todella haluavat tehdä työtä hoivan parissa. Kutsumusammattilla tarkoitin ammattia, johon yksilöllä on harras halu, kutsumus työllistyä. Se voi näyttäytyä yksilölle ammattina, jossa saa todella toteuttaa itseään ja omaa elämäntehtäväänsä. Usein hoiva-aloja on pidetty naisille kutsumusammattina naisten sosiaalisen sukupuolen oletaman suuremman hoivavietin vuoksi. Nuoret saattoivat korostaa työntekijän todellista halua työskennellä hoivan parissa myös sen vuoksi, että ala nähdään julkisessa keskustelussa usein alipalkattuna työn fyysiseen ja henkiseen kuormittavuuteen nähden. Nuoret toivat myös esille, että hoivan alaa ei arvosteta yhteiskunnassa tarpeeksi.

Väitekyselys ”naisten empaattisuus tekee heistä hyviä sairaanhoitajia” sai kolmenlaisia vastauksia. Nuoret olivat samaa mieltä siitä, että empatia nähtiin olennaiseksi ominaisuudeksi sairaanhoitajan työssä, mutta mielipiteet erosivat kysymyksessä siitä, ovatko naiset ylipäätään empaattisempia kuin miehet. Osa koki, että naisilla on biologiset valmiudet korkeampaan empatiakykyyn ja hoivaviettiin, kun taas osa suoraan epäili ovatko miehet laisinkaan empaattisia, tai he kokivat, että ei juuri ole tavannut empaattisia miehiä. Eräs haastateltava (H5), joka koki, ettei ole tavannut empaattisia miehiä, pyörsi mielipiteensä samassa haastattelussa olleen miespuolisen ystävänsä kohdalla, joka hakeutuu hoiva-alalle, ja koki että hän on empaattinen. Toiset kyseenalaistivat naisten suuremman empaattisuuden hyvin jyrkästikin. He kokivat, että empaattisuus on sukupuolineutraali piirre, ja kyseenalaistivat sen, että naiset olisivat empaattisempia kuin miehet. Tähän monet toivat omasta lähipiiristään esimerkin tuomalla esiin tuttujaan, joiden eivät kokeneet olevan empaattisia, vaikka nämä olivatkin naisia.

Nuoret eivät kuitenkaan osanneet haastaa juuri sairaanhoitajan ja empatian välistä yhteyttä. Kukaan haastateltavista ei tuonut empatiasta suoraan kysyttäessä ilmi sen hyödyllisyyttä myös muissa ammateissa, vaikka myöhemmin se nimettiin myös esimerkiksi johtajuudessa tärkeäksi ominaisuudeksi.

Johtajuus

Usealla haastateltavalla tuli ensimmäisenä johtajuudesta kysyttäessä mieleen miehinen hahmo. Noin puolet haastateltavista vastasi ajattelevansa johtajuuteen liittyvistä mielikuvista ensimmäisenä mieshahmoa. Yksi haastateltavista (H3) esitti mieshahmosta hyvin konkreettisen esimerkin:

--ekana mieleen tulee mies. Tuntuu ihan kamalalta sanoa mut ekana tuli mieleen mies. Ja ehkä vähän semmonen ilkee mies. Et eka mielikuva mikä tulee mieleen sanoista pomo, johtaja, on sellanen ilkee lihava mies. (H3)

Johtajuuteen liittyviä diskursseja kuvattiin maskuliiniseksi ajateltujen ominaisuuksien kautta, ja johtajan ominaisuuksiksi liitettiin luonteenpiirteitä kuten päättäväisyys, itsevarmuus, määrätietoisuus, suorasanaisuus, riskinotto, auktoriteettius, vahvuus, älykkyys ja ylimielisyys. Koettiin, että johtajan tulee olla kuitenkin myös nöyrä ja osata asettua alaisten asemaan, mutta kuitenkin niin että auktoriteettiasema säilyy.

Johtajuuden ominaisuuksista riskinotto näyttäytyi yhdelle haastateltavista (H6) niin vahvasti miehisenä ja johtajuudelle olennaisesti tarpeellisenä ominaisuutena, että hän epäili löytyykö työhön päteviä naisia. Hän myös sulki itsensä riskinoton koetun tarpeellisuuden vuoksi pois ammattiin sopivuudesta, vaikka onkin itse mies. Suurin osa haastattelemistani nuorista naisista taas koki, että jos oikeanlainen johtoasema tulee mahdolliseksi omassa tulevaisuudessa, he pystyisivät työhön.

Johtajuuden mielikuvat kuitenkin vaihtelivat suuresti haastateltavilla. Toisilla ne olivat hyvin selkeästi kuvia suuresta yritysjohtajasta, ja osa liitti johtajuuden esimerkit lähemmäs itseään, verraten johtajuuden mielikuvaa esimerkiksi omien vanhempiensa johtajiin. Kun tiedossa oli läheisiä ja konkreettisia esimerkkejä johtajista, haastateltavat uskoivat itse pystyvänsä työhön. Osa liitti johtajuuteen laajat vaihtoehdot alojen joukossa, ja ymmärsi että johtajuutta on monenlaista. Myös tällöin luotto omaan kykenevyyteen korkeissa työasemissa lisääntyi.

Teknologia

Teknologian alat koettiin kaikkein epäkiinnostavimmiksi aloiksi omalle kohdalle. Epäkiinnostavuuden lisäksi kaikki haastateltavat sijoittivat teknologian alat hyvin kauaksi itsestään. Niitä ei koettu kiinnostavina tai ne koettiin liian haastavina. Nuoret arkailivat omaa heikkoa tietoteknistä osaamistaan, ja olivat sen vuoksi täysin sulkeneet tietotekniikan alat pois omista ammattimahdollisuuksistaan. Ala koettiin yleisesti myös tylsäksi toimistotyöksi, jossa joudutaan istumaan koko päivä tietokoneen edessä, ja sosiaalisuudelle on vain vähän tilaa.

Haastateltavilleni kuva teknologian parissa työskentelevistä henkilöistä oli kuin hyvin stereotyyppinen epäsosiaalinen hakkerihahmo. Tietotekniikan alojen työntekijöitä kuvattiin älykkäiksi, tietokoneita ymmärtäviksi, epäsosiaalisiksi, hyväiksi

ongelmanratkaisijoiksi, matemaattisesti lahjakkaiksi, miehiksi, itsenäisiksi työntekijöiksi, korkeasti kouluttautuneiksi ja pelaajiksi. Yksi haastateltava kuvaili tietotekniikan työntekijöitä ”velhoiksi”, viitaten tietokonevelho-termiin (computer whiz) jolla viitataan henkilöön, joka ällistyttää muut tietoteknisellä osaamisellaan.

Teknologian aloista kysyttäessä monet haastateltavista toivat esiin siihen tarvittavan aikaisemman kokemuksen, eli käytännössä valmiin laajan kiinnostuksen esimerkiksi matematiikkaa, tietokoneita ja pelaamista kohtaan. Haastateltavat korostivatkin alaan tarvittavien taitojen haastavuutta, tuoden esille esimerkiksi matemaattisten valmiuksien tarpeen. Nuoret kokivat, että teknologian aloille ja etenkin tietotekniikan aloille vaaditaan jo olemassa olevaa kiinnostusta ja kokemusta esimerkiksi tietokoneiden parissa työskentelystä tai vahvaa kiinnostusta tietokonepeleihin. Usein teknologian alat liitettiin vahvasti poikiin ja poikakulttuureihin, osaksi sen vuoksi että haastateltavat kokivat, että pojilta löytyy vahvempi kiinnostus ja osaaminen esimerkiksi pelaamiseen. Muutama haastateltava toi esiin kokevansa, että pojilla tai miehillä matemaattiset taidot ovat parempia niin poikakulttuurin vaikutuksen kuin biologisten valmiuksien vuoksi, ja siksi he soveltuvat paremmin alalle. Jopa ne naispuoliset haastateltavat, joilla oli lukiotaustassaan vahva luonnontieteellisten aineiden painotus, eivät kokeneet osaavansa tarpeeksi tavoitellakseen uraa teknologian parissa. Erityisen mielenkiintoista oli se, että teknologian ja tietotekniikan alat nähtiin oikeastaan kutsumusammatteina. Nähtiin, että jos on ollut kiinnostunut pelaamisesta ja esimerkiksi koodaamisesta, on luonnollinen polku jatkaa tietotekniikan alalle ja siten toteuttaa omaa intohimoaan työn parissa.

Yksi haastateltava luki näihin aloihin kuuluvaksi tekniset alat kuten suurien koneiden kanssa työskentelyn, ja koki että miehet soveltuvat biologisen vahvuutensa vuoksi työhön paremmin. Kriittisyyttä esimerkiksi sitä kohtaan, että nämä alat ovat suunniteltu tuon miehisen vahvuuden ympärille ja niiden tämänhetkinen tila on historiallinen jatkumo ei löytynyt. Rakennustyömaalta löytää paljon esimerkkejä, joissa näkyy se, miten ala on suunniteltu keskivertomiehelle. Esimerkiksi sementtisäkki on suunniteltu juuri sen painoiseksi mitä keskivertomies jaksaa nostaa, ja yksittäinen tiili on suunniteltu sopivaksi keskivertomiehen käteen. (Criado Perez 2019.)

Politiikka

Mielenkiintoista oli, että politiikan aloista haastateltavat eivät juuri tuoneet esiin sukupuolittuneita oletuksia. Nuoret toivat politiikassa tarvittaviksi taidoiksi hyvin

sukupuolineutraaleita ominaisuuksia, kuten verkostoituneisuuden, hyvät puheenlahjat, karismaattisuuden ja intohimon työhön.

Useimmat haastateltavistani myös kokivat pystyvänsä työskentelemään politiikan parissa. Yksi haastateltavista (H3) toi esiin sen, että Suomessa on ollut esillä jo pitkään vahvoja naispoliitikkoja, ja koki, että kun on kasvanut naispresidentin ollessa vallassa, on sillä ollut vaikutuksia omiin mielikuviin politiikassa työskentelemisestä positiivisesti. Aikaisempi tutkimus onkin tuonut esiin miten vahva vaikutus roolimalleilla ja toisin valitsevilla pioneereilla on vallitsevien rakenteiden muuttamiselle ja murtamiselle (Julkunen 2010, 132; Porter & Serra 2020). Jos ammatissa nähdään omakaltaisia tekijöitä, on todennäköisempää että yksilö pystyy kuvittelemaan itsensä kyseiselle alalle.

4.2.2 Voimaantuneet naiset ja stereotyyppien haastaminen

Nuoret haastoivat hanakasti vanhoja stereotyyppioita kuten miesten parempaa matemaattista osaamista. Joka kerta kun kysymykseni hiemankaan toistivat vanhoja stereotyyppioita, nuoret suhtautuivat nuivasti ja väsyneesti kysymyksenasetteluun ja toistivat kovaan ääneen kysymyksen vanhanaikaisuuden tai stereotyyppisyyden. Nuoret eivät halunneet olla stereotyyppien kanssa samaa mieltä ja haastoivat niitä koväänisesti takaisin. Nuoret haastoivat myös työmarkkinoilla esiintyvää stereotyyppisyyttä esimerkiksi nimeämällä perinteisesti naisellisiksi ajatellut piirteet kuten sympatian, empatian ja hyvät sosiaaliset taidot toivotuiksi monilla eri aloilla hoitoalasta johtajiin.

Hoiva

Hoivan alan kohdalla stereotyyppien vastustus tuli ilmi empaattisuusväitteen (naisten empaattisuus tekee heistä hyviä sairaanhoitajia) herättämien vastustusreaktioiden kautta. Nuoret kyseenalaistivat joko naisten suuremman empatiakyvyn tai miesten pois jättämisen empatian ajatuksen kontekstista. Näin nuoret toivat ilmi, että he kokevat myös miesten olevan empatiakykyisiä. Osa haastateltavista toi esiin epäilyksensä naisten suuremmasta empatiakyvystä käyttäen esimerkkinä oman elämän kokemusta. He korostivat oman lähipiirinsä naisia, joiden kokivat olevan epäempaattisia. Toiset taas pitivät selkeänä sitä, että naiset olivat empaattisempia kuin miehet, mutta kuitenkin kokivat tarpeelliseksi tuoda väitteen vastareaktion esille, että se ei tarkoita, että miehet eivät olisi yhtään empaattisia.

Osa haastateltavista toi esille erilaiset sukupuoliroolit, jotka esimerkiksi saattavat estää

miesten tunteiden näyttämisen, kuten empatiakyvyn esiintuomisen. Nuoret liittivät sukupuoliroolit ja sosiaaliset normistot myös naisten luontaisen hoivavietin ja suuremman empatiakyvyn ajatukseen tuoden esiin näkökulman, että sosiaalisilla normeilla voi olla tekemistä sen kanssa, että naiset *oletetaan* empaattisemmiksi. Naisten empatiaa käsittelevän väitteen kohdalla nuoret toivat laajemminkin pohdintaan erilaiset sukupuoleen liitetyt stereotypiat ja ominaisuudet.

Empatiaväitteen kohdalla yksi haastateltava (H4) esimerkiksi yhdisti empatian ja naiseen liitetyn ylitunteellisuuden stereotypian, ja pohti sitä, että empaattisuus ei kuitenkaan ole sairaanhoitajilla ”liiallista” eikä tule esimerkiksi vaikeiden päätösten tekemisen esteeksi.

Sehän on biologista, et millainen lähtökohtaisesti et naiset on luontaisesti hoivaavampia, mut en tiedä onko se vaan pelkästään biologista, tuskin, mut on se hyvä piirre et sitä sattuu esiintymään syystä tai toisesta enemmän naisilla, ja se on hyväksi siinä ammatissa. Ja se on tärkeää. Mut sit jos pitää tehdä hankalia päätöksiä niin en mä usko et se ei tule sen ammattitaidon edelle, et jos pitää tehdä joku hankala päätös toisen ihmisen terveydestä, et en usko et naiset on liian empaattisia et sit ne ei osaa tehdä ammattitaito edellä. Et siitä on hyötyä mut se ei oo esteenä.
(H4)

Tässä jää tulkinnanvaraiseksi se, mihin haastateltava vastaa – näkeekö hän mahdollisen liian empaattisuuden tai tunteellisuuden pahana, vai puolustaako hän naisia ylitunteellisuuden epäedulliselta ja historialliselta stereotypialta. Hän tuo esiin, että empatiakyky on tärkeä ominaisuus hoiva-aloilla, ja että se ei ole esteenä työn hyvin tekemiselle.

Johtajuus

Johtajuuden kontekstissa vastustusdiskurssi näyttäytyi eniten siinä, että haastateltavani arvottivat hyvän johtajuuden vahvojen sosiaalisten taitojen kautta, eivätkä niiden ominaisuuksien kautta, joita he käyttivät kuvailemaan johtajia (päättäväisyys, itsevarmuus, määrätietoisuus, suorasanaisuus, riskinotto, auktoriteettius, vahvuus, älykkyys ja ylimielisyys). Kovuutta ja varsinkin liiallista kovuutta pidettiin johtajilla negatiivisena ominaisuutena. Nuorten kuvailuissa hyvästä johtajuudesta toistui vahvojen sosiaalisten taitojen korostus, empatian tärkeys sekä alaisten huomioon ottaminen ja kunnioitus. Tulkitsin näiden ominaisuuksien toivomisen osaksi vastustusdiskurssia, sillä johtajia kuvailtiin muuten usein maskuliinisten piirteiden kautta: riskinottajina, vahvoina, auktoriteettisina, ja yleisesti miehisinä. Se, että nuoret kuvailivat hyvää johtajuutta hyvin erilaisten ja myös hyvin feminiinisiksi luokiteltujen piirteiden kautta on mielestäni merkki siitä, että johtajuuden diskurssiin toivotaan muutosta.

Teknologia

Teknologian aloja koskevat väitteet toivat esille selkeintä ja äänekkäintä vastareaktiota haastateltaviltani. Haastattelussa väitteet, jotka koskivat näitä aloja, olivat ”Miehet ovat parempia teknisillä ja matemaattisilla aloilla” sekä ”Koneiden kanssa työskentely on pääasiassa miesten hommaa”. Suurimmalla osalla haastattelemistani nuorista ensireaktio esitettyihin väitteisiin oli vastustus. Nuoret korostivat painokkaasti, että miesten oletettu parempi matemaattinen ja tekninen kyvykkyys on stereotypia ja vieläpä haitallinen, ärsyttävä ja vanhanaikainen sellainen. Nuoret kuitenkin tiedostivat hyvin voimakkaasti, että matemaattiset ja tekniset alat ovat vahvasti miesvaltaisia, ja arvelivat stereotyyppien miesten lahjakkuudesta kyseisillä aloilla johtuvan alojen miesvaltaisuudesta.

Nuoret pohtivat myös omatoimisesti syitä miesvaltaisuuteen STEM-aloilla. He toivat esiin, että osasy syy miesvaltaisuuteen STEM-aloilla voi johtua poikien ja miesten vahvemmassa kannustuksesta ja kiinnostuksesta aloja kohtaan. Moni toikin esille sen, miten ovat kokeneet, että poikia kannustetaan jo aikaisin matematiikan, fysiikan ja kemian aineisiin, ja pojat myös näkyvät enemmistönä niitä opiskelemassa jo aikaisilla opintopolun vaiheilla. Nuoret toivat esiin myös sen, miten poikia otetaan esimerkiksi kotona mukaan nikkaroimaan koneiden parissa. Toinen suosittu selitysmalli STEM-alojen miesvaltaisuuteen oli poikien kiinnostus matematiikkaan ja tietokoneisiin. Koettiin, että poikakulttuureilla, joissa pelaaminen ja matemaattiset taidot ovat arvostetumpia kuin tyttökkulttuureissa, on suuri vaikutus siihen, että pojat jatkavat näiden kiinnostuksenkohteiden parissa myös tulevaisuudessa uravalinnoissaan.

Haastateltavista kaikki paitsi yksi olivat sitä mieltä, että biologisia eroja miesten ja naisten välillä matematiikan kyvyissä ei ole. Haastateltavat ottivat teknologian aloja ja niiden vahvaa segregoitumista pohtiessaan huomioon myös rakenteet, jotka vaikuttavat esimerkiksi siihen mistä naiset ja miehet kiinnostuvat. Haastateltavat korostivat, että loogisen päättelykyvyn omaaminen ei katso sukupuolta, vaan sitä mihin ja miten koulutetaan.

Etenkin tässä kontekstissa huomasi sen, miten vahvasti nuoret vastustivat väitteitä, joissa naiset suljettiin selkeästi jostakin ulos. Uskon tämän linkittyvän yhteiskunnalliseen keskusteluun aiheesta, sillä aihe on ollut viime vuosina paljon esillä. Nuorten vastareaktiot mukailivatkin vahvasti laajempaa keskustelua aiheesta. (Ks. esim. Tane & Naisjärjestöjen keskusliitto 2019.)

4.2.3 Voimaantumiskehys

Etenkin nuorten stereotyyppien haastamisessa oli nähtävillä julkisen keskustelun pohjavire. Olen tulkinnut tämän pohjavireen kehykseksi, ja nimennyt sen *voimaantumiskehykseksi*. Voimaantuminen käsitteenä liittyy kuluttajakansalaisuuden ja ideaalin yhteisösubjektin käsitteisiin, ja sillä tarkoitetaan ”yksilön voimaantumista, aktiivista toimijuutta, passiivisena toiminnan ja vallan kohteena olemisen sijaan”. Näin voimaantuminen voidaan nähdä subjektiuden muuntamisena voimattomuudesta aktiiviseksi kansalaisuudeksi. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Voimaantumiskehys näkyy nuorten tavoissa puhua sukupuolittuneista käsitteistä ja ammateista. Niitä haastetaan voimakkaasti etenkin väitekySYMysten kohdalla, mutta muuten stereotyyppit olivat esillä nuorten puheessa. Koen että voimaantumiskehys ja voimaantumispuhe ovat lopputuloksia, jotka saadaan, kun tasa-arvotyö on jähmettynyt lyhytaikaisiin hankkeisiin ja kauniisiin ideaaleihin. (ks. esim. Brunila 2009; Julkunen 2010.) Naisia koetetaan kovasti voimaannuttaa ja aktivoida itse toimiviksi subjekteiksi kumoamaan sukupuolten välistä segregaatiota työmarkkinoilla estävien rakenteiden ja haitallisten stereotyyppien kuitenkin pysyessä jähmeinä paikoillaan. Voimaantuminen näkyy tällöin puheissa, mutta uusliberalistinen ulkoapäin tuleva voimaannuttaminen jää usein vain ulkoiseksi yksilöiden näitä arvoja todella sisäistämättä. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Lehtosen ja Koivusen mukaan (2010) voimaantumista korostavat käsitykset nojaavat vahvasti subjektikäsitteeseen, jossa subjekteja ei tarkastella yhteyksissä, jotka kulloinkin tuottavat sen hetken subjektiuden muodot. Toisin sanoen subjekteja, toimijoita, tarkastellaan kuin he olisivat täysin oman toimintansa ja identiteettinsä lähteitä, jolloin epäonnistutaan ottamaan huomioon kaikki riippuvuussuhteet, jotka ylipäättään mahdollistavat tietyn ajallisen ja paikallisen subjektiuden. Voimaannuttamista onkin kritisoitu siitä, että se näyttäisi lisäävän enemmän hegemonisessa asemassa olevien etuja, kuin lisäävän subjektien, yksilöiden, toimintakykyä. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

4.3 Yhteenveto: Ristiriitainen aineisto

Aineistoa analysoidessani aloin vahvasti kiinnittää huomiota sen ristiriitaisuuksiin. Aineistoni haastoi itseään toistuvasti, ja ristiriitaisuus näkyi läpi aineiston. Ristiriitaisuus oli läsnä sekä uusliberalistisen kehyksen sisällä, että ammatteja ja niiden

sukupuolistereotypioita käsitellessä. Nuorten mielipidettä siitä, että kenestä tahansa voi työtä tekemällä tulla mitä tahansa, seurasi usein pohdinta yhdenvertaisuudesta ja samalta lähtöviivalta lähtemisestä. Esimerkiksi lausetta, jossa todettiin, että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa, saattoi suoraan seurata lause, jossa tuomittiin moinen puhe ”inspiraatiopuheena” tuoden näin esiin epäuskoa koko ”työllä menestyä” -ajatukseen.

Ristiriitaisuus tuli ilmi myös keskustelussa luonteenpiirteistä. Nuoret uskoivat luonteenpiirteiden vaikuttavan työmarkkinoilla aina koulutusalan valinnasta työmarkkinoille kiinnittymiseen, mutta tämä tuotiin esille kuitenkin vain muiden ihmisten kohdalla. Omalla kohdallaan nuoret toivat esiin omien kiinnostuksenkohteidensa ensisijaisen merkityksen siihen, mille alalle olivat hakeneet tai ajattelivat hakevansa. Tulkitsin nuorten tavan perustella omaa alanvalintaansa omien luonteenpiirteidensä sijaan omilla kiinnostuksenkohteillaan mahdollisesti johtuvan nuorten totutusta tavasta puhua omista poluistaan työmarkkinoilla kiinnostuksenkohteidensa kautta. Tämä on tutkitusti totuttu tapa perustella omia valintoja jälkiteollisissa yhteiskunnissa, joissa valintojen jopa odotetaan olevan itseilmaisullisia eli kertovan jotain yksilön kiinnostuksenkohteista ja arvoista (Cech 2013, 751; Kivijärvi 2015, 178–179). Tulkitsin näiden kahden tavan kuitenkin olevan hyvin lähellä toisiaan, molempien ollessa itseilmaisullisia ja yksilöllisyyteen uppoavia yksilön tapoja kertoa itsestään.

Käsittelin aineiston ristiriitaisuutta pääasiallisesti samanaikaisesti vaikuttavien kehysten ajatuksen avulla. Uusliberalistisen puheen taustalla vaikutti nuorten puheessa nimeämäni hyvinvointivaltiokehys, jossa näkyivät Suomen konteksti ja vahva sosiaaliturvaan sitoutuminen sekä yhdenvertaisuutta korostava eetos. Uusliberalistisessa nuorten puheessa yhdistyivät siis samanaikaisesti ihannekansalaisen kehys, uusliberalistiset vaikutteet ja hyvinvointivaltiokehys.

Myös ammattikäsitukset olivat itsessään ristiriitaisia, ja niihin liitettiin samanaikaisesti sekä hyvin sukupuolistereotyppejä että niitä haastavia teemoja. Löysin ammattikäsityspuheesta sekä sukupuolistereotypioita mukailevia että haastavia käsitteitä. Esimerkiksi johtajuuden kontekstissa tuotiin selkeästi esiin maskuliinisia hyveitä toivottavina johtajan ominaisuuksina, mutta samalla näitä hyveitä haastettiin ja johtajuuteen toivottiin feminiinisempää otetta.

Johtajuus, teknologia ja tietotekniikka nähtiin yleisesti hyvin miehisinä aloina. Johtajuutta kuvattiin maskuliiniseksi miellettyjen ominaisuuksien kuten

määrätietoisuuden ja riskinoton kautta. Monet haastateltavistani toivat esiin, että johtajuudesta tulee ensimmäisenä mieleen miehinen hahmo – tai suoraan mies. Miehinen ammattikäsitys ei kuitenkaan tuntunut estävän haastattelemiani nuoria naisia näkemästä itseään tulevaisuudessa johtoasemissa. Vaikka nuoret kuvailivat johtajuutta yritysjohtajan stereotyyppisen hahmon mukaan, yritysjohtajan hahmo ei ollut se mittapuu johon nuoret vertasivat omia mahdollisuuksiaan johtoasemissa. Nuoret liittivät oman mahdollisen johtajuuden oman urapolun tavoitteisiin, ja toivat tässä kontekstissa esiin oman elämän johtajuusesimerkkejä, esimerkiksi omien vanhempiansa esimiehiä. Nuoret tunnistivat, että johtajuutta on monenlaista, ja vaikka johtajuutta aluksi kuvattiin kaukaisena ja maskuliinisen yritysjohtajan esimerkin mukaan, johtajuudesta tuotiin esiin myös realistisempia esimerkkejä, ja tällöin nähdä myös omat mahdollisuudet erilaisissa johtoasemissa.

Hoivan ala nähtiin aloista selkeästi naisellisimpana. Mielikuvat hoivasta liittyivät nuorilla työn henkiseen ja fyysiseen kuormittavuuteen. Väite ”naisten empaattisuus tekee heistä parempia sairaanhoitajia” sai empatian tärkeyden osalta kannatusta, mutta empatian sukupuolisuudesta tuotiin esiin eriäviä mielipiteitä. Hoivan alat nähtiin edelleen jonkin verran kutsumusammattina, sillä nuoret korostivat että hoivan alojen vaativuuden johdosta siellä tarvitaan ihmisiä, jotka todella haluavat työskennellä alan parissa.

Politiikka oli sukupuolineutraaleimpana nähty ala. Poliitikassa toimiminen miellettiin pääasiassa kansanedustajan työksi. Poliitikassa työskenteleville tarpeellisiksi luonteenpiirteiksi nimettiin sukupuolineutraaleina näyttäytyviä piirteitä kuten hyvät puheenlahjat, karismaattisuus ja intohimo työhön. Nuoret myös uskoivat suurimmaksi osaksi voivansa työllistyä politiikan pariin, olettaen että vastaan tulee joku tarpeeksi tärkeä aihe, joka motivoisi lähtemään mukaan politiikkaan.

Mielenkiintoisin ja antoisin aihe tutkimuskysymysteni kannalta oli teknologian alojen ammattikäsitteitä käsittelevä aineisto-osuus. Tietotekniset alat eivät kiinnostaneet edes niitä haastattelemiani nuoria naisia, joilla oli vahva luonnontieteiden painotus lukio-opinnoissaan. Tietotekniset alat eivät kiinnostaneet myöskään ainoata miespuolista haastateltavaani. Hänen uratoiveenaan oli suunnata ammattikorkeakouluun opiskelemaan bioanalytiikkaa, eli hän halusi suunnata hoivan pariin. Hän myös kuvasi itseään ihmisorientoidummaksi eli sosiaalisia taitoja korostavammaksi, ja aikaisempi tutkimus on tuonut esiin että omakuvan ollessa ihmisorientoidumpi hakeudutaan useammin aloille,

jotka ajatellaan ”naisellisemmiksi” (Cech 2013). Teknologian alat näyttäytyivät nuorille hyvin miehisinä. Haastateltavani kuvailivat teknologian ja tietotekniikan aloja epäsosiaalisiksi ja paljon osaamista vaativiksi. Mielenkiintoista olikin se, että teknologian alat nähtiin oikeastaan kutsumusammatteina, ja niihin uskottiin hakeutuvan niiden, joilla on jo ennen opintoihin suuntaamista vahvaa tietokoneiden ja esimerkiksi videopelaamiseen liittyvää kiinnostusta, kokemusta ja intohimoa.

Vaikka suurin osa nuorista ei uskonut miesten luonnolliseen paremmuuteen matemaattisilla aloilla, tästä stereotypiasta oltiin tietoisia, ja myös muutama haastateltava myönsi uskovansa näin. Nuoret toistivat sukupuolistereotyyppien mukaisia valintoja ammatinvalinnassaan, ja etenkin teknologista tai matemaattista osaamista vaativat ammatit eivät houkuttelleet haastattelemani nuoria naisia.

Ristiriitaisuutta ammattikäsitteiden sukupuolistereotyyppisiin uskomuksiin kuitenkin toi *voimaantumiskehys*, jonka vaikuttaessa taustalla nuoret toivat vahvaa sukupuolistereotyyppien vastustusta mukaan ammattikäsitteiden keskusteluun. Etenkin stereotyyppiset käsitykset naisten paikasta työmarkkinoilla saivat aikaan äänekkäitä vastalauseita, joiden uskon heijastavan sitä, että naisia, työmarkkinoita, feminismiä ja naisiin liitettyjä stereotyyppioita käsitellään tällä hetkellä laajasti yhteiskunnassa ja esimerkiksi tiedotusvälineissä. Nuoret olivat omaksuneet *voimaantumiskehysten* puhuvat, ja he puuttuivat sitä kautta räikeimpiin stereotyyppioihin hanakastikin.

5. Johtopäätökset

Haastattelemieni nuorten ammattikäsitteet mukailivat vahvasti aikaisemman tutkimuksen tuloksia: aikaisempi tutkimus on esittänyt nuorten ammattikäsitteiden olevan vahvasti sukupuolittuneita. Myös tässä tutkielmassa haastattelemieni nuorten ammattikäsitteet olivat sukupuolittuneita. Tässä tutkielmassa poikkeuksena oli politiikan ala, jonka nuoret kokivat melko sukupuolineutraaliksi. Hoivan alat nähtiin raskaina ja feminiinisinä, johtajuus vaativana ja maskuliinisena, teknologian alat haastavina ja maskuliinisina, kun politiikka taas koettiin suhteellisen sukupuolineutraaliksi alaksi, joka kaipaa karismaattisia tekijöitä.

Aikaisempi tutkimus on esittänyt, että nuoret hankkivat tietonsa ammateista kasvavassa määrin internetistä (Myllyniemi 2007). Myös haastattelemillani nuorilla internet oli suuressa roolissa ammattiin liittyvän tiedonhaun suhteen. He nimesivät omien ammattikäsitteisiensä pääasiallisiksi lähteiksi internetin lisäksi oman lähipiirinsä ja erilaiset median ja populaarikulttuurin muodot. Tällaisia olivat erilaisten sosiaalisen median kanavien lisäksi ajankohtaiset uutislähteet, sekä populaarikulttuurin muodoista televisiosarjat, elokuvat ja kirjallisuus.

Käsitteiden muodostumisen mediavälitteisyys tuli ilmi tämän tutkielman aikana useasti. Se näkyi niin aikaisemman tutkimuksen kuin oman aineiston analyysini tietolähteinä ammateista, ja mediavälitteisyydellä on suuri vaikutus myös esimerkiksi uusliberalistisen hallinnan jatkuvuuteen (Lehtonen & Koivunen 2010). Median ja mediavälitteisyyden voikin nähdä tässä kontekstissa omana kenttänä tai kehyksenään, jossa esimerkiksi esitetyt ammattikäsitteet ja -kuvastot muodostavat nuorille kuvaa siitä, mitä on tapahtumassa, mikä on hyväksyttävää ja mikä on normaalia ja toivottavaa. Kuvastot siitä, mitä työmarkkinat pitävät sisällään ja miten ne toimivat, sekä se, minkälaiset työntekijät siellä pärjäävät, siirtyvät yksilön sisäiseksi hallinnaksi, ohjaten jatkossa yksilön toimintaa ja päätöksiä. (Lehtonen & Koivunen 2010.)

Erilaisilla mielikuvilla on todellista voimaa sukupuolittuneiden työmarkkinoiden kontekstissa. Aineiston analyysissä mielikuvilla on ollut vaikutusta suoraan esimerkiksi politiikan aloihin, sillä yksi haastateltavistani (H3) koki, että koska Suomen politiikassa on ollut niin paljon ja niin pitkään vahvoja naishahmoja, on helppo nähdä myös itsensä työllistymässä politiikan aloille. Myös aikaisempi tutkimus on tuonut esiin roolimallien

suuren vaikutuksen sukupuolittuneiden työmarkkinoiden purussa (Julkunen 2010; Porter & Serra 2020).

Haastattelemieni nuorten mielikuvat myös jonkin verran mukailivat vakiintuneita käsityksiä työelämästä, ja esimerkiksi haastattelemieni nuorten ammattikäsitteet olivat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa etenkin STEM-alojen kohdalla. STEM-alat eivät houkuttaneet yhtäkään haastateltavistani, sillä ne koettiin liian haastavina ja epäkiinnostavina. Esimerkiksi tietotekniikan alat liitettiin vahvasti poikakulttuureihin ja maskuliinisiin vapaa-ajanviettopoihin, kuten videopelaamiseen.

STEM-alojen lisäksi esimerkiksi johtajuus nähtiin vahvasti miehisen kehyksen kautta, mutta johtajuuden miehisuus ei tuntunut vaikuttavan negatiivisesti nuorten omaan haluun päätyä johtoasemiin. Teknologian ja tietotekniikan aloja käsitellessä tilanne oli toinen: ne koettiin hyvin vahvasti miehiseksi, joka tuli ilmi esimerkiksi sen kautta, että nuoret olivat vahvasti tietoisia sukupuolten matemaattiseen osaamiseen liittyvistä stereotyyppioista. Miehin oletus teknologian ja tietotekniikan aloista tuli ilmi myös sen kautta, miten nuoret kokivat niihin tarvittavien taitojen olevan vahvasti läsnä poikien arjessa jo nuoresta lähtien. Nuoret kuvailivat, että pojille esimerkiksi pelaaminen ja tietokoneiden kanssa vietetty aika on luonnollisempaa ja helpompaa. Teknologian aloja käsitellessä miehisyyden ja miehisyyteen liitettyjen taitojen oletus, esimerkiksi matemaattinen osaaminen, näytti vaikuttavan negatiivisesti teknologian alojen kiinnostavuuteen ja haastateltavien uskoon omaan pystyvyyteen alalla. Nuorista kukaan ei kokenut osaavansa tarpeeksi ”tietokoneisiin liittyviä juttuja”, jotta ala olisi näyttäytynyt kiinnostavana.

Ala ei ainoastaan näyttäytynyt epäkiinnostavana, vaan sitä ei nähty itselle mahdollisena omaan osaamiseen liittyvien uskomusten vuoksi. Nuorten puheessa toistui käsitys siitä, että teknologian ja tietotekniikan parissa työskentelevien tietotekninen ja matemaattinen osaaminen olisi todella korkeaa ja itselle saavuttamatonta. Nuorten käsityksissä tietotekniikan työntekijöistä esiintyikin ”*computer whiz*” -hahmo – tietokonevelho, jonka tietotekninen osaaminen on kuin taikaa. Todellisuus on kuitenkin kaukana median esittämästä nerosta hakkerihahmosta, mutta nuorten käsityksissä teknologinen osaaminen ei silti näyttäytynyt opeteltavana ja hiljalleen kehitettävänä taitona. Kukaan ei olettaisi, että esimerkiksi lääkärin tulisi tietää ammatissaan tarvittavia taitoja jo ennen kattavaa kouluttautumista, mutta tietotekniikan aloissa oletus siitä, että ala tulee tuntea jo koulutukseen hakeutuakseen, oli vahva. Uskoa oman osaamisen kartuttamiseen

koulutuksen kautta ei myöskään nuorten haastatteluissa näkynyt. Teknologiset alat suljettiin pois omista mahdollisista urapoluista automaattisesti sen vuoksi, että tietotekniset alat koettiin itselle haastavina ja epäkiinnostavina. Teknologian ja tietotekniikan alat nähtiinkin kuin kutsumusammatteina niille, joilla on jo kokemuspohjaa ja kiinnostusta alaan.

Nuoret uskoivat, että luonteenpiirteillä on suuri rooli ammattiin hakeutumisen prosesseissa ja he kokivat, että luonteenpiirteet vaikuttavat tai niiden tulisi vaikuttaa yksilön tulevaisuuden ammatinvalintaan. Nuoret toivat esiin luonteenpiirteiden vaikutuksen ammatinvalintaan pääasiallisesti muiden kuin itsen kohdalla, ja oman itsen kohdalla ammattiin päätymistä perusteltiin luonteenpiirteiden sijaan omien kiinnostuksenkohteiden kautta. Nuoret siis hakeutuivat koulutuspoluille, jotka kokivat vastaavan kiinnostuksenkohteisiinsa ja intohimoihinsa.

Omakuvan vaikutukset ammatinvalintaan olivat selkeästi esillä aineistossani; ne ammatit, jotka pystyttiin sijoittamaan lähelle omakuvaa, vaikuttivat lähestyttävimmiltä kuin ammatit, jotka tuntuivat omakuvaan nähden kaukaisilta. Esimerkiksi politiikan aloista oli tiedossa paljon roolimalleja, joten se koettiin alana itselle mahdolliseksi. Teknisemmät alat koettiin itselle hankalina ja epäkiinnostavina, mahdollisesti koska niiden koettiin olevan niin kaukana omakuvasta. Esimerkiksi epäsosiaaliseksi kuvatut teknologian ammatit näyttäytyvät todennäköisesti tylsinä henkilölle, joka on juuri kuvannut itseään sosiaaliseksi ja ihmisläheiseksi.

Myös esimerkiksi Shelley J. Correllin (2001) esittämä ajatus oman kompetenssikäsityksen vaikutuksesta uravalintaan oli tietotekniikan ammattikäsitteissä vahva. Nuoret kokivat tietotekniset alat vahvasti oman osaamisensa ulkopuoliseksi. Nuoret eivät uskoneet lainkaan omaan tietotekniseen osaamiseensa, ja siksi he eivät nähneet tietoteknisiä aloja minkäänlaisena mahdollisuutena itselleen. Sen lisäksi, etteivät he tällöin uskoneet pärjäävänsä, totesi nuori toinen toisensa jälkeen tietotekniset alat epäkiinnostaviksi.

Epäilen kuitenkin nuorten omien kompetenssikäsitysten oikeellisuutta. Haastattelemani nuoret ovat ikäluokkaa, joka on pienestä pitäen tottunut käyttämään tietoteknisiä laitteita osana arkeaan. He käyttävät sosiaalista mediaa päivittäin, tekevät opintojaan verkkopohjaisilla oppimisalustoilla ja jopa kirjoittavat ylioppilaskokeensa sähköisessä muodossa. Haastattelemani nuoret elävät tietoteknistyneessä ja medioituneessa arjessa,

mutta silti epäilevät omaa osaamistaan tietoteknisten laitteiden parissa. Nuoret kokivatkin tietotekniset alat todella haastaviksi aloiksi, joilla vaaditaan todella vahvaa matemaattista osaamista. Suurin osa tietoteknisestä työstä ei kuitenkaan ole tällaista: esimerkiksi tietokoneella koodaaminen tapahtuu käyttämällä eri koodikieliä, eli koodaamisen oppimisessa tulee siis käytännössä opetella uusi kieli. Pohdittavaa onkin esimerkiksi siinä, miksi koodikielen opettelu tuntuu niin kovin erilaiselta verrattuna tavallisen kielen opetteluun.

Nuoret olivat selvästi tietoisia matematiikkaan ja sukupuoleen liitetystä uskomuksista. Vaikka he kovaäänisesti haastoivatkin stereotypiaa miesten paremmista matematiikan taidoista, heidän uravalintansa mukailivat tätä stereotypiaa. Matematiikka ja tietotekniikka todettiin kerta toisensa jälkeen itselle täysin mysteeriksi. Aikaisemman tutkimuksen huomio siitä, että sukupuolistereotypiat vaikuttavat silloinkin vaikka yksilö ei stereotypiaan usko, oli selkeästi näkyvillä aineistossani (Cech 2013, 747). Omakuvalla ja käsityksellä omasta minäpystyvyydestä oli siis myös merkitystä haastattelemieni nuorten ammatinvalinnassa.

Olisi erityisen tärkeää kiinnittää jatkossa enemmän huomiota siihen, minkälaisia käsityksiä nuorilla on erilaisista ammateista, sekä kiinnittää huomiota minäpystyvyyden oletuksiin eli yksilön kokemaan kompetenssiin sukupuoltenvälistä työmarkkinoiden segregaatian uusiutumista tutkiessa. Aikaisempi tutkimus on tuonut esiin kuinka merkittävä rooli mielikuvilla esimerkiksi alan vaativuudesta ja omasta kompetenssikäsityksestä on alalle hakeutumisessa. STEM-alojen sukupuolijakaumaa ei pystytä tasaamaan vain hankkeilla, jotka pyrkivät ulkoisesti voimaannuttamaan ”tytöt teknologiaan”, vaan sukupuoliroolien merkitys ja uudelleentuottava vaikutus sukupuolten segregaatioon työmarkkinoilla on otettava paremmin huomioon. Kuten aikaisempikin tutkimus on todennut, voi mielikuvilla ammateista, roolimalleilla ja stereotyyppioita rikkovalla toiminnalla olla merkittävä vaikutus työmarkkinoille kiinnittymiseen.

Tämä tutkielma on tarjonnut sukupuolittuneiden työmarkkinoiden ja ammattikäsitusten tarkastelusta vain pienen katsauksen. Tutkielma rajoittui seitsemän henkilön näkemyksiin ja käsityksiin. Näillä henkilöillä oli kaikilla hyvin samankaltainen tausta, ja he olivat suurimmaksi osaksi naisia. Suurempi otanta mahdollistaisi laajemman katsauksen ja vertailun esimerkiksi sosioekonomisen taustan ja sukupuolen perusteella.

Tässä tutkielmassa on käsitelty laajasti sukupuolittuneen omakuvan negatiivisia vaikutuksia yksilön toimintaan ja ammatinvalintaan. Onko sukupuolitapainen käytös siis täysin kielletty? Eikö omaa sukupuolittunutta itseään voi enää ilmaista vapaasti? Jos yksilö haluaa elää hyvin sukupuolitapaisesti, saa hän toki niin tehdä. Huomiota kannattaa kuitenkin tässä kontekstissa kiinnittää Raija Julkusen esimerkin mukaan (2010, 285–286) sukupuolisen oikeudenmukaisuuden kriteereihin: ”sukupuoliseen köyhyyteen, erityiseen haavoittuvuuteen, taloudelliseen riippuvuuteen, marginalisointiin, miesnormisuuteen sekä tulojen, vapaa-ajan ja kunnioituksen tasa-arvoon”. Ongelmaksi sukupuolitapaisuus muodostuu silloin jos se vaikuttaa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseen.

Lähteet

- Baker, D., and Jones, D. 1993. Creating Gender Equality: Cross-National Gender Stratification and Mathematical Performance. *Sociology of Education* 66, 91–103.
- Bandura A. 1977. Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review* 84, 191–215.
- Bandura A. 1997. *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Bandura A. 2004. Health Promotion by Social Cognitive Means. *Health Education & Behavior* 31, 143–164.
- Boye, K., Halldén, K., Magnusson, C. 2017. Stagnation Only on the Surface? The Implications of Skill and Family Responsibilities for the Gender Wage Gap in Sweden, 1974-2010. *British Journal of Sociology* 68:4, 595–619.
- Breda, T., Jouini, E., Napp, C., Thebault, G. 2020. Gender stereotypes can explain the gender-equality paradox. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 117:49, 31063- 31069.
- Brunila, K. 2009. Parasta ennen. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen. Helsingin yliopiston kasvatustieteidenlaitoksen julkaisuja 222. Helsinki: Yliopistopaino.
- Cech, E. A. 2013. The Self-Expressive Edge of Occupational Sex Segregation. *American Journal of Sociology* 119:3, 747-789.
- Charles, M., and Bradley, K. 2009. Indulging Our Gendered Selves? Sex Segregation by Field of Study in 44 Countries. *American Journal of Sociology* 114:4, 924–976.
- Choroszewicz, M. 2016. Women Attorneys and Gendering Processes in Law Firms in Helsinki. *Sociologia* 53:2, 122–137. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1774617>>
- Clarke, J. 2005. New Labour's Citizens. Activated, Empowered, Responsibilised, Adandoned? *Critical Social Policy* 25:4, 447-463.
- Clarke, J., Fink, J. 2008. National Identity, Citizenship and Welfare. Teoksessa Wim van Oorschot, Michael Opielka & Birgit Pfay-Effinger (toim.) *Culture and Welfare State. Values and Social Policy in Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Cockburn, C. 1991. *In the Way of Women. Men's Resistance to Sex Equality in Organizations*. London: MacMillan.
- Connell, RW. 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Corbin, J., Strauss, A. 2008. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. SAGE Publications.
- Correll, S. J. 2001. Gender and the Career Choice Process: The Role of Biased Self-Assessments. *American Journal of Sociology* 106:6, 1691–1730.
- Criado Perez, C. 2019. *Invisible women: data bias in a world designed for men*. New York: Abrams Press.

- Dean, M. 1999. *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Eräsaari, L. 2006. New Public Management on julkisen sektorin vääryyksiä isä. Teoksessa Tuula Helne ja Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Foschi, M. 1996. Double Standards in the Evaluation of Men and Women. *Social Psychology Quarterly* 59, 237–54.
- Frank, D. J., Meyer, J. W. 2002. The Profusion of Individual Roles and Identities in the Postwar Period. *Sociological Theory* 20:1, 86–105.
- Gecas, V. 1982. The Self-Concept. *Annual Review of Sociology* 8:1–33.
- Goffman, E. 1978. *The presentation of self in everyday life*. Repr. Harmondsworth: Penguin Books.
- Goffman, E. 1986/1974. *Frame Analysis. An essay on organization of experience*. Boston: Northeast University Press.
- Haikkola, L., Myllyniemi, S. 2020. Nuorisobarometri 2019. Tilasto-osio. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 152. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura. <<https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/12/nuorisobarometri2019-netti.pdf>>
- Harnisch, D. 1984. Females and Mathematics: A Cross-National Perspective. *Advances in Motivation and Achievement* 2, 73–91.
- Heiskanen, T., Korvajärvi, P., Rantalaiho, L. 2008. Sukupuoli ja työ. Pysyvyyttä ja liikahduksia. Teoksessa Tuula Heiskanen, Minna Leinonen, Anu Järvensivu & Simo Aho (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: Tampere University Press, 109–134.
- Helsingin Sanomat. 2018. Ammatit jakautuvat Suomessa yhä räikeämmin naisten ja miesten töihin – HS:n hakukone näyttää, kumpi sukupuoli jyrää omalla alallasi. <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005626572.html>> luettu 21.11.2019.
- Helve, H. 1987(a). Nuorten maailmankuva: Seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista. Kansalaiskasvatuksen Keskus ry:n tutkimuksia ja selvityksiä 1/1987. Helsinki.
- Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2016. *Tutki ja kirjoita*. 22. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Horsti, K. 2005. *Vierauden rajat – monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy.
- Julkunen, R. 1988. Miten naiset saavat naisten työt. Työn taloustieteen feministinen kritiikki ja vaihtoehto. *Sosiaalipolitiikka* 13, 5–26.
- Julkunen, R., Nätti, J. 2002. Sukupuolijaot taloudellisessa nousussa. Teoksessa Timo Piirainen & Juho Saari (toim.) *Yhteiskunnalliset jaot*. Helsinki: Gaudeamus, 241–257.
- Julkunen, R. 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

- Kauppinen, K. 2006. Lasikaton monet sävyt ja särvät. Teoksessa Päivi Lipponen (toim.) *Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa*. Nainen työelämässä. Helsinki: Kirjapaja, 15–38.
- Kiilakoski, T., Myllyniemi, S. 2018. Nuorisobarometri 2017. Tilasto-osio. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 129. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf> luettu 9.4.2021.
- Kinnunen, M. 2001. Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Kivijärvi, A. 2015. Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissuhteissa. Julkaisuja 162. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Korvajärvi, P. 2007. Paikallinen ja ruumiillinen sukupuoli työssä. Teoksessa *Työ murroksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, 153–168.
- Korvajärvi, P. 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, J. (toim.). 2019. ”Mikä ois mun juttu” – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019, 68. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161925/VNTEAS_2019_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y> luettu 9.4.2021.
- Lee, J. 1998. Which Kids Can ‘Become’ Scientists? Effects of Gender, Self-Concepts, and Perceptions of Scientists. *Social Psychology Quarterly* 61:3, 199–219.
- Lehto, A., Sutela, H. 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehtonen, M., Koivunen, A. 2010. Kansalainen minä: Median ihannesubjektit ja suostumuksen tuottaminen. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) *Valta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 229–250.
- Lovaglia, M. J., Lucas, J. W., Houser, J. A., Thye, S. R., Markovsky, B. 1998. Status Processes and Mental Ability Test Scores. *American Journal of Sociology* 104:1, 195–228.
- McDaniel, A. 2016. The Role of Cultural Contexts in Explaining Cross-National Gender Gaps in STEM Expectations. *European Sociological Review* 32:1, 122–134.
- McIlwee, J. S., Robinson, J. G. 1992. *Women in Engineering: Gender, Power and Workplace Culture*. Albany: State University of New York Press.
- Melkas, H. 2000. Gender Equality and Occupational Segregation in Nordic Labour Markets. Valtio-opin lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto.
- Myllyniemi, S. 2007. Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja 37, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura

julkaisuja 79, Opetusministeriö, Nuorisotutkimusseura ja tekijät. Helsinki: Yliopistopaino.

Myllyniemi, S. 2017. Nuorisobarometri 2016. Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*.

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Valtion nuorisoneuvosto. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf> luettu 9.4.2021.

Naisjärjestöjen Keskusliitto. 2019. Tehdään tasa-arvo! Mikä on naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien tilanne Suomessa? Peking +25 -raportti. <https://naisjarjestot.fi/wp-content/uploads/2020/11/PEKING_raportti_taitto_V4_DIGI-002.pdf> luettu 13.4.2021.

Niemivirta, M. 2004. Tyttöjen ja poikien erot oppimismotivaatiossa. Teoksessa Opetushallitus (toim.) *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset*. Helsinki: Opetushallitus.

Nummenmaa, A. & Vanhalakka-Ruoho, M. 1985. Toisen sukupuolen ammattiin suhtautuminen. Ammatti sukupuoli ja työmarkkinat. Tutkimusprojektin loppuraportti. Työvoimaministeriö. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 155. Helsinki, 6–12.

Perrons, D. 2005. Gender Mainstreaming and Gender Equality in the New (Market) Economy: An Analysis of Contradictions. *Social Politics* 12:3, 389–411.

Peutere, L., Rautava, P., Virtanen, P. 2017. Domestic responsibilities as predictors of labour market attachment trajectories in men and women. *The International Journal of Sociology and Social Policy* 37:9, 536–554. <<https://search-proquest-com.ezproxy.utu.fi/docview/1941328682?accountid=14774>>

Pham, X., Fitzpatrick, L., Wagner, R. 2018. The US gender pay gap: the way forward. *International Journal of Sociology and Social Policy* 38:9/10, 907–920.

Porter, C., Serra, D. 2002. Gender Differences in the Choice of Major: The Importance of Female Role Models. *American Economic Journal: Applied Economics* 12:3, 226–254.

Puroila, A. 2002. Erwing Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Quadlin, N. 2018. The Mark of a Woman's Record: Gender and Academic Performance in Hiring. *American Sociological Review*, 83:2, 331 – 360.

Reskin, B. F., Roos, P. A. 1990. *Job Queues, Gender Queues: Explaining Women's Inroads into Male Occupations*. Philadelphia: Temple University Press.

Richardson, S. S. et al. 2020. Is There a Gender-Equality Paradox in Science, Technology, Engineering, and Math (STEM)? Commentary on the Study by Stoet and Geary (2018). *Psychological Science*, 31:3, 338–341.

Rutherford, S. 2001. 'Are You Going Home Already'? The Long Hours Culture, Women Managers and Patriarchal Closure. *Time & Society* 19:2–3, 259–276.

Rossi, L. 2003. *Heterotehdas. Mainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, L. 2009. Liquorice Boys and Female Coffee Beans. Representations of Colonial Complicity in Finnish Visual Culture. Teoksessa Keskinen, Tuori, Irni & Mulinari (toim.)

Complying with Colonialism Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Farnham: Ashgate, 189-204.

Ruuskanen, S. 2010. Kuolema iltapäivällä. Postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa. Tampere: Tampere University Press.

Saarela, P. 2002. Nuorisobarometri 2002. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja 24. Jyväskylä: Gummerus.

Skeggs, B. 2004. Class, Self, Culture. London: Routledge.

Soronen, S., Teräsaho, M. 2021. Sukupuolella väliä yritysjohdossa? - 5 myyttiä johtajuudesta. Kirjoitus THL-blogissa 19.01.2021. <https://blogi.thl.fi/sukupuolella-valia-yritysjohdossa-viisi-myyttia-johtajuudesta/> luettu 26.04.2021.

Steele, C. M. 1997. A Threat Is in the Air: How Stereotypes Shape Intellectual Identity and Performance. *American Psychologist* 52:6, 13–29.

Stoet, G., & Geary, D. C. 2018. The gender-equality paradox in science, technology, engineering, and mathematics education. *Psychological Science* 29, 581–593.

Stoet, G., & Geary, D. C. 2020. Corrigendum: The Gender-Equality Paradox in Science, Technology, Engineering, and Mathematics Education. *Psychological Science*, 31:1, 110–111.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2017e. Koulutukseen hakeutuminen. Helsinki: Tilastokeskus <http://www.stat.fi/til/khak/2016/khak_2016_2017-12-13_tie_001_fi.html> luettu 9.4.2021.

Suoranta, A. 2009. Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä. Tampere: Vastapaino.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjayhtymä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane), Naisjärjestöjen keskusliitto. 2019. Kaikkien teknologia – tytöt käänteentekijöinä -kampanja. <<https://tasaarvoteot.fi/tytot-teknologiaan-jarjestojen-ja-yliopistojen-yhteinen-kampanja-alkaa/>> luettu 13.4.2021.

Teräsaho, M., Keski-Petäjä, M. 2017. Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Valtion nuorisoneuvosto.

Tuomi, J., Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5 uud. p. Helsinki: Tammi.

West, C., Zimmerman, D. 1987. Doing Gender. *Gender and Society* 1, 125–51.

Williams, R. 1988. Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos: *Marxism and Literature*, 1977.)

Witz, A. 1986. Patriarchy and the Labour Market: Occupational Control Strategies and the Medical Division of Work. Teoksessa David Knights & Hugh Willmott (toim.) *Gender and the Labour Process*. Aldershot: Gower, 14–35.

World Economic Forum. 2020. Global Gender Gap Report 2020.

<http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf> luettu 1.4.2021.

Yle. 2021. Kaavamaiset käsitykset ohjaavat yhä tyttöjen ja poikien ammatinvalintaa.

Yle-uutiset 14.4.2021. <<https://yle.fi/uutiset/3-11882946>> luettu 18.04.2021.

Liitteet

Liite 1. Haastateltavien koodit

Taulukko 1 Haastateltavien koodit

Haastateltavat	Sukupuoli	Ikä	Koulutusaste
H1	N	18	Aloittaa abivuoden
H2	N	18	Aloittaa abivuoden
H3	N	20	Lukiosta valmistunut
H4	N	18	Lukiosta valmistunut
H5	N	19	Lukiosta valmistunut
H6	M	18	Lukiosta valmistunut
H7	N	19	Aloittaa abivuoden

Liite 2. Haastattelurunko

08/2020

Haastattelurunko

1. Aluksi

- a. Tutkimuseettisyys
 - i. Haastattelun saa keskeyttää koska tahansa
 - ii. Haastattelut taltioidaan käyttöön.
 - iii. Tutkimus anonymisoidaan niin ettei yksilöitä voi tunnistaa.
- b. Kerron haastattelutilanteesta, haastatteluni sisällöstä hieman, ja siitä kuinka kauan haastattelu kestää.

2. Omakuva

- a. Mitä tykkäät tehdä vapaa-ajalla?
- b. Mitkä asiat sinua kiinnostavat?
- c. Onko sinulla jotain harrastuksia?
- d. Olet nyt lukiossa. Oliko sinulla jotain tiettyä syytä, miksi halusit hakeutua opiskelemaan juuri lukioon ammatillisen koulutuksen sijaan?
- e. Mitä aineita valitsit valinnaisiksi opinnoiksi lukiossa?
- f. Mitä aineita kirjoitit/aiot kirjoittaa ja miten päädyit valitsemaan juuri ne?
- g. Onko sinulla jotain unelma-ammattia? Tai onko jokin ammatti sellainen, jonka näkisit juuri sinulle sopivaksi? Voitko kuvailla miksi? Mitkä ominaisuudet itsessäsi koet juuri tähän paikkaan sopiviksi?
- h. Mitä olet ajatellut tehdä lukion jälkeen? Haetko johonkin jatko-opiskelupaikkaan?

- i. Mikä on tärkein tekijä/syy, jonka perusteella olet ajatellut hakeutua opiskelemaan sitä alaa lukion jälkeen?
- j. Keitä perheeseesi kuuluu? Mitä vanhempasi tekevät työkseen?
- k. Ovatko vanhempasi tai muut läheiset kannustaneet sinua jollekin alalle, mille? Osaatko aavistaa miksi juuri sille (jos on kannustettu).
- l. Onko kavereillasi vastaavanlaisia tavoitteita, vai poikkeavatko ne omistasi? Jos kyllä, miten?
- m. Onko sinulla jokin ammatti, johon et haluaisi työllistyä? Osaatko kertoa miksi?
- n. Mistä uskot saaneesi eri mielikuvia ammasteista? Media, kaverit, perhe jne. Millä on sinuun suuri vaikutus?

3. Luonnekysymykset

- a. Millaisten luonteenpiirteiden kautta kuvailisit itseäsi? Miten sinun läheisesi/ vanhemmat/ kaverit kuvailisivat luonnettasi?
- b. Minkälainen rooli sinulla on ystäviesi kesken? Minkälainen rooli sinulla on perheesi kesken?
- c. Kuinka suuri merkitys luonteenpiirteillä / persoonalla sinun mielestäsi on työelämässä?
- d. Mitä ajattelet siitä, ohjaavatko luonteenpiirteet jotenkin sitä, millaisille aloille ihmiset hakeutuvat?
- e. Mitkä luonteenpiirteet koet olevan vahvuuksiasi? Mitkä seikat auttavat sinua pärjäämään työmarkkinoilla?
- f. Onko työ sinulle tärkeää ja haluat edetä urallasi? Vai koetko että et ole kovin urakeskeinen?
- g. Uskotko että kenestä tahansa voi tulla mitä tahansa? Että, työtä tekemällä maailma on avoin kaikille mahdollisuuksille?

4. Ammattikysymykset

- a. Yleisempi kysymys: Minkälaisia mielikuvia liität johtajiin ja pomoihin? Ei spesifiä alaa, vaan yleisesti jonkin ammattiportaan johtohahmoon. Minkälaisia ominaisuuksia heiltä kaivataan? Uskotko että sinusta olisi johtajaksi?
- b. Minkälaisia mielikuvia liität hoivan alaan? Esimerkiksi sairaanhoitajiin, vanhushuoltoon, päivähoitoon? Minkälaisia työntekijöitä siellä kaivataan? Minkälaiset ominaisuudet sopisivat henkilölle, joka haluaa työskennellä hoivan parissa? Olisiko sinusta työskentelemään hoivan parissa?
- c. Minkälaisia mielikuvia liität tietotekniikan aloihin? Esimerkiksi koodaamiseen ja tietokoneiden parissa työskentelemiseen? Minkälaisia työntekijöitä siellä kaivataan? Minkälaiset ominaisuudet sopisivat henkilölle, joka haluaa työskennellä tietotekniikan parissa? Olisiko sinusta työskentelemään tietotekniikan parissa?
- d. Millaisia mielikuvia liität politiikassa työskentelemiseen? Esimerkiksi kansanedustaja, tai presidentti? Minkälaiset ominaisuudet sopisivat

henkilölle, joka haluaa työskennellä politiikassa? Olisiko sinusta luomaan uraa poliitikkona?

5. Väitekyseymykset

- a. Mitä eri ajatuksia seuraavat väitteet herättävät teissä:
 - i. Miehet ovat parempia matemaattisilla ja teknisillä aloilla
 - ii. Naisten empaattisuus tekee heistä hyviä sairaanhoitajia
 - iii. Hyvän johtajan ominaisuuksia ovat kovuus ja määrätietoisuus
 - iv. Koneiden kanssa työskenteleminen on pääasiassa miesten hommaa
 - v. Sukupuolten osuuksiin eri ammateissa tulisi asettaa kiintiöitä, jotta esimerkiksi johtoasemissa olisi yhtä paljon miehiä sekä naisia.

6. Lopuksi

- a. Ikä
- b. Sukupuoli
- c. Haluatko kysyä tai kommentoida jotain haastattelusta? Jäikö jokin asia vielä mietityttämään?
- d. Tunnetteko muita lukion juuri päättäviä, jotka olisivat kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni?